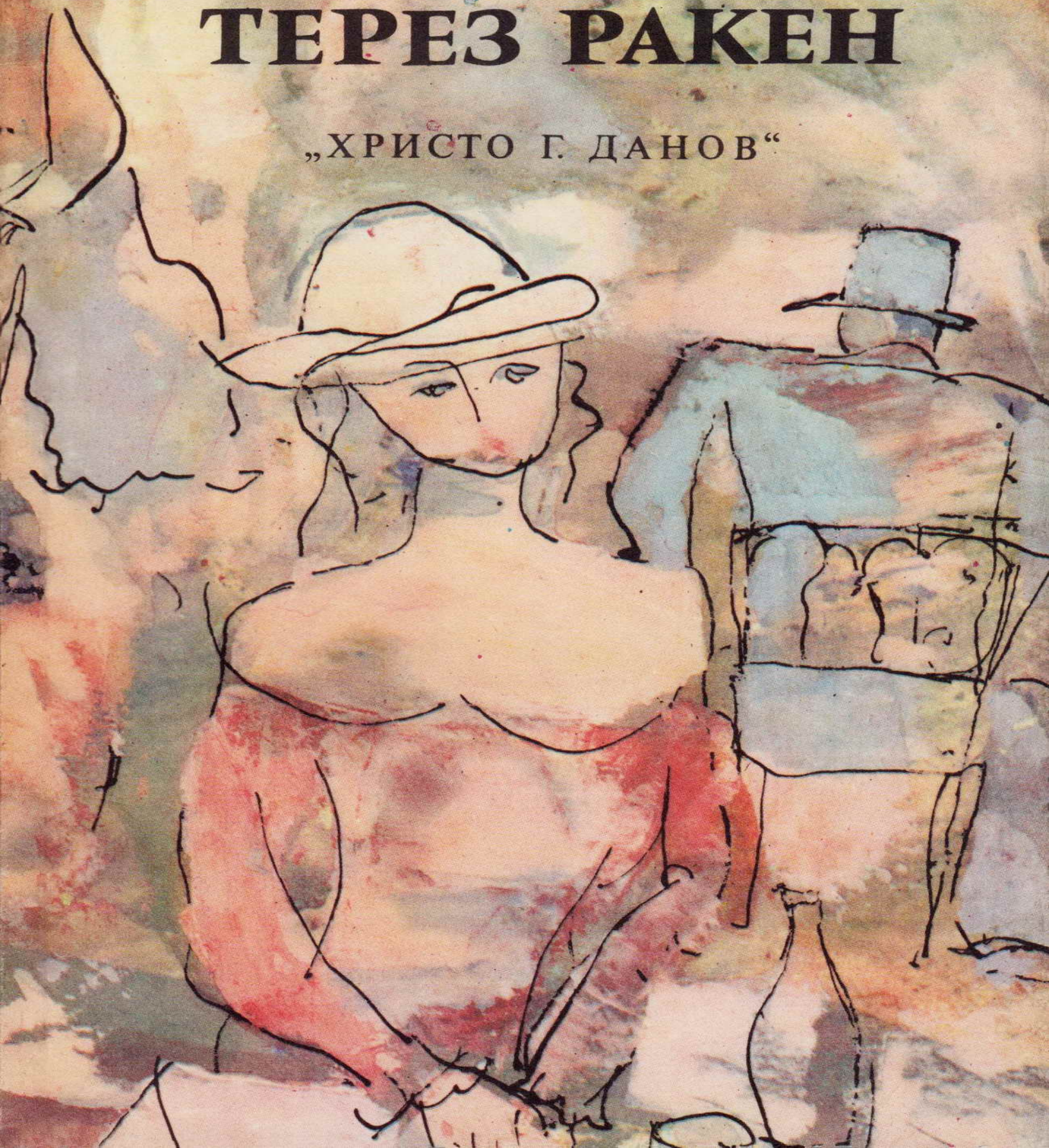

ЕМИЛ ЗОЛА ТЕРЕЗ РАКЕН

„ХРИСТО Г. ДАНОВ“

ЕМИЛ ЗОЛА

ТЕРЕЗ РАКЕН

Превод: Пенка Пройкова

chitanka.info

ПРЕДГОВОР КЪМ ВТОРОТО ИЗДАНИЕ

Наивно вярвах, че този роман може да излезе без предговор. Имам обичая да изразявам ясно мислите си, да наблягам дори върху най-дребните подробности на това, което пиша и се надявах да ме разберат и оценят, без да дам предварително обяснения. Изглежда съм се лъгал.

Критиката прие тази книга грубо, с възмущение. Някои добродетелни хора изразиха своето отвращение в не по-малко добродетелни вестници, като едва ли не я хванаха с щипци, за да я хвърлят в огъня. Дори нищожните литературни вестничета, които всяка вечер дават сведения какво е станало в спалните и будоарите, си запушиха носа, говорейки за нейната мръсотия и смрад. Ни най-малко не се оплаквам от този прием, напротив, очарован съм, че моите събратя притежават такива чувствителни девически нерви. Разбира се, творбата ми е на разположение на моите съдници и аз не мога да възразя, щом те я намират противна. Неприятно ми е единствено, че сякаш нито един от непорочните журналисти, които са се ичервявали, четейки „Терез Ракен“, не е вникнал в този роман. Ако бяха вникнали в него, може би щяха да се изчервят още повече, но поне сега щях да изпитвам дълбокото задоволство, че с право са се отвратили. Безкрайно дразнещо е да слуша човек как честни писатели отричат покварата, след като е дълбоко убеден, че те всъщност сами не знаят какво точно отричат.

Така че ще трябва сам да представя творбата си на своите съдници. Ще бъда кратък, целта ми е единствено да избегна за в бъдеще недоразуменията.

В „Терез Ракен“ исках да изучавам темпераменти, а не характери. Това е основата на цялата книга. Избрах лица, които са водени изцяло от своите чувства, лишени са от воля и във всички действия през живота си те се подчиняват единствено на зова на своята плът. Терез и Лоран са изродени човешки същества, нищо повече. Стремях се да проследя как те постепенно и бавно се разкъсват от своите страсти, от

подтиците на инстинкта, от мозъчните промени, появили се след някоя нервна криза. Любовта на моите двама герои е задоволяване на една нужда; извършеното от тях престъпление произтича от прелюбодеянието им и те го приемат тъй, както вълците приемат смъртта на овцете; и накрая това, което си позволих да нарека техни угризения, е всъщност обикновено объркване в организма, неиздръжливост на обтегнатата до скъсване нервна система. Веднага признавам, че тук липсва всякаква душевност, аз сам желяех това.

Надявам се, че моята цел, която бе преди всичко научна, започва да става по-ясна. Когато моите двама герои — Терез и Лоран — бяха създадени, аз самоволно си поставих някои въпроси и отговорих на тях, опитах се например да обясня, странното единение, което може да се осъществи между два различни темперамента, показах дълбоките изменения, настъпили у една сангвинистична натура при допира с една нервна натура. Ако романът бъде внимателно прочетен, ще се установи, че всяка глава всъщност изследва някой по-особен физиологичен случай. Накратко казано, имах едно единствено желание: разполагайки с един силен мъж и една неудовлетворена жена, търсех в тях звяра, виждах само този звяр, запокитих ги в едно жестоко премеждие и внимателно отбелязвах усещанията и действията на тези същества. Просто извърших върху две живи тела изследователската работа, която хирургите извършват върху трупове.

Ще признаете колко тежко, след като човек е приключил подобна работа и все още е изцяло завладян от аскетичните радости, които предизвиква търсенето на истината, да чуе как хората го обвиняват, че единствената му цел е била да нарисува безнравствени картини. Положението ми е сходно с положението на онези художници, които изобразяват голи тела, без да изпитват ни най-малко желание и остават безкрайно изненадани, когато някой критик се възмути от голата плът в творбите им. Докато пишех „Терез Ракен“, аз забравих света, потопих се в точното и подробно копие на живота, увлякох се да анализирам човешкия механизъм и уверявам ви, че жестоката любов на Терез и Лоран за мен ни най-малко не беше неморална, не представляваше нищо, което да подтиква към низки страсти. Човешкият облик на моделите изчезваше, както изчезва пред очите на рисувача, пред когото се е свила гола жена и който мисли единствено как да пресъздаде тази жена върху платното си, съблюдавайки истинността на техните цветове

и очертания. Затова се изненадах толкова като чух как наричат творбата ми купчина кал, локва кръв, бунище гадост и знам ли още какво. Известна ми е играта на критиката, аз също съм участвал в нея; но признавам, че единството на нападението донякъде ме обърка. Как, няма нито един от моите събратя не бе се опитал поне да обясни моята книга, ако не да я защити! Сред хора от гласове, които крещяха: „Авторът на Терез Ракен е истеричен мръсник, който изпитва удоволствие от порнографията“, напразно чаках глас, който да отвърне: „Не е така! Този писател е обикновен изследовател, който действително се е самозабравил сред човешката гнусота, но нали и лекарят забравя себе си в дисекционната.“

Забележете, аз ни най-малко не търся от страна на пресата доброжелателство спрямо една творба, която според нея само предизвиква отвращението на чувствителните хора. Изобщо нямам такива стремежи. Изненадва ме само, че моите събратя виждат в мен нещо като литературен боклукчия, след като опитните им очи още от първите десет страници би трябвало да разгадават намеренията на един автор, и единственото ми желание е искрено да ги помоля за в бъдеще да ме приемат такъв, какъвто съм, и да спорят за това което представлявам.

Толкова е просто да се разбере „Терез Ракен“, да я разглежда човек като наблюдател и изследовател, да ми посочи истинските ми грешки, без да хвърля по мен шепа кал с името на нравствеността. Това изисква само малко разум и някой общи изисквания за истинска критика. От научна гледна точка обвинението в безнравственост не доказва абсолютно нищо. Не зная дали моят роман е безнравствен, признавам, че никога не съм се опитвал да го направя по-малко или повече непорочен. Зная обаче, че нито за миг не съм възнамерявал да вложа в него мръсотии, които откриват нравствените хора; всички, дори и най-страстните сцени съм писал единствено с любопитството на учен; моля съдниците си да намерят поне една непристойна страница, отправена към читателите на малките розови книги, пълни с клюки и задкулисни интриги, които излизат в по десет хиляди екземпляра и са горещо препоръчвани от вестниците, толкова отвратени от „Терез Ракен“.

До този ден съм прочел за творбата си само някои ругатни и извънредно много глупости. Казвам го съвършено спокойно, както бих

го казал на някой приятел, който би ме попитал на четири очи какво мисля за отношението на критиката към мен. Един талантлив писател, комуто се оплаках от проявеното към мен неразбиране, ми отвърна със следната дълбока мисъл: „Вие притежавате огромен недостатък, който ви затваря всички врати: само две минути да поговорите с някой глупак и веднага му давате да разбере, че е глупак.“ Тъй ще да е: чувствам каква вреда си нанесох, като обвиних критиката в безумство, и все пак не мога да се въздържа да не изкажа презрението, което изпитвам към нейното заслепение и прибързаните ѝ оценки, раздавани без всяка методичност. Разбира се, говоря за обичайната критика, за онази, която съди според глупашките предупреждения и не може да достигне до общочовешкия мироглед, необходим за да бъде разбрано едно човечно произведение. Никога не съм се сблъсквал с такова неумение. Няколкото удара, които дребната критика ми нанесе във връзка с „Терез Ракен“, както обикновено отидоха напусто. Тя неизменно удря лошо, възхищава се от подскачанията на някоя напудрена актриса и миг по-късно крещи за неморалността на един физиологичен етюд, без да разбира, без да се опита да разбере, като руши всичко пред себе си, ако глупавия ѝ страх я кара да руши. Безобразно е да бъде човек бит за грешка, която не е извършил. Понякога съжалявам, че не написах непристойни неща; струва ми се, че щях да бъда щастлив да получа заслужено наказание сред този дъжд от удари, които се сипят върху ми, без да зная защо.

В наше време има само двама трима души, които могат да прочетат, да разберат и да оценят една книга. От тях именно бих искал да получа урок, тъй като съм убеден, че няма да говорят, без да са прозрели намеренията ми и без да са забелязали резултата от усилията ми. Те в никакъв случай няма да ме замерват с празни думи за морал и литературна нравственост; те ще ми признаят правото да избирам в това свободно за изкуството време каквито искам сюжети, като ще искат от мен само съвестна работа, знаейки, че единствено глупостта накърнява честта на литературата. Научният анализ, който се опитвам да приложа в „Терез Ракен“, надали ще ги смуги; те ще открият модерния метод, инструмента за всевъзможни изследвания, с които нашият век си служи тъй мощно, за да проникне в бъдещето. Каквито и да бъдат техните заключения, те ще приемат моята изходна точка, изучаването на темперамента и дълбоките изменения на организма под

влияние на средата и обстоятелствата. Ще бъде изправен пред истински съдници, пред хора, търсеци искрено истината, без детинщини и престорен свян, хора, които няма да сметат за нужно да разиграват отвращение пред разголените и живи анатомични примери. Също като огъня, искреното изучаване пречиства всичко. Разбира се, пред съдниците, за които мечтая в този миг, моята творба ще бъде твърде скромна; бих приел цялата строгост на критиките, бих желал тя да бъде нашарена от поправки. Но в такъв случай поне бих изпитал дълбоката радост да видя как ме критикуват за това, което съм се опитал да направя, а не за това, което не съм извършил.

Струва ми се, че още сега чувам присъдата на голямата критика, на голямата натуралистична критика, която обнови науките, историята и литературата: „Терез Ракен» изучава прекалено частен случай; драмата на съвременния живот е по-гъвкава, не е тъй потопена в ужаса и лудостта. Такива случаи са от второстепенно значение за една творба. Желанието да не изпусне нищо от наблюденията си е накарало автора да подчертава подробностите, от които произведението е придобило прекомерна напрегнатост и острота. От друга страна, стилът не е тъй прост, както трябва да бъде в един аналитичен роман. С една дума, за да напише авторът добър роман, трябва да обхване по-голяма част от обществото, да го обрисова в многобройните му разнообразни аспекти и най-вече да си служи с ясен и естествен език.“

Исках в двадесет реда да отговоря на нападките, които ме раздразниха със своята наивна недоброжелателност, но забелязвам, че започвам да разговарям със себе си, както ми се случва винаги, когато остана прекалено дълго с перо в ръка. Спирам, зная, че читателите не обичат това. Ако имах желанието и възможността да напиша манифест, може би бих се опитал да защитя това, което един журналист нарече във връзка с „Терез Ракен“ „воняща литература“. Но какъв смисъл има? Групата писатели натуралисти, към които имам честа да принадлежа, е достатъчно смела и активна, за да създава силни творби, които сами да говорят за себе си. Само яростното заслепение на някои критици може да принуди автора да пише предговори. След като съгреших, написвайки този предговор от любов към яснотата, моля за прошка разумните хора, които нямат нужда да им палят фенери през деня, за да виждат добре.

15 апрел 1868 г.
Емил Зола

1

В края на улица Генего, когато се идва откъм кейовете, се намира пасажът на Пон-Ньоф, същински тесен и мрачен коридор, свързващ улиците Мазарин и Сен. Този пасаж е само тридесет крачки дълъг и две широк; застлан е с жълтеникави, захабени, разкъртени, вечно просмукани от неприятна влага плочи, а стъкленият покрив с чупка е почернял от мръсотия.

Дори в хубавите летни дни, когато палещото слънце жари улиците, през мръсните стъкла едва-едва прониква белезникава светлина, която мъждука из пасажа. През лошите зимни дни и в мъгливи утрини стъклата пропускат върху лепкавите плочи само нощен мрак, мръсен, отвратителен мрак.

Вляво се гушат тъмни, ниски, прихлупени дюкянчета, от които лъха студ като от зимник. Там се продават книги, детски играчки, картонажни изделия, а посивелите от прах рафтове се очертават смътно в сянката; зад витрините от малки стъкла по предметите играе странен, вълнисто зеленикав отблясък; вътре зад изложените стоки, потъналите в мрак дюкянчета приличат на зловещи дупки, в които се движат чудновати фигури.

Вдясно по цялата дължина на пасажа се издига стена, до която местните търговци са долепили тесни като кутии павилиончета; в тях върху тесни лавици, боядисани в отвратителен кафяв цвят са подредени най-различни залежали от двадесет години чудновати предмети. В един от тези павилиони се е настанила продавачка на изкуствени бижута; тя продава пръстени по петнадесет су, грижливо нагласени върху синьо кадифе в кутийки от акажу.

Стената стърчи черна, надупчена, с грапава мазилка, като поразена от проказа.

Пасажът на Пон-Ньоф не е място за разходка. Оттам минават само за да си съкратят пътя, да спестят няколко минути. Прекосяват го заети хора, които бързат по-скоро да си свършат работата. Мяркат се и чираци с престилки, работнички, мъже и жени с пакети под мишница.

Под сумрачната светлина, проникваща през стъклата, бавно се мъкнат старци и рояци деца шумно притичват след училище, тракайки с дървените си обувки по плочите. През целия ден по камъните кълтят с дразнещо еднообразие забързани стъпки. Никой не говори, никой не се спира. Всеки търчи по своята работа, с наведена глава, припряно, без дори да поглежда дюкянчетата. Продавачите следят неспокойно минувачите, които по чудо се спират от време на време пред витрините им.

Вечер три лампи със светилен газ, затворени в тежки, четвъртити фенери, осветяват пасажа. Те са закачени на свода и хвърлят по него жълточервеникави петна, образувайки наоколо светли кръгове, които ту трепкат, ту изчезват. Тогава пасажът става мрачен — същинско разбойническо свърталище; огромни сенки се издължават по плочите, влажни изпарения се надигат от улицата; истинско подземие, неясно осветено от три погребални факли. Търговците използват това жалко осветление за витрините си; те палят само в магазинчетата в ъгъла на тезгяха по една лампа с абажур и тогава минувачите могат да надникнат в тези дупки, където денем цари мрак. Сред целия черен низ от витрини се открояват единствено прозорците на едно картонажно магазинче: две лампи дълбаят мрака с жълтите си огънчета, а от другата страна закрепената в стъклен фенер свещ осейва със светли звезди кутията с изкуствени скъпоценности. Пъхнала ръце под шала, търговката дреме в дъното на своето павилионче.

Преди няколко години срещу нея имаше магазинче, в чиято боядисана в зелено дървена облицовка непрекъснато се просмукваше влага. На фирмата — дълга тясна дъска — бе написано с черни букви: „Галантерия“, а върху едно от стъклата на вратата с червени букви — женско име: „Терез Ракен“. Отдясно и отляво имаше дълбоки витрини, облепени със синя хартия.

Денем в лекия здрач едва-едва се различаваха подредените стоки.

От едната страна имаше бельо: колосани бонета от тюл по два-три франка едното, муселинови маншети и якички, трико, къси и дълги чорапи и тиранти. Всичките тези пожълтели, измачкани предмети висяха жалки, закачени на тюлени куки. Така цялата витрина отгоре до долу изглеждаше пълна с белезникави парцали, които добиваха зловец вид в смътния полумрак. Новите бонета рязко се открояваха по-бели

върху синята хартия, с която бяха облепени дъските, а чорапите образуваха тъмни петна сред бледото скучно еднообразия на муселина.

От другата страна в една по-тясна витрина бяха наредени на полиците големи кълбета зелена прежда, черни копчета, зашити върху бели картончета, кутии с всякакви цветове и размери, мрежи за коса, изпъстрени с металически перли и опънати върху синкави книжни цилиндри, снопчета игли за плетене, модели за ръкоделие, навити на руло панделки, купчина обезцветени и овехтели стоки, които очевидно стояха тук от пет-шест години. Всички бяха добили мръсносин цвят в потъналия в прах и влага шкаф.

Лете по обед, когато ослепителните слънчеви лъчи заливаха площадите и улиците, зад бонетата на другата витрина се открояваше блед сериозен профил на млада жена. Той изплуваше неясно сред царящия то мрак: ниско, замислено чело, дълъг, тесен, тънък нос; устни, като две бледорозови резки, къса и нервна брадичка, сливаща се с шията в мека и заоблена линия. Тялото не се виждаше, прикрито в мрака; профилът се отделяше матовобял, с едно широко отворено черно око, сякаш притиснато от гъста тъмна коса. Той се очертаваше така там по цели по цели часове неподвижен и спокоен между две бонета, по които влажните куки бяха оставили следи от ръжда.

Вечер, когато запалеха лампата, погледът проникваше във вътрешността на магазинчето. То бе по-скоро дълго отколкото дълбоко; в единия му край имаше малък тезгях, а в другия — вита стълба, водеща към стаята на първия етаж. До стените бяха наредени витрини, шкафове, полици със зелени кутии; четири стола и една маса допълваха мебелировката. Помещението изглеждаше голо, студено; наблъсканите по ъглите стоки не го разведряваха въпреки ярките си цветове.

Обикновено на щанда стояха две жени: младата жена със сериозния профил и още една стара, която дремеше усмихната. Тя беше около шестдесетгодишна; пълното ѝ спокойно лице се белееше под светлината на лампата. Голямата пъстра котка, сгушена в ъгъла на щанда, гледаше заспалата си господарка.

Встрани на едни стол седеше тридесетгодишен мъж, който четеше или разговаряше полугласно с младата жена. Той беше дребен, хилав, с болнав вид. С безцветните си светли коси, с рядката си брада и покритото с лунички лице приличаше на болно, разглежено дете.

Малко преди десет часа старата жена ставаше. Затваряха магазина и семейството отиваше да спи. Пъстрата котка се промъкваше, мъркайки, след господарите си, като потъркваше глава о перилата.

Жилището горе се състоеше от три стаи. Стълбата водеше в трапезария, която служеше и за гостна. Вляво в една ниша има фаянсова печка; срещу нея — бюфет, край стените — столове, а в средата на стаята — разтегателна кръгла маса. В дъното зад стъклената преграда се виждаше тъмна кухня. От двете страни на трапезарията бяха спалните.

Старата жена целуваше сина си и снаха си и се прибираше в стаята си. Котката спеше на един стол в кухнята. Съпрузите влизаха в тяхната стая. Тя имаше и втора врата към една стълба, водеща до пасажа по тъмен, тесен коридор.

Мъжът беше постоянно трескав, затова си лягаше веднага; в това време жената отваряше прозореца, за да пусне щорите. Тя оставаше няколко минути там, пред високата черна стена с груба мазилка, щръкнала над пасажа. Обгръщаше я с разсеян поглед, безмълвна, а после също си лягаше презрителна и равнодушна.

2

Госпожа Ракен държеше на времето магазин за галантерия във Вернон. Тя прекара близо двадесет и пет години в едно малко павилионче в този град. Но няколко години след смъртта на мъжа си се почувства уморена и го продаде. Парите от продажбата и икономииите ѝ възлизаха на четиридесет хиляди франка, които тя внесе в банката, така че си осигури по две хиляди франка рента. Тази сума ѝ беше напълно достатъчна. Тя живееше уединено, без бурни радости и без тежки грижи — съществуване, изпълнено с мир и спокойно щастие.

Нае за четиристотин франка годишно малка къща с градина, достигаща до Сена. Закътано, усамотено жилище, подобно на манастир; към това отшелническо убежище водеше тясна пътека сред обширни ливади. Прозорците гледаха от едната страна към реката, а от другата — към пустинните крайбрежни хълмове. Добрата жена, преминала вече петдесетте, се затвори в тази пустош, наслаждавайки се на безметежната радост да бъде между сина си Камий и племенницата си Терез.

Камий беше вече двадесетгодишен. Майка му го гледаше като малко момче. Тя го обожаваше, защото неведнъж го беше изтръгвала от ноктите на смъртта през детството му, изпълнено със страдания. Детето бе преболедувало не една треска, изкарало всевъзможни детски болести. Госпожа Ракен бе воювала упорито цели петнадесет години срещу тези ужасни беди, които връхлитаха една след друга, за да ѝ отнемат сина. Тя ги победи всички с търпение, с грижи, с обожание към сина си.

Камий порасна, спасиха го от смъртта, но непрестанните заболявания бяха разнебитили тялото му. Понеже растежът му бе забавен, той остана дребен и хилав. Движенията му бяха вяли, отпуснати. Майка му още повече го обичаше поради тази слабост, която просто го превиваше. Тя гледаше клетото му бледо лице с победоносна нежност, мислейки си че му е дала живот повече от десет пъти.

В редкия отдих между две болести детето посещаваше едно търговско училище във Вернон. Там научи писане и смятане. Познанията му се ограничаваха в четирите правила и твърде повърхностна подготовка по граматика. По-късно взе допълнителни уроци по писане и счетоводство. Госпожа Ракен се тревожеше, когато я съветваха да изпрати сина си в колеж; беше убедена, че той ще умре далеч от нея, че книгите ще го убият. Камий остана невежа и невежеството му сякаш още повече увеличи безпомощността му.

На осемнадесет години, смъртно отегчен от безделие и от прекалените грижи, с които го обграждаше майка му, той постъпи на работа при един търговец на платове. Печелеше по шестдесет франка месечно. Беше с неспокоен дух и не можеше да търпи леността. Затова се почувства по-доволен, по-добре с оскотяващата чиновническа работа, която го принуждаваше да се прегъва по цял ден над фактури и безконечни сборове, чиито цифри пресмяташе бавно и търпеливо. Вечер, смазан от умора, с празна глава, той вкушваше безкрайната наслада от затъпяването. Трябваше да се скара с майка си, за да постъпи при търговеца на платове; тя искаше да го държи вечно при себе си, в пелени, далеч от житейските бури. Младежът заговори властно; той пожела да получи правото си на труд, както децата искат играчки, не като осъзнат дълг, а инстинктивно, като естествена потребност. Непрекъснатите нежности и преданост на майка му го бяха направили ужасен егоист; струваше му се, че обича тези, които го жаят и се грижат за него, а всъщност живееше сам, единствено за себе си, грижеше се за собственото си удобство, стремеше се с всички сили да си достави колкото може повече удоволствия. Когато ласкавата грижовност на госпожа Ракен съвсем му опротивя, той се хвърли настървено на първото попаднало му глупаво занимание само за да се избави от билки и чайове. А вечер, като се връщаше от работа, бягаше от къщи с братовчедка си Терез по брега на Сена.

Терез беше почти осемнадесетгодишна. Един ден, преди шестнадесет години, когато госпожа Ракен още държеше галантерийния магазин, брат ѝ, капитан Дьоган, ѝ донесе едно малко момиченце. Той идваше от Алжир.

Ти си леля на това дете — каза ѝ той усмихнато, — Майка му умря... Аз не знам какво да го правя. Давам ти го.

Търговката взе детето, усмихна му се, целуна розовите му бузки. Дъоган остана една седмица във Вернон. Сестра му не го разпита почти нищо за момиченцето, което той ѝ повери. Мимоходом узна, че малката е родена в Уран и майка ѝ била изключително красива туземка. Един час преди да отпътува, капитанът ѝ предаде свидетелство за раждане, с което признаваше Терез за своя дъщеря и ѝ даваше името си. Капитанът замина и никой не го видя вече; няколко години по-късно бе убит в Африка.

Терез порасна, разделяйки леглото с Камий, под равнодушните грижи на леля си. Тя беше с желязно здраве, а се грижеха за нея като за хилаво дете; тъпчеха я с лекарствата, които вземаше братовчед ѝ, държаха я в силно затоплената стая на малкия болен. Тя стоеше по цели часове приклепнала до камината, замислена, загледана втренчено в пламъците, без да мигне. Тази принудителна болнична обстановка я застави да се съсредоточи; тя свикна да говори шепнешком, да стъпва тихо, да стои мълчаливо и неподвижно на стола си с широко отворени, невиждащи очи. Но във всяко движение — щом вдигнеш ръка или щом пристъпеше, в нея се долавяше котешка гъвкавост, къси, силни мускули, енергия, страст, затаени дълбоко в потиснатата ѝ природа. Един ден братовчед ѝ падна от слабост; тя го вдигна и го пренесе в леглото с рязко движение и при тази проява на сила лицето ѝ пламна в руменина. Затвореният живот, който водеше, и отпускащият режим не можаха да омаломощят тънкото ѝ, здраво тяло. Само лицето ѝ пребледня и доби лек жълтеникав оттенък, от което на тъмно изглеждаше почти грозно. Понякога тя застава на прозореца и съзерцаваше къщите отсреща, над които слънцето изливаше златните си лъчи.

Когато госпожа Ракен продаде магазина си и се оттегли в малката къща край реката, Терез скрито потръпна от радост. Леля ѝ толкова често ѝ бе повтаряла: „Не вдигай шум, стой мирно!“, че тя таеше дълбоко в себе си цялата си природна буйност. Проявяваше необикновено хладнокръвие, привидно спокойствие, което прикриваше страстни пориви. Винаги ѝ се струваше, че е в стаята на братовчед си, около това умиращо дете, затова движенията ѝ бяха плавни, тя беше мълчалива, кротка и говореше бавно, с прекъсване, като стара жена. Когато видя градината, светлата река, просторните, извисили се на хоризонта хълмове, обзе я диво желание да тича, да

вика; почувства как силно бие сърцето в гърдите ѝ, но нито един мускул не трепна на лицето ѝ, задоволи се само да се усмихне, когато леля ѝ я запита харесва ли ѝ новото жилище.

Тогава животът стана по-приятен. Привидно тя запази плавните си движения, спокойното, безразлично лице, продължи да играе ролята на детето, отгледано в леглото на болния; но дълбоко в душата си водеше пламенно, страстно съществуване. Когато се озовеше сама в тревата, край реката, тя лягаше по корем, отворила широко големите си черни очи, извила тяло, готово за скок като звяр. Оставаше така по цели часове, без да мисли за нищо, припичайки се на слънце, щастлива, че може да зарови пръсти в земята. Отдаваше се на безумни мечти; гледаше предизвикателно бучащата река, представяше си, че водата ще се нахвърли върху нея, ще я нападне; тогава се изпъваше, готова за отбрана, и се питаше бурно как би могла да победи вълните.

Вечер, уталожена и мълчалива, Терез бродираше край леля си; лицето ѝ изглеждаше като застинало на меката светлина, която се плъзгаше изпод абажура на лампата. Камий, потънал във фотьойла, размишляваше над своите сметки. Само някоя полугласно подхвърлена дума нарушаваше от време на време спокойствието на тази замряла обстановка.

Госпожа Ракен гледаше децата си с ведра доброта. Беше решила да ги ожени. Понеже вечно смяташе сина си в смъртна опасност, трепереше при мисълта, че един ден, когато тя умре, ще го остави сам и болен. Затова надеждата ѝ беше в Терез; казваше си, че девойката ще бди над Камий и ще го пази. Със спокойното си държане и мълчаливата си преданост племенницата ѝ вдъхваше безгранично доверие. Тя го беше доказала на дело и майката искаше да я направи ангел пазител на сина си. Този брак беше предварително обсъден, решен.

Децата отдавна знаеха, че един ден трябва да се оженият. Те бяха отраснали с тази мисъл и тя им се струваше напълно близка и естествена. В семейството се говореше за този брак като нещо необходимо, неизбежно. Госпожа Ракен беше казала: „Ще почакаме Терез да стане на двадесет и една години.“ И те чакаха търпеливо, без вълнение, без смущение.

Страстните увлечения на юношеството бяха чужди на Камий, чийто организъм беше отслабнал от болестите. Той беше останал

малко момче в отношенията си с братовчедка си, целуваше я, както целуваше майка си, по навик, без да губи нито за миг егоистичното си спокойствие. В нея виждаше любезна приятелка, с която не скучаеше и която, ако се наложеше, му вареше билков чай. В игрите му се случваше понякога да я вземе в обятията си, все едно че прегръщаше момче; плътта му не потръпваше. И никога в подобни мигове не бе му одвало на ум да целуне топлите устни на Терез, която се отбраняваше, смеейки се нервно.

Девојката също сякаш оставаше студена и безразлична. Понякога тя спираше големите си очи на Камий и няколко минути го наблюдаваше втренчено, с невъзмутимо спокойствие. Само устните ѝ едва потрепваха. Нищо не можеше да се прочете върху това затворено лице, на което с несъкрусимата си воля тя винаги придаваше кротко и внимателно изражение. Когато говореха за женитбата ѝ, Терез ставаше сериозна, задоволяваше се да одобрява с кимане всичко, което казваше госпожа Ракен. Камий пък чисто и просто заспиваше.

През летните вечери двамата млади хора се спускаха на брега на реката. Камий се дразнеше от безконечните грижи на майка си; понякога се бунтуваше, искаше да тича с риск да се разболе, за да избегне ласките, които му бяха дотегнали до втръсване. Тогава повличаше Терез, предизвикваше я да се борят, да се търкалят из тревата. Един ден блъсна братовчедка си тъй силно, че тя падна; девојката мигновено скочи като див звяр и с пламнало лице, с налети с кръв очи се спушна към него с вдигнати юмруци. Камий се свлече на земята. Беше се уплашил.

Изнизаха се месеци, години. Определеният за сватбата ден дойде. Госпожа Ракен отведе Терез настрана, поговори ѝ за баща ѝ и за майка ѝ, разказа ѝ историята на нейното раждане. Девојката изслуша лея си, после безмълвно я целуна.

Вечерта Терез, вместо да влезе в стаята отляво на стълбището, влезе отдясно в стаята на братовчед си. В този ден това беше единствената промяна в живота ѝ. На другата сутрин, когато младоженците слязоха долу, Камий изглеждаше все така болезнено отпаднал и потънал в скъпото си егоистично безбурно равновесие, а лицето на Терез изразяваше както винаги кротко безразличие, ужасяващо спокойствие.

3

Една седмица след сватбата Камий решително заяви на майка си, че желае да напусне Вернон и да отиде да живее в Париж. Госпожа Ракен възрази; тя вече беше уредила живота си и не желаше да го променя в каквото и да било отношение. Синът ѝ получи нервна криза, заплаши я, че ще се разболее, ако не отстъпи на прищявката му.

— Никога не съм се противопоставял на твоите планове — каза ѝ той. — Ожених се за братовчедка си, пия всичките лекарства, с които ме тъпчеш. Крайно време е веднъж и аз да проявя воля и ти да се съ согласиш с мен... Ще заминем в края на месеца.

Госпожа Ракен не можа да заспи цялата нощ. Решението на Камий разстройваше живота ѝ и тя отчаяно си блъскаше главата как да преустрои съществуването си. Малко по малко се успокои. Размисли, че младите биха могли да имат деца и тогава ограничените ѝ материални възможности нямаше да им бъдат достатъчни. Трябваше да спечели още пари, да се заеме отново с търговия, да намери доходна работа на Терез. На другия ден се събуди, примирена с мисълта за отпътуването. Беше направила план за нов живот.

На закуската се показва весела.

— Ето какво намислих — каза тя на децата си. — Утре ще отида в Париж. Ще потърся магазинче за галантерия и двете с Терез ще продаваме игли и конци. Това ще ни запълни времето. Ти, Камий, ще правиш каквото искаш. Ще се разхождаш на слънце или ще си намериш работа.

— Ще си намеря работа — отговори младия човек.

Всъщност Камий беше пожелал да се преместят само от глупаво честолюбие.

Той мечтаеше да стане чиновник в голямо предприятие; червеше се от удоволствие, като си представяше как ще изглежда сред просторна канцелария със сатенени ръкавели и перо зад ухото.

Изобщо не се посъветваха с Терез. Тя винаги беше проявявала такава пълна покорност, че вече нито леля ѝ, нито мъжът ѝ считаха за

нужно да искат мнението ѝ. Отиваше там, където отиваха те, правеше това, което правеха те, без оплакване, без упрек, сякаш без дори да разбира, че се извършва промяна.

Щом пристигна в Париж, госпожа Ракен се запъти право към пасажа Пон-Ньоф. Една стара мома от Вернон ѝ беше дала адреса на своя роднина, която имала магазинче за галантерия в пасажа и се канела да го продаде. На бившата вернонска търговка магазинчето се стори твърде малко и тъмно; но прекосявайки Париж, тя бе така зашеметена от уличната глъчка и от ослепителния разкош на магазините, че тази тясна галерия със скромни витрини ѝ напомни предишното ѝ спокойно магазинче. Щеше да се чувства като в провинцията; тя си отдъхна, каза си, че скъпите ѝ деца сигурно ще бъдат щастливи в този глух кът. Умерената цена на магазина я накара да се реши; продаваше се за две хиляди франка. Наемът за павилиончето и за квартирата на първия етаж беше всичко хиляда и двеста франка. Госпожа Ракен, която имаше близо четири хиляди франка спестявания, пресметна, че би могла да откупи правото да търгува и да плати наема за първата година, без да начева капитала си. Смяташе, че заплатата на Камий и печалбата от магазина щяха да стигнат за всекидневните им нужди, така че нямаше да се наложи да нарушава рентата си и сумата щеше да нарастне и да осигури бъдещите ѝ внучета.

Тя се върна сияеща във Вернон, каза, че е намерила истинско съкровище, прелестно кътче в сърцето на Париж. След няколко дни, без сама да забележи, във вечерните разговори влажното и мрачно павилионче от пасажа се превърна в дворец; тя го виждаше в мислите си удобно, широко, спокойно, с цял куп неоценими качества.

— Ах, мила Терез! — казваше тя. — Ще видиш колко щастливи ще бъдем в това кътче! Горе има три чудесни стаи. Пасажът е много оживен. Ще подредим прекрасни витрини... Ще видиш, там никак няма да скучаем.

Приказките ѝ нямаха край. Всичките ѝ инстинкти на бивша търговка се бяха пробудили; тя обсипваше предварително Терез със съвети за продажба, покупките, хитростите на дребната търговия. Най-сетне семейството напусна къщата край брега на Сена; още същата вечер те се настаниха в пасажа на Пон-Ньоф.

Когато Терез влезе в магазина, където щеше да живее отсега нататък, стори ѝ се, че се спуска в някаква лепкава глинеста яма. Обзе я отвращение, тръпки я побиха от страх. Тя се вгледа в мръсния, влажен пасаж, влезе в магазина, качи се на първия етаж, обиколи всички стаи; голи, без мебели, те навявах ужас със запуснатостта и овехтялостта си. Младата жена не направи нито едно движение, не промълви нито дума. Сякаш застина. Леля ѝ и мъжът ѝ бяха долу, тя седна на един куфар, безволно отпусна ръце, със стиснато от ридания гърло, но не можа да заплаче.

Лице в лице с действителността госпожа Ракен се смути, стана ѝ неудобно от такова осъществяване на мечтите ѝ. Тя винаги намираще лек за затрудненията, затова обясни мрака с облачното време и заключи че с метлата всичко ще се оправи.

— Какво толкова! — каза ѝ Камий. — Тук е съвсем прилично... Впрочем ние ще се прибираме горе само вечер. Аз ще се връщам чак към пет-шест часа. А вие ще бъдете заедно двете и няма да се отегчавате.

Младият човек никога не би се съгласил да живее в подобна бърлога, ако не разчиташе на удобствата на някоя кантора. Той се утешаваше, че ще стои по цял ден на топло, а вечер ще си ляга рано.

И магазинът, и жилището останаха неподредени цяла седмица. Още от първия ден Терез седна на щанда и повече не мръдна от мястото си. Госпожа Ракен се изненада от това потиснато настроение; тя очакваше, че младата жена ще се помъчи да разхубави жилището си, ще сложи цветя на прозорците, ще пожелае нови тапети, завеси, килими. Когато предложеше да поправят нещо, да поразкрасят дома, племенницата ѝ възразяваше спокойно.

— Няма смисъл. Много добре сме и така, не ни е нужен разкош.

Госпожа Ракен сама трябваше да оправи стаите, да подреди донякъде магазина. В края на краищата на Терез ѝ омръзна да я гледа, като се суети безспир пред очите ѝ; тя нае прислужница и така принуди леля си да стои с нея в магазина.

Камий цял месец не можа да си намери работа. Той стоеше колкото може по-малко в магазина, скиташе по цял ден. Накрая му стана така скучно, че заговори да се върнат във Вернон. Най-сетне го назначиха в управлението на Орлеанските железопътни линии. Печелеше по сто франка месечно. Сбъдна се мечтата му.

Той излизаше сутрин в осем часа. Спускаше се по улица Генего до кейовете. Тогава, пъхнал ръце в джобовете, със ситни крачки, вървеше край Сена от Института до Ботаническата градина. Този дълъг път, изминаван два пъти дневно, никога не му омръзваше. Камий съзерцаваше как тече водата, спираше се да погледа саловете с дървени трупи, спускащи се по реката. Не мислеше за нищо. Често заставаше пред „Парижката Света Богородица“, устремил поглед в скелите, обграждащи черквата, която бе в ремонт; високата дървена постройка го привличаше, без сам да знае защо. После мимоходом хвърляше поглед към Пор-о-Вен и броеше файтоните, идващи откъм гарата. Вечер, затъпял от работа, прехвърляйки на ум някоя глупава история, чута в канцеларията, той прекосяваше Зоологическата градина и ако не беше много закъснял, отбиваше се да погледа мечките. Оставаше там около половин час, наведен над дупката, следейки мечките, които тежко пристъпваха; движенията на тези едри животни му харесваха; той ги гледаше, раззинал уста, опулил очи, изпълнен с глупава радост при всяко тяхно помръдване. Най-сетне се решаваше да си тръгне бавно-бавно, зазаяпан в минавачите, колите, магазините.

Щом се прибереше в къщи, вечеряше, после сядаше да чете. Беше си купил произведенията на Бюфон и всяка вечер, независимо от скуката, която му навяваше подобно четиво, поставяше си за задача да прочете двадесет-тридесет страници. Освен това четеше книжки от периодичните издания по десет сантиметра едната: „История на Консулството и Империята“ от Тиер и „История на жирондистите“ от Ламартин, както и някои научнопопулярни съчинения. Мислеше, че така допълва образованието си. Понякога караше жена си да го слуша, а той ѝ прочиташе няколко страници или някой анекдот. Винаги много се чудеше как е възможно Терез да стои замислена и мълчалива цялата вечер, без да се поддаде на изкушението да прочете някоя книга. Всъщност той само се убеждаваше, че жена му не блести с кой знае какъв ум.

Терез нетърпеливо отблъскваше книгите. Предпочиташе да стои, без да прави нищо, втренчила поглед, потънала в празни, неясни мисли. Впрочем тя запазваше непрекъснато равното си, любезно държание. С цялата си воля се стремеше да направи от себе си пасивно оръдие на безгранична услужливост и самоотверженост.

Търговията им се развиваше мирно и тихо. Печалбите в края на всеки месец бяха едни и същи. Клиентелата им се състоеше предимно от работнички от квартала. През пет минути в магазина влизаше някоя девойка и си купуваше нещо по за няколко су. Терез обслужваше клиентите винаги с едни и същи думи, с неизменна безизразна усмивка. Госпожа Ракен беше по-приветлива, по-разговорчива и истината е, че всъщност тя привличаше и задържаше клиентелата.

Така се изнизаха три години, ден след ден, изцяло подобни една на друга. Камий не беше отсъствувал нито един ден от службата. Майка му и жена му почти не излизаха от магазина. Живеейки след влажна тъма, сред мрачно, подтискащо безмълвие, Терез виждаше как животът се разстила пред нея празен, предлагащ ѝ всяка вечер все същото студено легло и всяка сутрин все същия пуст ден.

4

Един път седмично, в четвъртък вечер, семейство Ракен приемаше гости. Запалваха голяма лампа в трапезарията и слагаха на огъня чайник с вода. Това беше истинско събитие. Тази вечер се отличаваше от всички останали през седмицата; тя се превърна в нещо като традиция за семейството — весело еснафско пиршество. В тези дни си лягаха в единадесет часа.

Госпожа Ракен среща в Париж един свой стар приятел, полицейския комисар Мишо, който бе служил във Вернон двадесет години и с когото бяха живели в една и съща къща. Там се бяха сблизили, но когато вдовицата продаде магазина си и се настани в къщата на брега на реката, те малко по малко престанаха да се виждат. Мишо напусна провинцията няколко месеца по-късно и се настани в Париж на улица Сен, където преживяваше мирно и тихо със своите хиляда и петстотин франка пенсия. Един дъждовен ден среща своята приятелка в пасажа на Пон-Ньоф; още същата вечер получи покана за вечеря у семейство Ракен.

Така четвъртък стана приемен ден. Бившият полицейски комисар свикна акуратно да идва един път седмично у тях. Накрая започна да води и сина си Оливие, висок, сух и мършав тридесетгодишен мъж, женен за дребна, вяла, болнава жена. Оливие работеше в полицейската префектура с три хиляди франка заплата, която предизвикваше страшна завист у Камий; беше началник канцелария в полицията по поддържане реда и сигурността. Още от първия ден Терез намрази този надут и бездушен момък, който си въобразяваше, че с мършавото си, върлинещо тяло и с присъствието на слабоватата си клета женица удостоява с кой знае какво щастие магазинчето в пасажа.

Камий доведе още един гост, стар служител от Орлеански железници. Гриве имаше двадесет години служба. Беше началник канцелария и печелеше две хиляди и сто франка. Той раздаваше работа в канцеларията, затова Камий проявяваше известно уважение към него; надяваше се, че един ден, след десетина години, когато Гриве умре, той

ще го замести. Гриве беше възхитен от приема на госпожа Ракен и ги подещаваше всяка седмица със забележителна точност. След шест месеца посещенията в четвъртък стана за него нещо като дълг: той ходеше в пасажа на Пон-Ньоф, както всяка сутрин отиваше в канцеларията си, машинално, сякаш воден от животински инстинкт.

Приемите се оживиха. В седем часа госпожа Ракен запалваше огъня, поставяше по средата на масата лампата и до нея доминото, избърсваше приборите за чай, които обикновено стояха в бюфета. Точно в осем часа старият Мишо и Гриве се срещаха пред магазинчето, идващи единият от улица Сен, другият от улица Мазарин. Те влизаха заедно и тогава цялото семейство се качваше на първия етаж. После сядаха около масата и чакаха Оливие Мишо и жена му, които винаги закъсняваха. Когато се съберяха всички, госпожа Ракен наливаше чая, Камий изсипваше върху мушамата доминото и всеки се задълбочаваше в играта. Чуваха се само тракането на жетоните. След всяка партия играчите спореха две-три минути, после отново настъпваше тягостна тишина, нарушавана само от сухо тракане.

Терез играеше с такова безразличие, че вбесяваше Камий. Тя държеше на коленете си голямата пъстра котка Франсоа, която госпожа Ракен бе донесла от Вернон, и я галеше с едната си ръка, докато с другата поставяше жетоните. Вечерите в четвъртък бяха за нея истинско мъчение; често се оплакваше, че не ѝ е добре, че има мигрена, само за да не играе, а да стои бездейна, полузаспала. Облакътена на масата, опряла буза на ръцете си, тя наблюдаваше гостите на леля си и на мъжа си през жълтия задимен облак, който изпускаше лампата. Всичките тези физиономии я дразнеха. Тя местеше поглед ту към един, ту към друг, изпълнена с дълбоко отвращение и глухо раздразнение. Бледото лице на стария Мишо бе покрито с червени петна, безжизнено лице на вдетинен старик; Гриве беше с кръгли очи и тънки устни и това му придаваше глупашко изражение. Оливие, който беше само кожа и кости, важно крепеше на смешното си тяло ъгловатата си безлична физиономия. Колкото до Сюзън, жената на Оливие, тя беше страшно бледа, с блуждаещи очи, с безцветни устни и измито лице. И сред всичките тези безобразни и зловещи фигури, които я заобикаляха, Терез не виждаше нито един истински човек, нито едно живо същество. Понякога изпадаше в същинска халюцинация, струваше ѝ се, че е жива погребана под

земята заедно с някакви трупове-марионетки, които обръщаха глава, движеха ръце и крака, когато им дръпнат конците. Гъстият въздух в трапезарията я задушаваше, мълчанието, от което я побиваха тръпки, и жълтеникавата светлина на лампата я изпълваха със смътен ужас и необяснима тревога.

Бяха сложили долу на вратата на магазина звънче, чийто остър звън известяваше влизането на клиентките. Терез постоянно надаваше ухо да го чуе; щом дръннеше, тя слизаше бързо, успокоена, щастлива, че може да напусне трапезарията обслужваше бавно купувачката. Когато тя си отидеше, седаше зад тезгяха и оставаше там колкото може по-дълго, не ѝ се връщаше, вкусваше истинска наслада, че Гриве и Оливие не са пред очите ѝ. Влажният въздух на дюкянчето уталожваше треската, която изгаряше ръцете ѝ, и тя най-сетне отново изпадаше в обичайната си сериозна замисленост.

Но не успяваше да остане дълго. Камий се дразнеше от отсъствието ѝ, той не можеше да разбере как е възможно да предпочита магазина пред трапезарията в четвъртък вечер. Надвесваше се над перилата и търсеше с поглед жена си.

— Ей — викаше Камий, — какво правиш там? Защо не се качваш?... На Гриве дяволски му върви. Пак спечели!

Младата жена ставаше неохотно и заемаше мястото си срещу стария Мишо, от чиито увиснали, разтворени в усмивка устни просто ѝ прилошаваше.

Така оставаше тя до единадесет часа изнемощяла на стола си, заглеждана във Франсоа на коленете си, за да не вижда обкръжаващите я палячовци, които се кривяха около нея.

5

В един от четвъртъците, връщайки се от работа, Камий доведе със себе си висок широкоплещест здравеняк. Той го бутна приятелски в магазина. Запита госпожа Ракен, като посочи момъка:

— Мамо, познаваш ли този господин?

Старата търговка погледна юначагата, но не успя да си го припомни. Терез гледаше невъзмутимо тази сцена.

— Как? — поде Камий. — Значи не познаваш Лоран, малкия Лоран, сина на дядо Лоран, който имаше такива хубави ниви около Жьофос?... Не си ли го спомняш?... Ходехме заедно на училище. Той идваше да ме вика всяка сутрин, като излизаше от чичо си, който беше наш съсед, а ти му даваше филии със сладко.

Госпожа Ракен изведнъж си спомни малкия Лоран, който ѝ се стори странно пораснал. Не го беше виждала близо двадесет години. Тя се помъчи да заглади впечатлението от сухото посрещане, като го заля с безброй спомени и майчински нежности. В това време Лоран беше седнал; той се усмихваше любезно, отговаряше с ясен глас и се оглеждаше спокойно и непринудено.

— Представяте ли си — говореше Камий, — този симпатяга работи от година и половина в Орлеанските железници, а до тази вечер не сме се срещали нито веднъж. Толкова огромно и забележително е това учреждение.

Младият човек направи забележката, като отвори широко очи и стисна устни, с гордото съзнание, че макар и съвсем малко, все пак е колелце в тази огромна машина. Той продължи, като поклати глава:

— О, само че той е добре, учил е пчели вече хиляда и петстотин франка... Баща му го е пращал в колеж; следвал е право и е учил живопис. Нали, Лоран? Остани на вечеря у нас.

— С удоволствие — съгласи се простичко Лоран.

Той махна шапката си и се разположи в магазина. Госпожа Ракен забърза към кухнята. Терез, която още не бе промълвила нито дума, гледаше новодошлия. Тя никога досега не беше виждала истински

мъж. Висок, силен, със свеж вид, Лоран я удивляваше. Тя съзерцаваше с някакво възхищение ниското му чело, обградено с гъста черна коса, пълните му бузи, червените му устни, правилните черти, здравата му красота. Спря за миг поглед на шията му — широка и къса, дебела и мощна. После впи очи в големите му ръце, които той държеше на коленете си; пръстите му бяха четвъртити; ако свиеше юмрук, сигурно щеше да е огромен и с него би могъл да убие и вол. Лоран беше истински селски син, държеше се малко изтежко, беше леко прегърбен, с бавни и отмерени движения, със спокоен, упорит вид. Под дрехите му се долавяха кръгли, развити мускули, яко и набито тяло. Терез го разглеждаше любопитно — от свитите в юмрук ръце до лицето, и тръпки я побиваха, като спреше поглед на мощната му шия.

Камий извади томовете на Бюфон и книжките си по десет сантиметра, за да покаже на приятеля си, че и той работи. После, сякаш в отговор на някакъв въпрос, който си е имал на ум, запита Лоран:

— Ти сигурно познаваш жена ми? Не си ли спомняш малката братовчедка, която играеше с нас във Вернон?

— Веднага познах госпожата — отговори Лоран, като гледаше Терез право в лицето.

Младата жена изпита неприятно чувство от този пряк поглед, който сякаш проникна в нея. Тя се усмихна принудено и размени няколко думи с Лоран и с мъжа си. После побърза да отиде на помощ на леля си. Тежко ѝ беше на сърцето.

Седнаха на масата. Още от началото на вечерята Камий се занимаваше само с приятеля си.

— Как е баща ти? — запита го той.

— Не знам — отговори Лоран. — Скарани сме. От пет години не си пишем.

— Ами! — възкликна Камий, поразен от подобно чудовищно явление.

— Да, той е чуждак и си има свои идеи... Понеже постоянно се съди със съседите си, изпрати ме в колеж с надежда след време да намери в мое лице адвокат, който да печели всичките му дела... О, татко Лоран има само утилитарни амбиции. Той иска да извлече полза от всичките си лудории.

— А ти не искаше ли да станеш адвокат? — запита Камий още по-удивено.

— Бога ми, съвсем не... — засмя се приятелят му. — Две години се преструвах, че ходя на лекции, за да получавам издръжката от хиляда и двеста франка, която ми даваше баща ми. Живеех с един приятел от колежа, който е художник, и започнах и аз да рисува. Забавно ми беше. Това е весел занаят и никак не е уморителе. Пушехме и бърбехме по цял ден...

Семейство Ракен го гледаше с широко отворени удивени очи.

— За нещастие — продължи Лоран, — и това не можеше да продължава вечно. Баща ми узна, че го лъжа, лиши ме от стоте франка на месец и ми нареди да се върна да копая земята с него. Опитах се тогава да рисувам картини със свещени сюжети; лоша търговия... Понеже ми стана ясно, че ще умра от глад, запратих изкуството по дяволите и си потърсих работа... Баща ми все кога да е ще умре; чакам този ден, за да си поживея, без нищо да работя.

Лоран говореше всичко това с невъзмутимо спокойствие. С няколко думи се обрисова чудесно. Всъщност той беше чисто и просто мързеливец, у когото преобладаваха груби инстинкти и ясно определени желания за лесни и трайни наслади. На това едро, мощно тяло му беше необходимо само бездействие, леност и ежечасно удовлетворяване на страстите. Би искал добре да се храни, добре да спи, да си поживее нашироко, без много-много вълнения, без да насилва съдбата.

Адвокатската професия го изплашила, а тръпки го побивали само при мисълта да копае земята. Отдал се на изкуството с надеждата, че то ще бъде подходящ занаят за лентяй като него, струвало му се, че леко ще се справи с четката; вярвал в лесния успех. Мечтаел за живот, изпълнен с евтини удоволствия, красив живот, с много жени; да се изтяга по дивани, да се отдаде на ядене и пиене. Мечтата тряла, докато дядо Лоран пращал пари. Но когато младият човек, който по това време вече бил навършил тридесетте, съзрял на хоризонта оскъдицата, той се позамислил; обзел го страх пред лишенията, не би се решил да изкара и един ден без хляб дори заради най-голямата слава в изкуството. Той запратил, както сам казваше, рисуването по дяволите още същия ден, в който се уверил, че то никога няма да задоволи големите му апетити. Първите му опити били под всякаква посредственост. Селският му поглед обгръщал непохватно и грубо природата. Платната му, като че ли кални, лошо построени,

разкривени, не издържали критика. Впрочем той не бил кой знае колко честолюбив като художник и не изпаднал в черно отчаяние, когато се наложило да захвърли четките. Съжалявал от сърце само за ателието на приятеля си от училищната скамейка, просторно ателие, където така сладострастно се търкалял четири-пет години. Мъчно му било също за жените, които идвали да позират и чиито прищевки били достъпни за кесията му. Този свят на груби развлечения разпалил в него плътски желания. Въпреки това скоро свикнал с чиновничеството, задоволявал се с безсмисленото съществуване и от ден на ден все повече обиквал тази работа, която не го уморявала и притъпявала ума му. Само две неща го дразнели — липсата на жени и храната в евтините ресторанти, която не задоволявала лакомството му.

Камий го слушаше и го гледаше с наивно удивление. Този хилав момък, чието отпуснато слабо тяло никога не бе потръпвало от желание, копнееше по момчепшки за живота в ателието, описан от приятеля му. Той мечтаеше за тези жени, които излагат на показ голите си тела. Започна да разпитва Лоран:

— Нима там идваха жени, които ей така, направо се разсъбличаха пред тебе?

— Разбира се — отговори усмихнато Лоран, като гледаше Терез, която силно бе пребледняла.

— Това сигурно ви е поставяло в много неловко положение... — продължи Камий с детински смях. — Аз бих се засрами. Сигурно и ти първия път си стоял като глупак.

Лоран разглеждаше внимателно огромната си разтворена длан. Пръстите му леко потрепваха, червени петна избиха по бузите му.

— Първия път — започна той, сякаш говореше на себе си — мисля, че това ми се стори напълно естествено... Много е забавно, дяволското му изкуство, само че не носи ноти стотинка... Модел ми беше една чудна червенокоса жена: с гъвкава, блестяща плът, с пищна гърд, с такива широки бедра...

Лоран вдигна глава и видя пред себе си Терез, безмълвна, неподвижна. Младата жена го гледаше пламенно, втрещено. Замъглените ѝ черни очи бяха като две бездни; през полуотворените ѝ устни устата ѝ изглеждаше по-розова. Тя стоеше поразена, съсредоточена, цялата превърната в слух.

Лоран премести поглед от Терез върху Камий. Бившият художник сдържа една усмивка. Той завърши фразата си с широк, сладострастен жест, който младата жена проследи с очи. Бяха стигнали до десерта, когато госпожа Ракен слезе да обслужи една клиентка.

Когато вдигнаха покривката, Лоран, който от няколко минути се беше замислил, каза внезапно на Камий:

— Знаеш ли какво, трябва да нарисувам портрета ти.

Госпожа Ракен и синът ѝ изпаднаха във възторг от това хрумване. Терез остана мълчалива.

— Сега е лято — добави Лоран — и понеже излизаме от работа в четири, ще мога да идвам тук, за да ми позираш по два часа надвечер. За една седмица ще се оправим.

— Чудесно! — възкликна Камий, поруменял от радост. — Ще вечеряш с нас... Ще си наглася косата и ще облека черния си редингот.

Стана осем часът. Дойдоха Гриве и мишо. Оливие и Сюзън пристигнаха след тях.

Камий представи приятеля си на гостите. Гриве сви устни. Той ненавиждаше Лоран, защото според него много скоро му бяха повишили заплатата. Впрочем въвеждането в дома на нов човек представляваше събитие — гостите на Ракен не можеха да приемат непознатия без известна студенина.

Лоран се държа като примерно момче. Той схвана какво е положението, пожела да се хареса, да го приемат изведнъж. Разказа анекдоти, оживи вечерта с гръмкия си смях и спечели благоразположението дори на Гриве.

Тази вечер Терез не се постара да измисли причина, за да слезе в магазина. Тя остана до единадесет часа на стола си, игра и се разговаря, като избягваше да среща погледите на Лоран, който впрочем не се занимаваше с нея. Сангвиничният темперамент на този мъж, плътният му глас, гръмкият му смях и силният и остър мирис, излъчващ се от тялото му, смуцаваха младата жена и я хвърлиха в нервна тревога.

6

От този ден Лоран започна да идва почти всяка вечер у семейство Ракен. Той живееше на улица Сен-Виктор, срещу Пор-о-Вен, в обзаведена стая, за която плащаше по осемнадесет франка на месец. Тази мансарда с един тавански прозорец, който едва се полуотваряше към небето, заемаше едва шест квадратни метра площ. Лоран се връщаше колкото може по-късно в жалката си квартира. Преди да срещне Камий, понеже нямаше пари да се мъкне по кафенетата, той се заседяваше в малкото ресторантче, където обикновено вечеряше, пушеше лула и пиеше кафе с ракия по три су чашата. После бавно се отправяше към улица Сен-Виктор, след като се разходеше по кейовете и поседеше на някоя пейка, ако времето е хубаво.

Магазинчето в пасажа на Пон-Ньоф стана за него очарователен подслон, топъл, спокоен, изпълнен с приятелски разговори и внимание. Той спестяваше трите су за кафето с ракия и пиеше жадно чудесния чай на госпожа Ракен. Оставаше у тях до десет часа, като си почиваше след вечерята и се чувствуваше почти като у дома си. Отиваше си чак след като помогнеше на Камий да затвори магазина.

Една вечер донесе триножника и кутията си с бои. На другия ден щеше да започне портрета на Камий. Купиха платно, направиха грижливо всички приготовления. Най-сетне художникът се залови за работа, и то в спалнята на съпрузите, защото там, според думите му, било най-светло.

Изгуби три вечери, за да нарисува главата. Нанасяше леко, грижливо ситни щрихи с въглена. Рисунката му стана някак изкуствена, ъгловата, напомняше по смешен начин картините на старинните живописци. Изобрази лицето на Камий, както ученик копира оригинала — несмело, прекалено точно, което му придаде намръщено изражение. На четвъртия ден разми на палитрата си съвсем малки късчета бои и започна да рисува с върха на четката. Пунктираше

платното с малки мръсни петна и ги очертаваше със ситни, къси. Тънки щрихи, сякаш работеше с молив.

В края на всеки сеанс госпожа Ракен и Камий изпадаха във възторг. Лоран ги уверяваше, че трябва да почакаат — приликата неминуемо ще проличи.

Откакто Лоран започна портрета, Терез не напускаше стаята, превърната в ателие. Тя оставяше леля си сама в магазина. Намираше най-незначителни поводи да се качи на горния етаж и вече не сваляше очи от работата на Лоран.

Все така сериозна, подтисната, по-бледа и по-безмълвна от друг път, тя сядаше и се заглеждаше в движението на четките. Всъщност съзерцанието като че ли не я забавляваше кой знае колко; към това място сякаш я привличаше невидима сила и тя оставаше там като закована. От време на време Лоран се обръщаше към нея, усмихваше ѝ се и я питаше дали портретът ѝ харесва. Тя едва-едва му отговаряше, като потръпваше, а после отново застиваше в съсредоточен възторг.

Лоран, връщайки се вечер на улица Сен-Виктор, размишляваше надълго и нашироко. Спореше сам със себе си да стане или да не стане любовник на Терез.

„Ето една женичка — казваше си той, — която ще бъде моя любовница, само ако пожелае. Тя седи вечно зад гърба ми, разглежда ме, измерва ме, претегля ме... Трепери, лицето ѝ добива смешно изражение, безмълвно и страстно. Сто на сто ѝ трябва любовник. Личи ѝ по очите... Не може да не се признае, че Камий е жалко същество.“

Лоран се надсмиваше в себе си над хилавия си приятел.

„Тя се отегчава до смърт в това магазинче... Аз ходя там, защото няма накъде да се запиляе. Иначе едва ли биха ме подмамили в този пасаж на Пон-Ньоф. Такава влага, тъга! Истинска смърт... за една жена... Сигурен съм, че ѝ харесвам. Тогава защо да не бъда аз, а някой друг.“

Той се спираше, обзет от глупаво самодоволство, и замислено се заглеждаше във водите на Сена. После възкликваше:

— Бога ми, толкова по-зле! При пръв удобен случай ще я целуна... Обзалагам се, че ще падне веднага в обятията ми.

После пак тръгваше и пак го обземаше нерешителност.

„Всъщност тя е грозна — казваше си той. — Носът ѝ е дълъг, устата ѝ — голяма.“

И, главно, никак не я обичам. Може да си докарам някоя беля на главата. Заслужава си да се позамисли човек за това.“

Лоран беше прекалено предпазлив, затова мисли и премисля цяла седмица. Той пресметна всички неприятности, които биха могли да произлязат от връзката му с Терез. И реши да си опита щастието едва когато напълно се убеди, че ще има изгода от това.

Вярно е, че Терез му се виждаше грозна и той не я обичаше, но в края на краищата тя нямаше да му струва нищо; жените, на които плащаше евтино, без съмнение не бяха нито по-хубави, нито по-любими от нея. Пестеливостта го съветваше да вземе жената на приятеля си. От друга страна, отдавна не бе задоволявал желанията си, понеже нямаше пари, трябваше да лишава плътта си от необходимото. И сега не му се искаше да изпусне случая. Най-сетне подобна връзка, ако се разсъди добре, не можеше да има лоши последици. В интерес на Терез щеше да е тя да пази тайна, а той спокойно можеше да я зарече, когато пожелае. Дори Камий да узнае всичко и да се разгневи, щеше да го смаже с един юмрук, ако много знае. Работата във всяко отношение изглеждаше лесна и привлекателна за Лоран.

От този миг той заживя в мечтателно спокойствие; чакаше само да настъпи часът. Беше решил да действа без колебание при първия удобен случай. Въображението му рисуваше чудни вечери в бъдеще. Цялото семейство Ракен ще се старее да му достави наслада: Терез ще угасява пламъка в кръвта му, госпожа Ракен ще го приласкава като майка, Камий ще разговаря с него и няма да го оставя да скучае вечер в магазина.

Портретът беше почти завършен, а случай не се представяше. Терез стоеше винаги там, угнетена и тревожна, но Камий не излизаше от стаята и Лоран започваше да се отчайва, че не може да го отстрани поне за един час. И все пак настъпи денят, в който трябваше да заяви — утре портретът ще бъде готов. Госпожа Ракен каза, че ще вечерят заедно, за да отпразнуват завършването на художественото произведение.

На другия ден, когато Лоран нанесе и последната мазка, цялото семейство се събра, за да се възхити от приликата. Портретът беше отвратителен — в мръсносиво, с широки възморави петна. Лоран превръщаше дори и най-ярките тонове в мрачни, кални цветове. Той, без да иска, беше преувеличил бледите отсенки на своя модел и лицето

на Камий приличаше на зеленикавото лице на удавник. Разкривената рисунка размазваше чертите му и така усилваше зловещата прилика. Но Камий беше във възторг. Твърдеше, че имал много изящен вид на портрета.

Като се налюбува достатъчно на лицето си, той заяви, че ще отиде да купи две бутилки шампанско. Госпожа Ракен слезе в магазина. Художникът остана сам с Терез.

Младата жена продължаваше да седи свита, загледана безсмислено пред себе си. Тя сякаш чакаше нещо, потръпваща. Лоран се поколеба; той разглеждаше платното, прехвърли четките. Времето течеше. Камий можеше да се върне и никога нямаше да му се представи удобен случай. Художникът изведнъж се обърна рязко и застана лице с лице срещу Терез. Те се гледаха няколко секунди.

После той се наведе рязко и притегли младата жена към гърдите си. Отметна главата ѝ и впи устни в нейните. За миг тя се разбунтува, диво, отчаяно, но после изведнъж се отпусна и се плъзна на земята върху плочите. Не си размениха нито дума. Безмълвно, грубо отдаване.

Още от самото начало любовниците приеха връзката си като нещо неизбежно, съдбоносно, съвсем естествено. От първата среща започнаха да си говорят на „ти“, целуваха се без смущение, без да поруменяват, сякаш бяха близки от много години. Живееха доволни от своето ново положение, невъзмутимо спокойни и безсрамни.

Уговориха се как да се срещат. Терез не можеше да излиза, затова решиха Лоран да ходи у тях. Младата жена му обясни какво е намислила с ясен и твърд глас. Щяха да се срещат в стаята на съпрузите. Лоран трябваше да минава през прохода, който се намираще в пасажа, а Терез щеше да му отваря вратата при стълбата. По това време Камий беше на работа, а госпожа Ракен долу в магазинчето. Наистина един от тези дръзки замисли, които винаги сполучват!

Лоран прие. Въпреки предпазливостта си той се отличаваше с груба смелост, смелостта, свойствена на човек със здрави юмруци. Спокойствието и самообладанието на любовницата му още повече го подтикваша да вкуси дръзко предложената му наслада. Той измисли някакъв предлог, взе от шефа си разрешение да отсъства два часа и изтича в пасажа на Пон-Ньоф.

Още щом навлезе в пасажа, обзе го палеца възбуда. Търговката на изкуствени скъпоценности беше седнала точно срещу вратата на прохода. Трябваше да я почака да обслужи една млада работничка, която влезе да си купи пиринчени обеци и пръстен. После бързо се вмъкна в прохода и изкачи тясната и тъмна стълба, като се опираше о хлъзгавите от влага стени. Непрекъснато се спъваше в каменните стъпала и всеки път сякаш пламък обгаряше гърдите му. Една врата се отвори. На прага сред бялата светлина той видя Терез по риза и фуста, сияеща, пристегнала косите си в кок. Тя затвори вратата и увисна на шията му. От нея се излъчваше топло ухание, ухание на бельо и току що измита плът.

Лоран, учуден, откри, че любовницата му е красива. Той никога досега не беше виждал тази жена. Гъвкава и силна, Терез го притискаше, отмяташе назад глава и по лицето ѝ пробягваха пламенни светлинки, страстни усмивки. Това влюбено лице се беше преобразило, тя изглеждаше безумна и нежна; с влажни устни и блестящи очи, сияеше цяла. Младата жена се извиваше, огъваше се, хубава в своята странна красота, самата страст. Лицето ѝ сякаш бе осветено от вътрешен огън, от тялото ѝ избликваха пламъци. Кръвта ѝ кипеше, нервите ѝ се бяха опънали до скъсване, около нея се носеха топли излъчвания, горещ, възбудителен въздух.

Още от първата целувка в нея се пробуди любовницата. Незадоволената плът я хвърли неумолимо в сладострастието. Тя сякаш се пробуди от сън, възроди се за страстта. Беше преминала от немошните ръце на Камий в мощните обятия на Лоран и този допир със силен мъж рязко изтръгна нейната плът от задрямалостта. Всичките ѝ инстинкти на нервна жена се проявиха с нечувана сила; кръвта на майка ѝ, африканската кръв, която пламтеше във вените ѝ, се отприщи, закипя буйно в слабото ѝ, почти девическо тяло. Тя се предлагаше, отдаваше се с безгранично безсрамие. И силни тръпки я пронизваха от главата до петите.

Никога още в живота си Лоран не бе познавал такава жена. Той беше изненадан, чувстваше се неудобно. Любовниците му обикновено не го приемаха така буйно; беше свикнал със студени безразлични целувки, с уморени и преситени ласки. Риданията, кризите на Терез почти го изплашиха, възбуждайки в същото време страстното му любопитство. Когато напусна младата жена, залиташе като пиян. На другия ден успя да си възвърне обикновеното притворно и предпазливо самообладание и се запита дали да се върне пак при тази любовница, чиито целувки го хвърляха в треска. Отначало твърдо реши да остане в къщи. После не се сдържа. Искаше да забрави, да не вижда вече разсъблечената Терез, да не чувства нежните и страстни ласки, но тя стоеше все пред него, неукротима, с протегнати ръце. Физическото страдание, което му причиняваше тази гледка, стана непоносимо.

Той отстъпи, съгласи се на още една среща и отиде в пасажа на Пон-Ньоф.

От този ден Терез навлезе в живота му. Той все още не я смяташе за необходимост, но я търпеше. Часовете на ужас се заменяха с мигове на благоразумна сдържаност, но във всички случаи тази връзка му причиняваше неприятни трепети. Страховете и притесненията му обаче се стопяваха пред желанията. Срещите се редуваха, зачестиха.

Терез не се измъчваше от съмнения. Тя се отдаваше без предпазливост, вървеше право натам, където я тласкаше страстта. Тази жена, потисната от обстоятелствата, най-сетне се бе отърсила и сега разкри душата си, разказа живота си.

Понякога тя обвиняваше ръце около шията на Лоран, притискаше се до гърдите му и с още задъхан от вълнение глас му говореше:

— О, ако знаеш колко съм страдала! Израснах в задушната стая на един болник. Спях с Камий; нощем се отдръпвах от него, повдигаше ми се от блудкавата миризма, която се излъчваше от тялото му. Той беше лош и упорит; не искаше да взема лекарствата, които отказвах да деля с него; за да се харесам на леля си, трябваше и аз да ги пия. Не знам как не умрях... Те ме осакатиха! Ограбиха ми всичко, което имах и ти не можеш да ме обичаш тъй, както аз те обичам.

Тя плачеше, целуваше Лоран и продължаваше да разказва с глуха ненавист:

— Не им желая злото. Те ме прибраха, отгледаха ме, спасиха ме от мизерия... Но аз бих предпочела да бъда изоставена на произвола на съдбата, отколкото да получа тяхното гостоприемство. Чувствах пламтяща нужда от чист въздух. Още от съвсем малко дете мечтаех да тичам по пътищата боса в праха, да прося и да живея като циганка. Казаха ми, че майка ми била дъщеря на вожд на някакво африканско племе. Често съм си мислила за нея, усещах, че съм наследила нейната кръв, нейните инстинкти. Искане ми се никога да не бях се разделяла с нея, да прекосявам пясъците, увиснала на гърба й... Ах, каква младост! И досега още изпитвам отвращение и се бунтувам, като си спомня дългите дни, които съм прекарала в стаята, където хриптеше Камий! Сediaх превита пред камината, гледах глупаво как кипят разните билки, чувствах как цяла се вдървявам. И не смеех да помръдна. Леля ми се караше, когато вдигах шум... По-късно изпитах безгранична радост в малката къща на брега на реката; но бях вече осакатена. Не умеех да ходя, падах, като се спусках да тичам. После ме погребяха жива в това гнусно магазинче.

Терез тежко дишаше, тя притискаше любимия в обятията си и при мисълта за отмъщение тънките ѝ, чувствителни ноздри нервно потръпваха.

— Ти не би могъл да си представиш — продължи тя — колко лоша ме направиха те. Станах лицемерка, лъжкия... задушиха ме в своята еснафска кротост и сама не мога да си обясня как все още имам кръв във вените си... Навеждах очи, придавах като тях на лицето си мрачно, тъпо изражение, водех тяхното безжизнено съществуване. Когато ме видя първия път, нали и ти ме помисли за глупачка? Аз бях мрачна, потисната, оскотяла. Не се надявах на нищо, мечтаех да се хвърля един ден в Сена... Но преди да се превия, колко нощи, изпълнени с гняв!... Още там, във Вернон, в моята студена стая хапех възглавницата, за да задуша виковете си, удрях се, обвинявах се в малодушие. Кръвта ми ме изгаряше, готова бях да разкъсам плътта си. На два пъти исках да избягам, да отида където ми видят очите, на слънце; но не ми достигна смелост, те бяха ме превърнали в кротко животно с тихото си благодушие и гнусната си любезност. Тогава започнах да лъжа, винаги да лъжа. Правех се на кротка, мълчалива, а мечтаех да бия и да хапя.

Младата жена замлъкна и изтри влажните си устни в шията на Лоран. След малко добави:

— Сама не знам защо се съгласих да се ожения за Камий. Не се възпротивих поради някакво презрително безгрижие. Аз съжалявах това момче. Когато играехме с него, чувствах как пръстите ми потъват в тялото му като в глина. Взех го за мъж, защото леля ми го предложи и защото разчитах, че никога няма да се притеснявам за него... В мъжа си намерих малкото болнаво момче, с което бях спала от шестгодишна в една стая. Той беше все така слабоват и жалък и все така излъчваше блудкавата миризма на болно дете, която ме отблъскваше на времето... Разказвам ти всичко това, за да не ревнуваш... Някакво отвращение стягаше гърлото ми; спомнях си лекарствата, които бях пила, и неволно се отдръпвах от него; прекарвах страшни нощи... Но тебе, тебе...

И Терез се изправи, отдръпна се назад с ръце в големите ръце на Лоран, загледана в широките му рамене, в силната му шия...

— Теб аз те обичам, обичам те още от деня, когато Камий те доведе в магазина... Ти може би не ме уважаващ, защото ти се отдадох

цяла още от първия път... Наистина сама не знам как стана това. Аз съм горда, страстна. Искаше ми се да те ударя първия ден, когато ме целуна и ме повали на пода в тази стая... Не знам как те обикнах; аз по-скоро те ненавиждах. Ти ме дразнеше, караше ме да страдам. Когато седеше там, нервите ми се опъваха до скъсване, главата ми се опразваше, пред очите ми притъмняваше. О, колко страдах! Но въпреки всичко търсех това страдание, чаках те да дойдеш, въртях се около стола ти, за да вдъхвам диханието ти, за да докосвам с дрехите си твоите дрехи. Струваше ми се, че от твоята кръв избликва на кълба топлина, че ти се обвиваш в този пламтящ облак, привличаш ме в него и ме задържаш при себе си въпреки глухия ми бунт... Спомняш ли си как рисуваше тук? Съдбоносна сила ме водеше при теб, аз вдъхвах с жестока наслада въздуха, който дишаше ти. Знаех, че отгатваш как търся твоите целувки, срамувах се от покорството си, усещах, че щом ме докоснеш, ще падна. Но се поддавах на слабостта, треперех от студ, очаквайки ти да пожелаеш да ме вземеш в обятията си...

Тук Терез замълча, тръпнеща, изпълнена с гордост, отмъстена. Тя притискаше до гърдите си Лоран, който беше кат пиан, и в тази пуста студена стая се редуваха сцени на пламенна страст, на грубо отдаване. Всяка нова среща усилваше нейната страстна необузданост.

Младата жена сякаш изпитваше удоволствие от дързостта и безсрамието. Колебанието, страхът ѝ бяха абсолютно чужди. Тя се хвърляше в изневярата с такава дръзка откровеност, пренебрегвайки опасността и дори гордеейки се с това пренебрежение. Когато любовникът ѝ трябваше да дойде, вместо да прояви предпазливост, тя предупреждаваше леля си, че отива да си почине горе. А когато той беше вече при нея, ходеше из стаята, говореше, действаше, решително, без да се старае да избягва шума. В началото на тяхната връзка Лоран понякога се плашеше.

— Боже мой — казваше той тихо на Терез. — Не вдигай толкова шум! Госпожа Ракен може да дойде.

— Ами — смееше се Терез. — Ти вечно трепериш... тя се заковала зад тезгяха си. Какво ще дойде да търси тук? Освен това умира от страх да не я оберат... пък ако много ѝ се иска, да се качи горе, ще се скриеш... Пет пари не давам за нея. Обичам те.

Тези думи не успокояваха кой знае колко Лоран. Страстта още не беше успяла да приспи прикритата му селска предпазливост. Скоро

обаче свикна и започна да приема без особен страх тези дръзки срещи посред бял ден в стаята на Камий, на две крачки от старата търговка. Терез му повтаряше, че опасността щади тези, които открито я презират, и всъщност имаше право. Любовниците не биха могли да намерят никъде по-сигурно убежище от тази стая, където никой не би дошъл да ги потърси. Те удовлетворяваха любовта си тук невероятно спокойно.

Впрочем един ден госпожа Ракен се качи горе, загрижена да не би да ѝ е станало лошо. Близко три часа бяха минали, откакто тя беше отишла в стаята си. Дързостта ѝ стигаше дотам, че не си даваше труд дори да спусне резето на вратата към трапезарията.

Когато Лоран чу тежките стъпки на старата търговка, отекващи по дървената стълба, страшно се смути и трескаво затърси жилетката и шапката си. Терез се разсмя на особеното му изражение. Тя го дръпна силно за ръката, бутна го в ъгъла до кревата и му каза с тих спокоен глас:

— Стой мирно... не мърдай...

Хвърли върху него дрехите му и покри всичко с бялата си фуста, която беше смъкнала. Направи това с пъргави и точни движения, без да губи нито за миг спокойствието си. После си легна разрошена, полугола, все още зачервена и тръпнеща.

Госпожа Ракен отвори тихо вратата и се приближи до леглото с приглушени стъпки. Младата жена се преструваше, че спи. Лоран се обливаше в пот под бялата фуста.

— Терез — загрижено запита старата жена, — болна ли си, моето момиче?

Терез отвори очи, прозина се, обърна се на другата страна и с жален глас каза, че има страшна мигрена. Помоли леля си да я остави да спи. Старата жена си отиде, както беше дошла — безшумно.

Любовниците безмълвно се разсмяха и се разцелуваха с неистова страст.

— Виждаш ли — каза най-сетне тържествуващо Терез, — че няма от какво да се страхуваме тук... Всички тези хора са слепи, те не обичат.

Друг път странна мисъл хрумна на младата жена. Понякога тя беше като луда, сякаш бълнуваше.

Шареният котарак Франсоа седеше зад нея сред стаята. Важен, неподвижен, той наблюдаваше с кръглите си очи двамата любовници. Сякаш ги разглеждаше, без да мигне, потънал в някакъв демоничен екстаз.

— Погледни Франсоа — каза Терез на Лоран. — Сякаш разбира и довечера ще разкаже всичко на Камий... Забавно ще бъде нали, да се разприказва някой ден в магазина... Хубави неща знае за нас...

Мисълта, че Франсоа би могъл да заговори, странно я забавляваше. Лоран се вгледа в големите зелени очи на котарака и усети как тръпка пробягва по кожата му.

— Ето как ще го стори — продължи Терез. — Ще се изправи, ще ме посочи с едната си лапа, а тебе с другата и ще извика: „Господинът и госпожата горещо се целуват в стаята. Те пет пари не даваха за мене, но понеже престъпната любов ме отвращава, моля ви да ги пъхнете и двамата в затвора. Така няма да нарушават повече следобедната ми почивка.“

Терез се развличаше като дете, тя подражаваше на Франсоа, протягаше ръце, като че ли показваше ноктите си, движеше раменете си с котешка гъвкавост. Франсоа седеше все така неподвижно, като вкаменен, загледан в нея. Сякаш само очите му бяха живи, а в ъгълчетата на устата му две дълбоки гънки придаваха на тази чучелообразна глава насмешливо изражение.

Студ прониза Лоран. Тази шега на Терез му се стори неуместна. Стана и изхвърли котката от стаята. Всъщност той се боеше. Любовницата му все още не го беше завладяла цял. В дълбините на душата му не бе изчезнало неприятното усещане, което бе изпитал от първите целувки на младата жена.

8

Вечер в магазина Лоран се чувстваше напълно щастлив. Обикновено той се връщаше от работа с Камий. Госпожа Ракен се отнасяше към него с майчинска нежност. Знаеше, че е притеснен парично, че се храни лошо и спи в някакъв таван и му беше казала веднъж завинаги, че на тяхната трапеза винаги ще има едно място за него. Тя обичаше този момък със сърдечността на старите жени, на които е приятно да побъбрят със земляците си за минали дни.

Лоран използваше широко предложеното му гостоприемство. Преди да се приберат след работа, те се разхождаха с Камий по кейовете. И двамата намираха изгода в тази близост — разходката не ги отегчаваше като си приказваха. После се прибираха, за да опитат супата на госпожа Ракен. Лоран отваряше вратата на магазинчето като собственик, възсядаше столовете, пушеше и плюеше, като че ли е у дома си.

Терез никак не го притесняваше с присъствието си. Той се държеше към нея с приятелска откровеност, шегуваше, подхвърляше й банални любезности, без нито един мускул на лицето му да трепне. Камий се смееше и понеже жена му отговаряше на приятеля му само с едносрични думи, беше твърдо убеден, че те двамата се ненавиждат. Един ден дори упрекна Терез за хладното й държание към Лоран.

Лоран правилно беше отгатнал: стана любовник на съпругата, приятел на мъжа и галено дете на майката. Никога досега не бе живял, удовлетворявайки така пълно всичките си желания. Тънеше в доволство сред безкрайните наслаждения, които му доставяше семейство Ракен. Впрочем той смяташе положението си в това семейство за напълно естествено. Чувстваше се съвсем близък с Камий, без да изпитва гняв и угризения на съвестта. Дори не внимаваше за действията и думите си, толкова сигурен беше в благоразумието и хладнокръвието си. Егоизмът, с който приемаше всички тези блага, го предпазваше от грешки. В магазина любовницата му се превръщаше в жена като всяка друга, която той не биваше да

целува и която не съществуваше за него. Съумяваше да се въздържа да не я целуне пред всички, за да не бъде изгонен. Само това го възпираше. Иначе с удоволствие би се надсмял над скръбта на Камий и на майка му. Не си даваше сметка до какво би могло да доведе разкриването на връзката им. Смяташе, че постъпва съвсем просто, както би постъпил на негово място всеки гладен бедняк. Оттам идваха блаженото му спокойствие, благоразумната му дързост, безпристрастното му и шеговито държане.

Терез, по-нервна и по-податлива на вълнения, трябваше непрекъснато да играе ролята си. И я играеше съвършено благодарение на изкусното лицемерие, в което я бяха възпитали. Близко петнадесет години бе лъгала, като задушаваше поривите си и проявяваше неукротима воля да се показва мрачна и безволна. Нищо не ѝ струваше да си наложи тази мъртвешка маска, която сковаваше лицето ѝ. Когато влизаше, Лоран я заварваше, сдържана, намръщена, с още по-издължен нос и по-свити устни. Изглеждаше грозна, намусена, недостъпна. Впрочем тя нищо не пресилваше, просто играеше старата си роля, без да привлича вниманието върху себе си. Изпитваше горчива наслада да лъже Камий и госпожа Ракен. Не беше погълната напълно като Лоран от своите желания, забравила дълга си. Тя съзнаваше, че постъпката ѝ е лоша и от време на време я обхващаше непреодолимо желание да стане от масата и да целуне Лоран пред всички, за да покаже на мъжа си и на леля си, че не е безмълвно животно и дори има любовник.

От време на време главата ѝ пламваше от радост. Тогава, колкото и добра артистка да беше, не можеше да се сдържи и да не запее, когато любовникът ѝ не беше там и нямаше от какво да се страхува, че ще се издаде. Тези внезапни проблясъци на оживление радваха госпожа Ракен, която обвиняваше племенницата си в прекалена сериозност. Младата жена купи саксии с цветя и украси прозореца на стаята си. После облепи стаята с нови тапети, поиска килим, завеси и мебели от палисандрово дърво. Целият този лукс беше за Лоран.

Природата и обстоятелствата сякаш нарочно бяха създали тази жена за този мъж и нарочно ги бяха тласнали един към друг. Те двамата, тази нервна и лицемерна жена, и този животински страстен сангвиник образуваха неразривно свързана двойка. Те се допълваха, закриляха се безмълвно. Вечер на масата при бледата светлина на лампата пълното усмихнато лице на Лоран срещу нямата,

непроницаема маска на Терез сякаш неволно подсказваше колко силна е тяхната връзка.

Това бяха тихи, спокойни вечери. Сред тишината в топлия прозирен мрак се водеха приятелски разговори. След десерта всички седяха около масата, приказваха за хилядите дреболии, станали през деня, спомняха си предишната вечер, лелеяха надежди за утрешния ден. Камий обичаше Лоран, доколкото може да обича един задоволен егоист, и Лоран сякаш му отговаряше със същото чувство. Те двамата постоянно си говореха приятелски, услужваха си, разменяха си благосклонни погледи. Госпожа Ракен ги следеше с кротко изражение на лицето, беше щастлива сред децата си, наслаждаваше се на мирната атмосфера, която ги заобикаляше. Човек би ги взел за стари приятели, които са се опознали до глъбините на душата си и са убедени в неизменната си дружба.

Неподвижна и невъзмутима като другите, Терез гледаше тези еснафски удоволствия, тези благодушни усмивки! А в душата си се смееше диво, цялото ѝ същество ликуваше, докато лицето ѝ запазваше студено и сурово изражение. Мислеше си с изтънчено сладострастие как само преди няколко часа бе стояла в съседната стая полугола, разрошена, в обятията на Лоран. Спомняше си и най-малките подробности на този следобед, изпълнен с безумна страст; въображението ѝ ги рисуваше, тя противопоставяше онези палеци мигове на мъртвешката сцена, която се разиграваше сега пред очите ѝ. Ах, как ги мамеше, тези хорица, и колко щастлива беше да ги лъже с тържествуващо безсрамие! Тук, на две крачки, зад тази тънка преграда тя приемаше един мъж, тук се отдаваше буйно на изневярата. А в този час любовникът ѝ ставаше непознат за нея, приятел на мъжа ѝ, някакъв натрапник и глупак, който ѝ беше съвсем безразличен. Тази жестока комедия, тези житейски измами, това сравнение между жарките целувки през деня и престореното безразличие вечерта запалваха нов огън в кръвта на младата жена.

Когато се случеше госпожа Ракен и Камий да слязат в магазина, Терез скачаше от мястото си, долепваше мълчаливо, с дива страст, устните си до устните на любовника си и оставаше така, запъхтяна, задъхана, докато дървените стълби започваха да скърцат. Тогава пъргаво се връщаше на мястото си и по лицето ѝ се изписваше обичайното намръщено изражение. Лоран със спокоен глас

подхващаше прекъснатия разговор с Камий. Това беше истинска внезапна, ослепителна мълния от страст сред застинало небе!

Вечерите в четвъртък бяха малко по-оживени. Лоран, който в тези дни се отегчаваше смъртно, считаше за свое задължение да не пропуска нито едно събиране: желаше от предпазливост приятелите на Камий да го познават и уважават. Трябваше да слуша досадното дърдорене на Гриве и на стария Мишо; Мишо разказваше все едни и същи истории за убийства и кражби. Гриве пък вечно одумваше служителите, шефовете, службата. Младият човек се спасяваше при Оливие и Сюзан, чиято глупост му се струваше все пак малко потърпима. Впрочем той винаги избързваше и предлагаше да играят домино.

Обикновено в четвъртък вечер Терез определяше деня и часа на техните срещи. Когато всички се суетяха на тръгване и госпожа Ракен и Камий изпращаха гостите до вратата на пасажа, младата жена се приближаваше до Лоран, прошепваше му нещо и стискаше ръката му. Понякога дори го целуваше зад гърба на другите с някакво своеобразно предизвикателство.

Цели осем месеца продължи този живот, изпълнен с възбуда и уталожване. Любовниците живееха в пълно блаженство. Терез престана да се отегчава и не желаше нищо повече. Лоран, сит, глезен, надебелял още повече, се боеше само от едно — нещо да не прекъсне този сладък живот.

9

Един следобед, когато Лоран се готвеше да излезе от кантората, за да отиде при Терез, която го чакаше, началникът му го повика и г предупреди, че занапред му забранява да отсъства. Беше злоупотребил с излизанията и ръководството беше решило да го уволни, ако излезе още един път.

Прикован на стола си, той стоя така отчаян до вечерта. Трябваше да печели хляба си, не можеше да се остави да го изхвърлят от работа. Вечерта гневното лице на Терез му причини истинска мъка. Чудеше се как да каже на любовницата си защо не е удържал на думата си. Докато Камий затваряше магазина, той бързо се приближи до младата жена и й прошепна:

— Не можем повече да се виждаме. Началникът не ме пуска да излизам.

Камий се върна. Лоран трябваше да си отиде, без да успее да обясни по-подробно нещата на Терез; остави я поразена от грубите му думи. Бясна от яд, тя не желаше да приеме, че някой се е осмелил да ѝ отнеме наладата; прекара безсънна нощ, като кроеше планове за най-безумни срещи. В четвъртък вечерта поговори малко по-дълго с Лоран. Тревогата им се усилваше, защото не знаеха къде да се срещнат, за да се обяснят и да се уговорят. Младата жена даде нова среща на любовника си, който пак не сдържа думата си. Оттогава я измъчваше една-единствена натрапчива мисъл — да го види на всяка цена.

Две седмици вече Лоран не можеше да се приближи до Терез. Едва тогава почувства колко необходима му беше станала тази жена. Навикът от чувствена наслада беше събудил в него нови желания, много по-силни, по-палещи. Той вече не се стесняваше от целувките на любовницата си, напротив, търсеше ги с настървението на гладен звяр. В тялото му се бе затаила страст, стигаща до кръвожадност. Сега, когато му бяха отнели любовницата, желанието избухна в него със сляпа сила. Той обичаше бясно. Като че ли всичко в тази процъфтяваща животинска природа беше стихийно. Той се

подчиняваше на инстинктите си, оставяше се да го ръководят изискванията на организма му. Преди една година би се изсмял, ако някой му кажеше, че ще стане роб на една жена, и то дотолкова, че ще се лиши от покоя си. Скритите желания несъзнателно го бяха уплели и накрая го бяха захвърлили със завързани ръце и крака в страстните обятия на Терез. В този миг той се страхуваше, че може да забрави всяка предпазливост, не смееше да отиде вечер в пасажа на Пон-Ньоф, боеше се да не извърши някоя лудост. Вече не можеше да се владее. Любовницата му, със своята котешка гъвкавост, с нервните си ласки малко по малко се беше промъкнала във всичките фибри на тялото му. Той имаше нужда от тази жена, за да живее, както човек има нужда от храна и вода.

Сигурно щеше да направи някоя глупост, ако не беше получил писмо от Терез; тя му пишеше да остане на другия ден вкъщи. Обещаваше му да отиде при него в осем часа вечерта.

Като излезе от работа, той се раздели с Камий под предлог, че е уморен и ще отиде да си легне веднага. След вечеря Терез също изигра своята роля. Каза, че една от клиентките не е платила, прояви се като неумолима собственица и заяви, че ще отиде сама да си поиска парите. Клиентката живееше в Батиньол. Госпожа Ракен и Камий смятаха, че е много далеч и не се знае дали ще успее. Но не се усъмниха и оставиха Терез спокойно да излезе.

Младата жена изтича до Пор-о-Вен, като се плъзгаше по влажния паваж, блъскаше минувачите, бързаше по-скоро да стигне. Лицето ѝ се обливаше в пот, ръцете ѝ горяха. Вървеше като пияна. Изкачи се бързо по стълбата в къщата с мебелирани стаи. Стигна задъхана, с блуждаещи очи на шестия етаж и съзря Лоран, който я чакаше наведен над перилата.

Тя влезе в таванската стая. Широка ѝ пола изпълни помещението, толкова бе тясно. Свали шапката си и се отпусна изнемощяла на леглото.

Таванското прозорче беше широко отворено и през него върху пламтящата постеля нахлуваше мощна свежест. Любовниците останаха дълго време в този бордей като в дъното на яма. Изведнъж Терез чу часовника на „Питие“ — удари десет часа. Би желала да е глуха! С мъка стана и огледа таванската стая, едва сега я забеляза. Потърси шапката си, върза панделките, седна и каза бавно:

— Трябва да си отивам.

Лоран беше коленичил пред нея. Той държеше ръцете ѝ.

— Довиждане — каза тя, без да помръдне.

— Не, не довиждане — възкликна той, — това е много неопределено!... Кога ще дойдеш пак?

Тя го изгледа право в лицето.

— Искаш ли да ти кажа откровено? Смятам, че няма да дойда никога вече, това е истината. Няма за какво да изляза, не мога да измисля нищо.

— Значи, трябва да си кажем сбогом?

— Не, не искам!

Тя изрече тези думи с гневна уплаха. После добави по-тихо:

— Сега ще си отида.

Лоран мълчеше, мислеше за Камий.

— Не искам да му сторя зло — каза най-сетне той, без да споменава името му. — Но той наистина много ни пречи... Не можеш ли да ни освободиш от него, да го изпратиш някъде далеч, на път.

— Ах, да, да го изпратя на път! — поклати глава младата жена. — въобразяваш си, че такъв мъж ще се съгласи да пътува... За него има само един път, от който човек никога не се връща... Но той всички ни ще зарови. Такива хора, които едва дишат, никога не умират.

Настъпи мълчание. Лоран се довлече на колене, притисна се до любовницата си, облегна глава на гърдите ѝ.

— Сънувах един съм — каза той, — исках да прекарам цялата нощ с теб, да заспя в обятията ти и да се събудя на другия ден от целувките ти... Бих искал да бъда твой мъж... Разбираш ли?

— Да, да! — отговори тръпнеща Терез.

После рязко се наведе над Лоран и го покри с целувки. Докосваше с панделките си твърдата брада на младия човек. И вече дори не мислеше, че е облечена и дрехите ѝ ще се смачкат. Говореше през сълзи, прекъсвана от ридания:

— Не ми говори такива неща... защото няма да имам сили да те напусна. Ще остана тук. По-добре ме окуражи, кажи ми, че пак ще се видим... Нали се нуждаеш от мене, все ще намерим някой ден средство да бъдем заедно!

— Тогава ела, ела пак утре! — отговори Лоран, като я притискаше с треперещи ръце.

— Не мога да дойда!... нали ти казах, няма за какво да изляза.

Тя кършеше ръце, после добави:

— О, аз не се страхувам от скандал. Ако искаш като се върна, ще кажа на Камий, че си мой любовник и ще се върна да спя тук... Но се тревожа за тебе. Не искам да ти преча в живота. Желая да ти създам щастливи дни.

Инстинктивното благоразумие на младия човек се пробуди.

— Ти си права — каза той, — не бива да се държим като деца. Ах, ако можеше мъжът ти да умре!...

— Ако можеше да умре!... — повтори бавно Терез.

— Ще се оженим веднага и няма да има от какво да се страхуваме! Ще се наслаждаваме пълно на любовта си... Какъв чудесен, сладък живот!

Младата жена се беше изправила; тя гледаше преbledняла, с мрачни очи любовника си. Устните ѝ потрепваха.

— Понякога хората умират — прошепна най-сетне тя, — само че е опасно за тези, които ги надживяват.

Лоран нищо не отговори.

— Виждаш ли — продължи тя, — познатите средства не са подходящи.

— Ти не ме разбра — невъзмутимо отговори той. — Аз не съм глупак. Искам да те обичам спокойно... мислех си, че всеки ден се случват какви ли не нещастия: човек може да се подхлъзне, да го удари тухла... Нали разбираш? В такъв случай само вятърът е виновен, никой друг!

Гласът му звучеше странно. Той се усмихна и добави ласкаво:

— Върви си, бъди спокойна, ние ще се обичаме и ще живеем щастливо... Щом не можеш да идваш тук, аз ще уредя всичко. Ако се наложи да не се виждаме няколко месеца, не ме забравяй, мисли си, че работя за нашето общо щастие.

Той притисна в обятията си Терез, която вече отваряше вратата, за да си тръгне.

— Ти си моя, нали? — каза той. — Заклевах се да ми се отдадеш цяла веднага, когато пожелаея.

— Да! — възкликна младата жена. — Аз ти принадлежа! Прави с мен каквото искаш!

Те останаха за миг сурови, безмълвни. После Терез се изскубна рязко, без да се обръща, излезе от мансардата и се спусна по стълбите. Лоран чу шума от отдалечаващите се стъпки.

Когато всичко утихна, той се прибра в бърлогата си и си легна. Постелята беше още топла. Той се задъхваше в тази тясна дупка, изпълнена с жарките милувки на Терез. Струваше му се, че все още вдъхва аромата ѝ; тя беше минала оттук, бе оставила нещо от себе си, бе разпръснала ухание на виолетки, но сега той можеше да притиска в обятията си само неуловимия призрак на любимата жена, който витаеше около него. Обзе го отново треската на възбудата и неудовлетворената любов. Не затвори прозореца. Легна по гръб, с голи ръце, разтворил длани, той търсеше прохлада и размишляваше, загледан в тъмносиньото парче небе, изрязано от прозореца.

До сутринта една и съща мисъл се въртя в главата му. Преди да дойде Терез, през ум не му бе минавало да убива Камий. Бе споменал смъртта на този човек просто така, принуден от обстоятелствата, разгневен от мисълта, че няма да види вече любовницата си. И ето че сега една нова страна от несъзнателната му природа се разкриваше — увлечен от страстите на изневярата, той започваше да замисля убийство.

Сега, поуспокоен, сам в тихата нощ започна да обмисля престъплението. Идеята за смъртта, подхвърлена отчаяно между две целувки, се връщаше неумолима и неотстъпна. Измъчен от безсъние, изнервен от острото ухание, оставено от Терез, Лоран преценяваше клопките, пресмяташе лошите последици, доказваше си изгодите, които би имал, ако стане убиец.

Всичките му интереси го подтикваха към престъпление. Той си казваше, че баща му, селянинът от Жьофос едва ли ще умре скоро. Може би щеше да му се наложи да остане чиновник още десет години, да се храни из евтините ресторанти, да живее на тавана без жена. Тази мисъл го подлудяваше. Напротив, ако Камий умре, ще се ожени за Терез, ще наследи госпожа Ракен, ще си подаде оставката и ще скита колкото му се иска на слънце. И той се отдаде на мечтата за лентяйско съществуване. Виждаше се вече свободен, сит, отпочинал, търпеливо очакващ смъртта на баща си. И когато действителността прогонваше мечтата, той се сблъскваше с Камий и стискаше юмруци, сякаш да го убие.

Лоран желаше Терез; желаше я само за себе си, непрекъснато. Ако не се погрижеше да отстрани мъжа, жената щеше да му убегне. Тя беше казала, че няма да може да дойде пак. Той би я отвлякъл някъде, но тогава и двамата щяха да умрат от глад. Рискът щеше да е по-малък, ако убие мъжа. Нямахше да избухне скандал, просто щеше да отстрани един мъж, за да заеме мястото му. Със своята груба селска логика той намираше това средство за превъзходно и естествено. Дори природното му благоразумие му подсказваше този бърз начин.

Той се въртеше в постелята, потънал в пот, лягаше по корем, притискаше влажното си лице до възглавницата, където се бе опирала пристегнатата в кок коса на Терез. Хапеше плата с пресъхналите си устни, пиеше нежното ухание на възглавницата и оставаше тъй без дъх, изнемогнал, виждайки огнени линии пред затворените си клепки. Питаше се как е най-подходящо да убие Камий. После, когато започнеш да не му достига въздух, се обръщаше бързо по гръб и под хладните повеи на вятъра от прозореца, широко отворил очи, искаше от синьото квадратче небе съвет за злодейство, за убийство.

Не измисли нищо. Както беше казал на любовницата си, той не беше нито дете, нито глупак; нямаше намерение да употреби нито кама, нито отрова. Необходимо му беше тайно убийство, което да не го изложи на опасност — зловещо задушаване, без викове, без ужас, чисто и просто изчезване. Страстта го разтърсваше и го подтикваше да действа, но цялото му същество властно му внушаваше благоразумие. Той беше твърде страхлив и сладострастен, за да рискува благополучието си. Замисляше убийство, за да живее спокойно и щастливо.

Малко по малко сънят го обори. Свежият въздух бе изгонил от тавана топлия, уханен призрак на Терез. Разбит, обезсилен, Лоран се отпусна в сладко и смъртно вцепенение. Задрямвайки, реши да изчака благоприятния случай и се унесе под шепота на една и съща мисъл: „Ще го убия, ще го убия!“ след пет минути вече спеше, дишането му стана спокойно.

Терез се прибра в къщи в единадесет часа. Добра се до пасажа на Пон-Ньоф с пламнала глава, с напрегната мисъл, без да съзнава по какви пътища е минала. Струваше й се, че току що е излязла от Лоран, така ясно звучаха в ушите й последните му думи. Завари госпожа Ракен и Камий разтревожени и притеснени от отсъствието й. Тя

отговори сухо на въпросите им, обясни им, че напразно е ходила и че трябвало да чака цял час на тротоара автобуса.

Когато си легна, чаршафите ѝ се сториха студени и влажни. По още пламтящото ѝ тяло пробягнаха тръпки на отвращение. Камий веднага заспа, а Терез дълго наблюдава върху възглавницата бледото му лице с глупаво зинала уста. Тя се отдръпна от него, изпита желание да натика свития си юмрук в устата му.

10

Изтекоха около три седмици. Лоран идваше в магазина всяка вечер; той изглеждаше уморен, като че ли беше болен. Под очите си имаше сини сенки, устните му бяха побледнели и напукани. Но си оставаше все така невъзмутимо спокоен, гледаше Камий право в лицето и му засвидетелстваше все същото искрено приятелство. Госпожа Ракен отгатваше, че го измъчва скрита треска и стана още по-ласкава към семейния приятел.

Терез отново бе надянала безмълвната си намусена маска. Тя беше по-неподвижна, по-непроницаема и по-невъзмутима от когато и да било. Лоран сякаш не съществуваше за нея. Едва го поглеждаше, рядко му казваше по някоя дума, отнасяше се към него с пълно безразличие. Госпожа Ракен, чието добро сърце се възмущаваше от това държане, казваше понякога на младия човек:

— Не обръщайте внимание на студенината на племенницата ми. Аз я познавам.

Лицето ѝ изглежда студено, но сърцето ѝ е топло, изпълнено с нежност и преданост.

Любовниците вече не се срещаха. След вечерта на улица Сен-Виктор не бяха оставали насаме. Вечер, когато се случваше да застанат лице в лице, привидно спокойни и чужди един на друг, буря от страст, от ужас и желание бушуваше под невъзмутимото им държане. Понякога у Терез се прокрадваха страстни пориви, лукавства, жестоки шеги. А у Лоран тътнеше мрачна грубост, мъчителна нерешителност. Те сами не смееха да се загледат до дълбините на душата си, до дъното на тази тревожна треска, която сякаш изпълваше мозъка им с гъста парлива мъгла.

Понякога успяваха безмълвно да си стиснат ръцете зад някоя врата, бързо и силно, до болка. Биха искали всеки да отнесе по пръстите си късче от плътта на другия. Това ръкостискане беше единственото удовлетворение на желанията им. Мислено влагаха в него цялата си страст. Не искаха нищо друго. Чакаха.

Веднъж, в четвъртък вечер, преди да седнат да играят, гостите на госпожа Ракен както обикновено си поговориха. Една от главните теми на разговор бяха разказите на стария Мишо от предишната му служба; разпитваха го за загадъчните и зловещи случки, които е разследвал. Тогава Гриве и Камий слушаха историите на полицейския комисар с изплашени блажени лица като малки деца, на които разказват „Синята брада“ или „Палечко“. Тези разкази ги плашеха и ги забавляваха.

Този ден, след като описа едно зверско убийство, от чиито подробности слушателите му потръпнаха, Мишо добави, поклащайки глава:

— А само това ли е... Колко престъпления остават неразкрити! Колко убийци се изплъзват от човешкото правосъдие!

— Как? — възкликна учудено Гриве. — Нима мислите, че по улиците просто така се разхождат разни негодници, които са извършили убийства и не са ги задържали?

Оливие се усмихна презрително:

— Драги господине — каза той с резкия си глас, — не ги задържат, защото по всяка вероятност не е известно, че са убийци.

Това разсъждение сякаш не убеди Гриве. Камий му дойде на помощ.

— Аз споделям мнението на господин Гриве... — каза той тъпо и важно. — Необходимо ми е да вярвам, че полицията е много добре организирана и никога няма да се сблъскам по улиците с убиец.

Оливие прие тези думи като оскърбление.

— Разбира се, че полицията е добре организирана! — възкликна той обидено. — Но ние не сме в състояние да направим невъзможното. Има злодеи, които са изучили престъпленията в училището на дявола и биха се измъкнали дори от божието наказание... Нали, татко?

— Да, така е — потвърди стария Мишо. — Веднъж например във Вернон, вие може би си спомняте случая, госпожа Ракен, убиха един каруцар на главното шосе. Намериха трупа, насечен на парчета в канавката. Не успяха да открият виновника. Може би той и до днес живее, може би дори е наш съсед и господин Гриве ще го срещне като се прибира в къщи.

Гриве пребледня като платно. Не смееше да се обърне; струваше му се, че убиецът на каруцаря е зад него. Всъщност беше му дори приятно да изпитва страх.

— Ами — измънка той, без сам да знае какво говори, — не, не мога да повярвам...

Аз също зная една случка. Веднъж пратиха в затвора някаква прислужница, защото откраднала сребърен прибор от господарите си. Два месеца по-късно, като отсякоха едно дърво, намериха прибора в гнездото на една сврака. Освободиха прислужницата... Както виждате, виновниците винаги си получават наказанието.

Гриве тържествуваше. Оливие се кикотеше.

— Значи — каза той, — пъхнаха свраката в затвора, а?

— Господин Гриве съвсем не искаше да каже това — намеси се Камий, недоволен, че вземат на присмех шефа му. — Мамо, дайте доминото.

Госпожа Ракен отиде за кутията, а младият човек продължи, като се обърна към Мишо:

— Значи, признавате, че полицията е безсилна понякога и има убийци, които се ширят на свобода!

— За нещастие, така е — отговори комисарят.

— Това направо е безнравствено! — заключи Гриве.

По време на този разговор Терез и Лоран останаха безмълвни. Те дори не се усмихнаха на глупостта на Гриве. Облакътени на масата, леко пребледнели, с блуждаещи очи, само слушаха. За миг погледите им, потъмнели и пламтящи, се срещнаха. Ситни капки пот оросяваха корените на косата на Терез, а по кожата на Лоран неусетно запълзяха студени тръпки.

Понякога, в неделя, когато времето бе хубаво, Камий принуждаваше Терез да се разходят по Шан-з-Елизе. Младата жена би предпочела да остане във влажния мрак на магазина. Тя се уморяваше, отегчаваше се да се мъкне подръка с мъжа си, който се спираше пред магазините, възклищаваше учудено, правеше разни забележки или глупаво мълчеше. Но Камий си знаеше своето. Той обичаше да показва жена си. Когато срещнеше някой от колегите си и особено някой началник, гордо разменяше поздрав, ако беше с нея. Впрочем той се разхождаше просто за да се каже, че се разхожда, почти без да говори, вдървен и неестествен в празничните си дрехи, като влачеше крака с тъп и суетен вид. Терез се измъчваше, че трябва да върви подръка с такъв мъж.

В дните за разходка госпожа Ракен придружаваше децата си до края на пасажа. Тя ги целуваше така, като че ли тръгват на пътешествие. След това им даваше безкрайни съвети и ги притесняваше с молби да внимават.

— Преди всичко — казваше им тя, — пазете се от злополуки. Толкова коли има в Париж!... Обещайте ми да не се смесвате с тълпата...

Най-сетне ги оставяше да тръгнат и дълго ги следеше с очи. После се връщаше в магазина. Краката ѝ бяха натежали, затова не можеше дълго да ходи.

Друг път, по-рядко, съпрузите излизаха вън от Париж: отиваха в Сент-Уен или в Аниер и ядяха риба на скара в ресторантите край реката. Това бяха дни на големи гуляи, за които се говореше цял месец предварително. Терез приемаше по-охотно, почти радостно тези разходки, в които оставаше на чист въздух до десет, а понякога и до единадесет часа вечер. Сент-Уен със зелените си острови и напомняше Вернон. Тя усещаше как в нея се надигат всичките диви страсти, които бе изпитвала към Сена като младо момиче. Сядаше на пясъчния бряг, потапяше ръцете си в реката и просто се възраждаше под палещите

слънчеви лъчи, смекчени от свежата прохлада на сенките. Докато тя късаше и цапаше роклята си по камъните и глинестата почва, Камий разстилаше грижливо на земята носната си кърпа и предпазливо сядаше. В последно време младото семейство водеше почти винаги и Лоран, който оживяваше разходката със смеховете и селската си жизнерадост.

Една неделя Камий, Терез и Лоран се отправиха към Сент-Уен към единадесет часа след закуска. Разходката беше уговорена отдавна и щеше да бъде последната за сезона. Есента приближаваше, студени повеи разхлаждаха въздуха вечер.

Тази сутрин небето все още беше прозрачносиньо. На слънце беше топло, а на сянка — приятно. Решиха да се възползват от последните слънчеви лъчи.

Тримата наеха файтон и изслушаха тревожните молби и неспокойните наставления на старата търговка. Те прекосиха Париж и слязоха от файтона при укреплението. После тръгнаха пеш по шосето към Сен-Уен. Беше обяд. Ярко огрян от слънцето, пращият път ослепяваше с белотата си, също като сняг. Сгъстеният до крайност въздух беше се нажежил. Терез, уловила подръка Камий, вървеше със ситни крачки и се криеше под слънчобрана, а мъжът ѝ триеше лицето си с огромна кърпа. Зад тях идваше Лоран, който сякаш не чувстваше палещите слънчеви лъчи по шията си. Той си подсвиркваше, риташе камъните и от време на време поглеждаше сладострастно полюляващите се бедра на любовницата си.

Щом пристигнаха в Сент-Уен, побързаха да намерят дръвчета и поляна, за да се настанят на сянка. Преминаха на едно островче и навлязоха в малка горичка. Земята беше покрита с червеникав пласт окапали листа, които със сухо трептене шумоляха под краката им. Много дървета се извисяваха прави като готически колони; клоните им се спускаха до челата на разхождащите се — медночервеният свод на есенните листа и белите и черни стилове на трепетликите и дъбовете закриваха хоризонта. Бяха се озовали в пуст, тих кът, сред свежа, безмълвна, тясна полянка. Край тях се плискаше Сена.

Камий си избра сухо място и седна, като повдигна сакото си. Терез, шумолейки с фустите си, се хвърли на земята върху листата; тя просто изчезна сред гънките на роклята си, която се разстла около нея, откривайки единия ѝ крак до коляното. Легнал по корем, подпрял

брада на земята, Лоран гледаше крака ѝ и слушаше бърборенето на приятеля си, който говореше срещу правителството и твърдеше, че трябва да превърнат всички островчета на Сена в английски градини с пейки, с пясъчни алеи и подрязани дървета, както в Тюйлери.

Останаха около три часа на полянката, докато слънцето престане да жари, за да се разходят преди вечеря. Камий говореше за службата си, разказваше разни глупави истории. После се отпусна уморен на земята и заспа. Терез още преди това, затворила очи, се преструваше, че дреме.

Лоран допълзя тихо до младата жена; той издаде устни и целуна обувката ѝ, после и глезена ѝ. Кожата на обувката, белият чорап, който целуна, изгориха устата му. Острите изпарения на земята и лекият парфюм на Терез се смесваха, проникваха в него, сгорещяваха кръвта му и възбуждаха нервите му. Цял месец вече той живееше във въздържание, което го изпълваше с гняв. Разходката под жарките слънчеви лъчи по шосето към Сент-Уен беше го разпалила. Сега седеше тук в този непознат уединен кът, сред тишината и сянката, изпълнени със сладострастна нега, и не можеше да притисне до гърдите си жената, която му принадлежеше. Съпругът ѝ можеше да се събуди, да го види, да разстрои всичките му благородни планове. Този човек вечно му се изпречваше на пътя! И любовникът, притиснат до земята, като се криеше зад фустите, целуваше безмълвно, разтреперан и разгневен, обувката и белия чорап. Терез не помръдваше, беше като мъртва. Лоран помисли, че спи.

Той стана, гърбът му се беше схванал, облегна се на едно дърво. Тогава видя, че младата жена гледа в пространството с широко отворени, блестящи очи. Беше подпряла глава с ръце, лицето ѝ беше матовобледо, хладно и неподвижно. Терез размишляваше, втренчените ѝ очи бяха като мрачна бездна, пълни с мрак. Тя не се помръдна, не обърна поглед към Лоран, застанал прав зад нея.

Той я загледа почти изплашен от неподвижността ѝ, от безразличието, с което приемаше ласките му. Това бяло и безжизнено лице, потънало сред гънките на фустите, надигна в сърцето му ужас, изпълнен с палещи желания. Искаше му се да се наведе и да затвори с целувка широко отворените ѝ очи. Но почти до полите ѝ спеше Камий. Това жалко същество беше се свило и мършавостта му още повече изпъкваше; той леко похъркваше. Под шапката, прикрила наполовина

лицето, отворената му уста се беше разкривила от съня в глупава гримаса; малки червеникави косъмчета, поникнали тук-там по слабата му брадичка, загрозяваха бледата му кожа; както беше отметнал глава, на тънката му, набръчкана шия се виждаше керемиденочервената адамова ябълка, която се повдигаше при всяко похъркване. Излегнат така, Камий беше противен и отблъскващ.

Лоран, който го гледаше, вдигна крак с рязко движение. С един удар можеше да смаже лицето му.

Терез сдържа един вик. Тя пребледня и затвори очи. Извърна глава сякаш да не я опръска бликналата кръв.

Няколко секунди Лоран остана така, с вдигнат крак над лицето на заспалия Камий. После го отпусна бавно и се отдалечи няколко стъпки. Помисли си, че такова убийство може да извърши само глупак. Премазаната глава щеше да докара подире му цялата полиция. А той искаше да се отърве от Камий единствено за да се ожени за Терез. Мечтаеше да живее свободно след престъплението като убиеца на каруцаря, за когото бе разказал стария Мишо.

Отиде до брега на реката и загледа течащата вода с тъпо изражение. После внезапно се върна; най-сетне в главата му бе узрял план, намислил бе най-подходящото убийство, което нямаше да е опасно за него.

Той събуди спящия като погъделичка носа му с една сламка. Камий кихна, стана и намери шегата за много забавна. Той обичаше Лоран заради закачките му, защото те го развеселяваха. Бутна жена си, която лежеше със затворени очи. Терез стана, оправил измачканата си фуста с полепнали по нея сухи листа, и тримата напуснаха полянката, а под стъпките им хрущяха сухи клечки.

Излязоха от острова и тръгнаха по пътищата и пътеките, изпълнени с излетници. Между оградите се мяркаха девойки в светли рокли; групи лодкари преминаваха с песни; върволица от еснафски семейства, възрастни хора и чиновници със съпругите си се изнизваше край канавките. Всички пътища изглеждаха като шумни претъпкани улици. Само слънцето запазваше безпределното си спокойствие. То клонеше вече към залез и разгъваше над обагрените в червено дървета и белите пътища огромно покривало от бледа светлина. От тръпнещото небе започваше да се спуска прохлада.

Камий вече не вървеше подръка с Терез; той разговаряше с Лоран, смееше се на шегите и подвизите на приятеля си, който прескачаше канавките и вдигаше големи камъни. Младата жена вървеше, свела глава, от другата страна на пътя и късаше от време на време стръкчета трева. Тя изостана, спря се и погледна отдалеч любовника и мъжа си.

— Хей, не си ли гладна? — извика Камий.

— Гладна съм — отговори тя.

— Тогава на път!

Всъщност Терез не беше гладна; а само уморена и неспокойна. Тя не знаеше нищо за плановете на Лоран, краката ѝ трепереха от тревога.

Тримата се върнаха край реката и потърсиха ресторант. Настаниха се на нещо като дъсчена тераса в една кръчма, пропита с миризма на мас и вино. В заведението се чуваха викове, песни, тракане на чинии. Всички сепарета, всички салони бяха претъпкани с хора, които говореха високо; а тънките стени като че ли още повече усилваха врявата. Стълбата се люлееше, когато келнерите се качваха по нея.

Горе на терасата полъхът от реката прогонваше миризмите на прегоряло. Облегната на перилата, Терез гледаше кея. Отдясно и отляво се редуваха кръчми и панаирни бараки. В беседките между редките пожълтели листа се виждаха бели покривки, мъжки костюми като черни петна, ярки женски поли. Навред сновяха хора, гологлави, забързани, засмени; сред шумните викове на тълпата се носеха жалните звуци на латерна. Мирис на скара и на прах изпълваше спокойния въздух.

По утъпканата морава долу под краката на Терез момичета от Латинския квартал пееха детска песен и играеха хоро. Със смъкнати на гърба шапки, с разплетени коси, те се държаха за ръце и скачаха като малки момиченца. Все още им беше останал глас и бледите им лица, похабени от груби милувки, се бяха облели в девическа руменина. Големите им безсрамни очи блестяха влажни и разнежени. Студенти пушеха с глинени лули, гледаха ги и им подхвърляха двусмислени шегички.

А отгътък, над Сена, и над крайбрежните хълмове се спускаше ведра вечер, неясна синкава мъгла, която обвиваше в прозрачен дим дърветата.

— Ей! — извика Лоран, като се наведе над перилата на стълбата.
— Келнер, кога ще вечеряме?

После сякаш размисли и добави:

— Знаеш ли какво, Камий, хайде да отидем да се поразходим по реката преди вечеря? Тъкмо ще има време да опекаат билетите. Ще умрем от скука да чакаме цял час.

— Както искаш — отговори с безразличие Камий, — но Терез е гладна.

— Не, не, мога да почакам — побърза да каже младата жена, в която Лоран беше втренчил поглед.

Те отново слязоха долу. Запазиха маса, избраха си меню и казаха, че ще се върнат след един час. Понеже съдържателят даваше под наем лодки, помолиха го да им даде една. Лоран избра съвсем лека лодка. Камий се уплаши като я видя.

— Дявол да го вземе — каза той, — в нея не бива дори да шавнеш. Иначе ще се озовеш във водата.

Всъщност Камий ужасно се страхуваше от водата. Непрекъснатото боледуване във Вернон като дете не му беше дало възможност да се плиска в Сена; докато съучениците му тичаха да се къпят в реката, той лежеше в топли завивки. Лоран беше станал смел плувец и неуморим гребец. Камий беше запазил страха на децата и жените към дълбоката вода. Той опипа с крак дъното на лодката, сякаш да се увери в здравината ѝ.

— Хайде влизай! — извика му Лоран със смях. — вечно се страхуваш!

Камий прекрачи лодката и залитайки, седна отзад. Като почувства под себе си твърдите дъски, се поободри и започна да се шегува, за да се покаже смел.

Терез стоеше сериозна и неподвижна на брега до любовника си, който държеше въжетото. Той се наведе и ѝ прошепна бързо:

— Внимавай, ще го хвърля във водата... Покорявай ми се... Аз отговарям за всичко.

Младата жена страшно пребледня. Просто се закова на мястото си, вцепени се, очите ѝ станаха огромни.

— Влизай в лодката! — прошепна пак Лоран.

Тя не помръдна. В душата ѝ бушуваше страшна борба. Направи неимоверно усилие, защото се страхуваше, че ще избухне в ридания и

ще падне на земята.

— Аха! — извика Камий. — Лоран, погледни Терез! Ето кой се страхува. Виждаш ли я, ни назад, ни напред...

Той се беше настанил на задната пейка, опрял лакти наперилата на лодката, и се полюляваше самодоволно. Терез го погледна особено. Смехът на това клето същество й подейства като удар с камшик, който изплющя над нея и я подгони. Тя бързо скочи в лодката и застана до носа. Лоран улови веслата. Лодката се отдели от брега и бавно заплува към островите.

Спускаше се здрач. Дърветата хвърляха дебели сенки, водата край бреговете потъмня. По реката се виеха широки сребристобели пътеки. Скоро лодката се озова посред Сена. Шумът от кейовете достигаше приглушен дотук. Песните и виковете долитаха смътно, изпълнени с тъга. Никаква миризма на скара и на прах. Полъхваше свеж вятър. Стана студено.

Лоран отпусна греблата и лодката се понесе сама по течението.

Пред тях се издигаше огромният червеникав масив на островите. Двата бряга в тъмнокафяв цвят, осеяни със сиви петна, бяха като две широки ивици, които се сливаха с хоризонта. Водата и небето изглеждаха скроени от една и съща белезникава материя. Нищо не можеше да се сравни с тъжното спокойствие на есенния здрач. Лъчите бледнеят в трептящия въздух, остарелите дървета ронят листа. С първите студени повеи полето, обжарено от горещите летни лъчи, чувства приближаването на смъртта. Въздухът е наситен с униние, тъга. Нощта се спуска от небето и обвива земята в сянката си като в саван.

Тримата мълчаха. Седнали в лодката, която се плъзгаше по водата, те гледаха как последните лъчи замират над дърветата. Наближаваха островите. Големите червеникави маси потъмняха. Целият пейзаж потъна в мрак. Сега небето, островите, хълмовете се превърнаха в кафяви и сиви петна, които се губеха в млечната мъгла.

Камий се беше излегнал по корем на дъното на лодката, само главата му се подаваше; натопи ръцете си в реката.

— Пфу, колко е студена! — извика той. — Няма да се много приятно да се бухнеш с главата надолу в нея.

Лоран не отговори. От известно време той гледаше неспокойно двата бряга. Седеше, опрял огромните си ръце на коленете, стиснал

устни. Терез, застинала, с леко отметната глава, чакаше.

Лодката навлезе в малък, тъмен и тесен ръкав между два острова. Иззад единия остров се чуваха приглушените песни на някакви лодкари, очевидно плуващи по Сена. Пред тях по реката — никой.

Лоран стана и улови Камий под мишниците. Той избухна в смях.

— О, недей, гъделичкаш ме! Стига с тия шеги. Хайде, престани! Ще ме бутнеш!

Лоран го стисна по-силно и го блъсна. Камий се обърна и видя страшното и разкривено лице на приятеля си. Не проумя истината. Но го обзе смътен ужас. Понечи да извика, почувства как една груба ръка стиска гърлото му. С инстинкта на животно, което се защитава, той коленичи и впи ръце в лодката. Бори се няколко секунди.

— Терез, Терез! — извика Камий със свистящ, задъхан глас.

Младата жена гледаше и се държеше за скамейката на лодката, която пращеше и се люлееше сред реката. Не можеше да затвори очи; ужасно нервно свиване ги държеше широко отворени, приковани в страшната гледка на борбата. Тя седеше вкаменена, безмълвна.

— Терез! Терез! — извика отново нещастникът в предсмъртно хриптене.

При този нов зов Терез избухна в ридания. Нервите ѝ не издържаха. Кризата, от която се страхуваше, я връхлетя и тя падна треперееща на дъното на лодката. Остана там сгърчена, изгубила свят, примряла.

Лоран продължаваше да раздрусва Камий, като стискаше с едната си ръка гърлото му. Най-сетне с другата ръка успя да го откъсне от лодката. Задържа го във въздуха като дете в протегнатите си силни ръце. Изпъна за миг шия; жертвата му, обезумяла от бяс и от страх, се изви, отвори уста и впи зъби в нея. Когато убиецът, сдържайки се да не извика от болка, хвърли с рязко движение Камий в реката, той откъсна със зъбите си парче месо.

Камий изрева и падна. Появи се още два-три пъти над реката; виковете му се чуваха все по-глухо и по-глухо.

Лоран не загуби нито секунда. Вдигна яката на палтото си, за да скрие раната. После сграбчи в обятията си припадналата Терез, обърна лодката с един ритник и падна в Сена, без да изпуска любовницата си. Поддържаше я над водата и зовеше отчаяно за помощ.

Лодкарите, чиито песни бе чул зад острова, доплуваха, като гребяха с все сила. Веднага разбраха, че се е случило нещастие; погрижиха се първо за Терез, настаниха я на една скамейка в лодката, а после за Лоран, отчаян от гибелта на приятеля си. Той се хвърли отново във водата, потърси Камий из местата, където беше сигурен, че няма да го намери и най-сетне се върна разплакан, като кършеше ръце и скубеше косите си. Лодкарите се мъчеха да го успокоят, да го утешат.

— Моя е вината! — викаше той. — Не биваше да оставям горкия човек да се движи и да се люлее. Изведнъж се озовахме и тримата от едната страна на лодката и се обърнахме... Като падаше във водата, той ми извика да спася жена му...

Както става обикновено, веднага между лодкарите се намериха двама-трима младежи, готови да свидетелстват за злополуката.

— Ние ви видяхме — казаха те. — Дявол да го вземе, лодката не е твърда земя!

Ах, горката женица! Хубаво пробуждане я чака!

Те отново уловиха веслата, взеха лодката на буксир и отведоха Терез и Лоран в ресторанта, където вечерята беше вече приготвена. Вестта за злополуката се разнесе за няколко минути из целия Сент-Уен. Лодкарите я разказаха, като че ли са били очевидци. Цяла тълпа състрадателно се трупаше пред кръчмата.

Съдържателят и жена му бяха добри хора, предложиха дрехи на пострадалите. Щом се свести, Терез изпадна в нервна криза, избухна в сърцераздирателни ридания. Трябваше да я сложат на легло. Природата ѝ подпомагаше разиграващата се зловеща комедия.

Когато младата жена се поуспокои, Лоран я повери на грижите на собствениците на гостилницата. Пожела да се върне в Париж сам, за да съобщи с всичките възможни предисловия страшната вест на госпожа Ракен. Всъщност той се страхуваше от нервната възбуда на Терез. Предпочиташе да ѝ остави време да размисли и да се вживее в ролята си.

Лодкарите изядоха вечерята на Камий.

12

Докато седеше в тъмния ъгъл на колата, отнасяща го към Париж, в главата на Лоран окончателно узря план за действие. Той беше почти уверен, че всичко ще мине безнаказано. Изпълваше го тъпа и тревожна радост от извършеното престъпление. Като стигна до Клиши, нае файтон и каза да го отведат у стария Мишо на улица Сен. Беше девет часът вечерта.

Завари стария полицейски комисар на масата с Оливие и Сюзан. Отиде у тях, за да му окажат помощ в случай, че го заподозрат и за да се избави от неудобството да съобщи лично ужасната вест на госпожа Ракен. Това задължение особено го отвращаваше. Очакваше да присъства на ужасна сцена на отчаяние и се страхуваше да не би да не изиграе достатъчно добре ролята на разплакан приятел. Освен това болката на майката щеше да му бъде тягостна, макар че всъщност малко го беше грижа за това.

Когато влезе у Мишо, облечен в прости, прекалено тесни за него дрехи, комисарят го погледна въпросително. Лоран разказа за злополуката с прекъслечен глас, сякаш се задушаваше от скръб и умора.

— Дойдох при вас — каза той накрая, — защото не зная какво да правя с нещастните жени, поразени от такъв жесток удар... Не посмях да отида сам при майката. Моля ви, елате с мен!

Докато говореше, Оливие го гледеше втренчено, проникателно и това го плашеше. Убиецът се бе хвърлил с главата надолу у тези полицаи в пристъп на дързост, която трябваше да го спаси. Но не можеше да се сдържи да не трепери под изпитателните погледи. Виждаше недоверие там, където всъщност очакваше изумление и съчувствие. Сюзан, по-безпомощна и бледа от когато и да било, почти припадна. Оливие, който се ужасяваше от мисълта за смърт, макар и сърцето му всъщност да оставаше безучастно, си беше придал изражение на скръбно недоумение, изучавайки по навик лицето на Лоран, без ни най-малко да подозира зловещата истина. Колкото до

стария Мишо, той непрекъснато надаваше възклицания на ужас, състрадание, удивление; въртеше се на стола си, пляскаше с ръце, вдигаше очи към небето.

— Ах, боже мой! — говореше той с пресеклив глас. — Боже мой, какъв ужас!...

Излизаш от къщи и умираш ей тъй, изведнъж... Просто страшно... Горката госпожа Ракен, клетата майка, какво ще ѝ кажем?... Добре, че дойдохте у нас... Разбира се, че ще ви придружим...

Той стана, повъртя се из стаята, докато намери бастуна и шапката си, и през това време накара Лоран да повтори подробностите по злополуката, като възклицаваше пак на всяка фраза.

Излязоха четиримата. Когато стигнаха до пасажа на Пон-Ньоф, Мишо спря Лоран.

— Не идвайте с нас — каза той. — Вашето присъствие всъщност ще бъде подозрително, а това трябва да се избегне... Нещастната майка ще се усъмни, че е станала злополука и ще ни принуди да признаем истината по-рано отколкото би трябвало... Почакайте ни тук.

Това нареждане облекчи убиеца, който трепереше при мисълта да влезе в магазина. Той се овладя и закрачи напред-назад по тротоара напълно успокоен. От време на време дори забравяше станалото, спираше се пред магазините, подсвиркваше си и се обръщаше да погледне минаващите край него жени. Стоя на улицата повече от половин час и хладнокръвието му все повече и повече се възвръщаше.

Не беше ял от сутринта. Изведнъж усети глад, влезе в една сладкарница и се натъпка до насита със сладкиши.

В това време в магазина на пасажа се разиграваше сърцераздирателна сцена. Въпреки заобикалките и кротките приятелски думи на стария Мишо, в един миг госпожа Ракен разбра, че със сина ѝ се е случило нещастие. Тя пожела да узнае истината с отчаяна решителност сред потоци от сълзи и писъци, които потресоха стария ѝ приятел. А когато узна всичко, потъна в трагична скръб. Глухи ридания я разтърсваха цяла. Тя изпадна в безумна криза на ужас и мъка. Стоеше задъхана и от време на време надаваше пронизителен вик сред тътнещата буря на скръбта. Щеше да се повлече по земята, ако Сюзан не я придържаше през круста, като плачеше на коленете ѝ, обърнала към нея бледото си лице. Оливие и баща му стояха прави,

потресени и безмълвни, извърщайки лица, неприятно развълнувани от тази сцена, нарушаваща егоистичното им спокойствие.

А бедната майка си представяше вкочанелия и страшно подпухнал труп на сина си, носен от мътните води на Сена; в същото време го виждаше още съвсем мъничък в люлката, когато тя го бранеше от смъртта. Беше го възвръщала към живот повече от десет пъти, обичала го бе с цялата си любов тридесет години. И ето той умираше сега далеч от нея, така, изведнъж, в студената мръсна вода, като куче. Майката си спомни топлите завивки, в които го бе загръщала. Колко грижи, какво закриляно детство, колко ласки и нежни излияния и всичко това, за да се удави накрая по такъв жалък начин! При тези мисли гърлото на госпожа Ракен се сви; за миг ѝ се стори, че ще умре, задушена от отчаяние.

Старият Мишо побърза да излезе. Остави Сюзан при търговката, а те с Оливие повикаха Лоран и се отправиха веднага към Сент-Уен.

По пътя едва размениха няколко думи. Всеки се беше свил в своя ъгъл на файтона, който ги друсаше по паважа. Седяха неподвижни и безмълвни в мрака на колата. От време на време лъч от уличните фенери за миг заливаше с ярка светлина лицата им. Печалното събитие, което ги бе събрало, ги изпълваше с мрачно униние.

Когато най-сетне пристигнаха в гостилницата край реката, завариха Терез на легло с пламнала глава и горещи ръце. Кръчмарят им каза полугласно, че младата жена има силна треска. Всъщност Терез се чувстваше слаба и малодушна и се страхуваше да не признае убийството в пристъп на възбуда, затова беше предпочела да играе ролята на болна. Тя пазеше сурово мълчание, стискаше устни и клепачи и не желаше да вижда никого от страх да не проговори. Завита до брадата, заровила глава във възглавницата, тя се беше свила на кълбо и с тревога се вслушваше в разговорите около нея. През червеникавата светлина, която играеше пред очите ѝ през затворените клепачи, неизменно я преследваше гледката на борбата между Камий и Лоран в лодката; тя виждаше мъжа си, блед, страшен, как израства и се надига от тинестата вода. Това неумолимо видение усилваше треската в кръвта ѝ.

Старият Мишо се опита да ѝ поговори, да я утеши. Тя се извърна към стената с нетърпеливо движение и отново зариде.

— Оставете я на мира, господине — каза кръчмарят. — Тя трепери при най- малкия звук... Сам виждате, нужен ѝ е покой.

Долу, в общата зала, един полицейски агент пишеше протокол за произшествието. Мишо и синът му слязоха, последвани от Лоран. Когато Оливие се представи като служител от префектурата, всичко беше приключено за десет минути. Лодкарите бяха все още там и като очевидци описаха с пълни подробности случая, обясниха как тримата паднали във водата. Дори Оливие и баща му да изпитваха и най-малкото съмнение, то би изчезнало при такива свидетели. Но те нито за миг не е бяха усъмнили в думите на Лоран, напротив, представиха го на полицейския агент като най-добрия приятел на жертвата и настояха да се впише в протокола, че младият човек се е хвърлил във водата да спасява Камий Ракен. На другия ден вестниците описаха злополуката с цял куп подробности; нещастната майка, неутешимата вдовица, благородният и смел приятел, нищо не липсваше в описанието на произшествието, което бе отпечатано в цялата парижка преса и оттам бе заровено в департаментските архиви.

Когато протоколът бе съставен, буйна радост обзе Лоран, той сякаш се възроди. Откакто неговата жертва бе впила зъбите си в шията му, се беше вцепенил, действаше като автомат по предварително замисления план. Единствено инстинктът за самосъхранение го ръководеше, подсказваше му думите, направляваше действията му. Когато най-сетне се убеди, че всичко ще свърши безнаказано, кръвта потече спокойно във вените му. Полицията бе минала покрай престъплението и не бе забелязала нищо. Тя беше изиграна и го бе оправдала. Той беше спасен. Тази мисъл разля по цялото му тяло живителна пот, топлина, която възвърна гъвкавостта на мускулите и на ума му. Той продължи да играе ролята на безутешен приятел с неподражаемо изкуство и самоувереност. Всъщност в него преобладаваха животински инстинкти; в подобна минута мечтаеше за Терез, която лежеше в стаята на горния етаж.

— Не можем да оставим тук клетата млада жена — каза той на Мишо. — Може би е застрашена от тежка болест, трябва непременно да я заведем в Париж... Елате, необходимо е да я убедим да се върне с нас.

Горе в стаята той започна да увещава Терез да стане и да се върне в пасажа на Пон-Ньоф. Когато чу гласа му, младата жена се

разтрепери, отвори широко очи и го изгледа. Беше като обезумяла, тресеше я. Надигна се с мъка, без да промълви нито дума. Мъжете излязоха и я оставиха сама с жената на кръчмаря. След като се облече, тя слезе залитаща и се качи във файтона, подкрепяна от Оливие.

Мълчаха по време на пътуването. Лоран с неподражаема смелост и безсрамие плъзна ръка край фустата на младата жена и докосна пръстите ѝ. Седеше срещу нея в сянката; не виждаше лицето ѝ, защото тя беше свела глава. Той улови ръката ѝ, стисна я силно и я задържа така до улица Мазарин. Чувстваше как тя трепери, но не се отдръпна, а напротив, отговори на грубата милувка. И двете ръце горяха една в друга; влажните длани се долепваха, тясно преплетените пръсти се притискаха до болка при всеки тласък. Струваше им се, че кръвта прелива от гърдите на единия в гърдите на другия, че минава през съединените им ръце; те се превърнаха в разпалено огнище, в което кипеше животът им. Сред нощта и тягостното мълчание, което ги обкръжаваше, страстното ръкостискане беше като тежест, прехвърлена през врата на Камий, за да го повлече под водата.

Когато файтонът спря, Мишо и синът му слязоха първи. Лоран се наведе към любовницата си и тихо ѝ прошепна:

— Бъди силна, Терез... Още много има да чакаме... Помни всичко!

Младата жена още не беше проговаряла. За пръв път след смъртта на мъжа си отвори уста.

— О, ще помня! — повтори тя, потръпвайки, с едва доловим глас, тих като дихание.

Оливие ѝ подаде ръка, за да слезе. Лоран този път ги придружи до магазина. Госпожа Ракен лежеше, изпаднала в силна нервна криза. Терез се довлече до леглото си и Сюзан едва успя да я разсъблече. Като видя, че всичко е наред, Лоран се оттегли. Той бавно се отправи към бърлогата си на улица Сен-Виктор.

Беше вече полунощ. Свеж ветрец появяваше над пустите и мълчаливи улици. Младият човек чуваше само равномерния шум от стъпките си, отекващ по плочите на тротоара. Прохладата го ободри; безмълвието и мракът пробудиха в него мимолетни сладострастни желания. Той вървеше, без да бърза.

Най-сетне се бе освободил от престъплението си. Беше убил Камий, работата беше свършена и нямаше какво повече да се говори за

това. Сега щеше да заживее спокойно в очакване на часа, когато Терез ще бъде негова. Мисълта за убийството понякога го задушаваше; но сега, когато то бе извършено, на гърдите му олекна, той дишаше свободно, беше се излекувал от мъките, породени от колебанието и страха.

Всъщност той бе изпаднал в състояние на затъпялост, тялото и мислите му бяха натежали от умора. Щом се върна в къщи, заспа дълбоко. Леки нервни тръпки пробягваха по лицето му.

13

На другия ден Лоран се събуди свеж и бодър. Беше се наспал чудесно. Нахлуващият през прозореца хладен въздух раздвижи натежалата му кръв. Той едва си спомняше събитията от последната вечер; ако не беше палецата рана, която изгаряше шията му, можеше да си помисли, че е легнал в десет часа след спокойно прекарана вечер. Раната от ухапването на Камий го гореше като нажежено желязо. Щом се сети за нея, почувства жестока болка. Сякаш цяла дузина игли се забиваха една по една в плътта му.

Разтвори яката на ризата си и погледна раната в мизерното огледало за 15 су, закачено на стената. Раната представляваше червена дупка, широка колкото монета от две су; кожата беше одрана и отдолу се показваше розово месо, покрито със струпей; тънки струйки кръв бяха потекли до рамото и бяха засъхнали там. Раната изглеждаше тъмнокафява и голяма върху бялата шия, вдясно, под ухото. Извил гръб и протегнал врат, Лоран я разглеждаше и зеленикавото огледало отразяваше лицето му, разкривено в страшна гримаса.

Успокоен от прегледа, той се изми обилно с вода; каза си, че след няколко дни от раната ще остане само белег. После се облече и тръгна на работа, спокоен както обикновено. Разказа за злополуката с развълнуван глас. Когато колегите му прочетоха във вестниците за произшествието, той стана истински герой. Цяла седмица чиновниците от Орлеанските железопътни линии приказваха само на тази тема. Бяха много горди, че един от колегите им се е удавил. Гриве не преставаше да говори колко непредпазливо е да се разхожда човек по Сена, след като е толкова просто да гледа от мостовете как тече водата.

В душата на Лоран се таеше още само една глуха тревога. Смъртта на Камий не беше констатирана официално. Мъжът на Терез несъмнено бе умрял, но убиецът искаше да намерят трупа му, за да бъде издадено официално удостоверение. На другия ден след злополуката напразно търсиха тялото на удавника. Смятаха, че се е

пъхнало в някаква яма под бреговете на островите. Намериха се доброволци, които претърсиха усърдно Сена заради възнаграждението.

Лоран си постави за задача да минава всяка сутрин през моргата, преди да отиде на работа. Беше взел твърдото решение сам да оправи работите си. Въпреки отвращението, от което просто сърцето му се обръщаше, въпреки че от време на време го втрисаше, той цяла седмица ходи редовно да разглежда лицата на удавниците, проснати по плочите на моргата.

Още щом влизаше, му се повдигаше от гадната миризма на разложена плът и студени тръпки пробягваха по кожата му; от влажните стени дрехите сякаш натежаваха върху раменете му. То отиваше право при стъклената преграда, която отделяше посетителите от трупове; долепяше бледото си лице до стъклата и гледаше — редуваха се сиви плочи. Тук-таме върху тях голите тела образуваха зелени и жълти, бели и червени петна. Някои тела, дори вцепенени от смъртта, запазваха очертанията на плътта; други приличаха на купчина кървави, изгнили меса. В дъното по стените висяха жалки парцали, поли и панталони, които сякаш се кривяха от голите варосани стени. Отначало Лоран виждаше само една белезникава маса от камъни и стени, осеяна от червеникавите и черни петна на дрехите и трупове. Чуваше се шуртене на вода.

Полека-лека започваше да различава телата. Тогава минаваше от едно тяло на друго. Само удавниците го интересуваха; когато имаше повече трупове, подути и посинели от водата, той жадно ги разглеждаше, като се мъчеше да познае Камий. Понякога месото по лицата им висеше разкъсано, костите бяха пробили размекнатата кожа, лицата приличаха на разварено месо без кокали. Лоран се колебаеше, разглеждаше телата, мъчеше се да открие мършавия труп на своята жертва. Но всички удавници са дебели. Той виждаше огромни кореми, подути бедра, закръглени и тлъсти ръце. Чудеше се какво да прави, трепереше пред тези зеленикави човешки останки, които сякаш му се надсмиваха, като се кривяха в отвратителни гримаси.

Една сутрин го обхвана истински ужас. От няколко минути гледаше един удавник, дребен на ръст, страшно обезобразен. Месата му бяха толкова размекнати и разложени, че течащата вода, която ги миеше, ги отнасяше парче по парче. Струята, падаща върху лицето, дълбаеше дълбока дупка вляво от носа. И изведнъж носът потъна, а

устните се разделиха, като разкриха бели зъби. Удавникът избухна в смях.

Всеки път, когато мислеше, че е познал Камий, Лоран усещаше как нещо го парва в сърцето. Изгаряше от желание да намери тялото на своята жертва, но изтръпваше от ужас, като си представяше, че това тяло е пред него. Посещенията в моргата му навяваха кошмарни видения, той трепереше, разтърсваше се цял. Мъчеше се да се освободи от тези страхове, обвиняваше се, че се държи като дете, опитваше се да бъде силен. Но въпреки волята плътта му се възмуцаваше, отвращение и ужас завладяваха цялото му същество, щом се озовеше сред влагата и блудкавата миризма на залата.

Когато на последния ред нямаше удавници, той си отдъхваше по-свободно. Не му беше така отвратително. Тогава се превръщаше в обикновен любопитен посетител и изпитваше странно удоволствие да гледа право в лицето насилствената смърт в нейните най-странни, мрачни и гротескни проявления. Това зрелище го забавляваше особено когато имаше голи женски трупове. Тези изложени голи тела, опръскани с кръв, на места покрити с рани, го привличаха и го задържаха. Един ден видя трупа на млада около двадесетгодишна жена, девойка от простолюдието, така силна и здрава, че изглеждаше като заспала върху камъка. Свежото ѝ, закръглено тяло се белееше в меки тонове с нежни отсенки; на устните ѝ — застинала усмивка, главата — леко наклонена, гърдата — предизвикателна. Човек можеше да я вземе за лека жена, ако на шията ѝ не се виждаше като тъмна огърлица черна ивица — тази девойка се беше обесила поради безнадеждна любов. Лоран дълго я гледа, опипвайки с поглед плътта ѝ, потънал в някакво своего рода боязливо желание.

Всяка сутрин, докато седеше там, той чуваше как зад него идват и си отиват разни хора.

Моргата е зрелище, достъпно за всички кесии, от което се ползват безплатно и бедни, и богати. Вратата е отворена — който иска, да влиза. Има любители, които минават всеки ден, за да не пропуснат нито едно от представленията на смъртта. Когато плочите са празни, хората си отиват разочаровани, сякаш ограбени, мърморейки под носа си. Когато са пълни, когато има хубава изложба на човешка плът, посетителите се блъскат, доставят си евтино удоволствие, ужасяват се,

забавляват се, аплодират или освиркват като в театър и се оттеглят доволни, като заявяват, че този ден моргата е била много интересна.

Лоран скоро опозна публиката на това място, смесена и разнообразна тълпа, която едновременно се нажаляваше и се смееше. Влизаха работници, тръгнали на работа с хляба и инструментите си под мишница, на тях обикновено смъртта им се виждаше смешна. Намираха се шегаджии, които разсмиваха галерията с весели забележки за гримасите на всеки труп. Те наричаха обгорените въглищари. Труповете на обесени, убити, удавници, заклани или премазани особено възбуждаха подигравателното им красноречие и с леки треперещи гласове те подхвърляха двусмислени забележки сред настръхналата тишина на залата. Тук идваха и дребни рентиери, хилави сухи старци, които влизаха пътем, от нямане какво да правят и гледаха труповете с тъпи погледи и с празно, благовидно изражение. Влизаха и много жени; млади румени работнички с бели блузки и чисти фусты; те ситняха пъргаво от единия край до другия на стъклената преграда, сякаш се намират пред витрината на моден магазин. Имаше и жени от простолюдието, придаващи си глупаво нажален вид, както и добре облечени дами, небрежно развяващи копринените си рокли.

Веднъж Лоран видя една такава дама, която стоеше на няколко крачки от стъклата и притискаше батистена кърпичка до ноздрите си. Тя беше облечена в чудесна сива копринена рокля с наметка от черна дантела; лицето ѝ бе покрито с воалетка, ръцете ѝ в ръкавици изглеждаха малки и изящни. От нея се излъчваше нежно ухание на виолетки. На няколко крачки върху плочата беше прострян трупът на едър здравеняк, зидар, който се беше убил на място, падайки от едно скеле. Той имаше четвъртити гърди, едри и къси мускули, бяла и загладена плът. Смъртта го бе превърнала в мраморна статуя. Дамата го разглеждаше, изучаваше го с поглед, претегляше го, потънала в съзерцание. Тя повдигна крайчеца на воалетката си, погледна го за последен път и си тръгна.

От време на време идваха цели банди от дванадесет до петнадесетгодишни момчета, които тичаха край стъклената преграда и се спираха само край женските трупове. Опрели ръце на стъклата, те оглеждаха безсрамно голите гърди. Побутваха се с лакът, правеха

груби забележки, изучаваха порока в училището на смъртта. Тези млади немирници губят за пръв път целомъдрието си в моргата.

В края на седмицата Лоран се почувства отвратен. Нощем сънуваше труповете, които бе видял сутринта. Това страдание, отвращението, което изпитваше всеки ден, най-сетне го доведоха до такова нервно разстройство, че реши да посети още само два пъти моргата. На другия ден, като влезе, получи жесток удар право в сърцето: срещу него, на една плоча, лежеше Камий, прострян по гръб, с повдигната глава, с полуотворени очи.

Убиецът бавно се приближи до стъклото, сякаш привлечен от невидима сила, без да може да откъсне поглед от жертвата си. Той не се измъчваше; изпитваше само силен вътрешен студ и леки тръпки по цялата кожа. Очакваше, че ще се развълнува много повече при вида на Камий. Остана като закован пет дълги минути, потънал в безсъзнателно съзерцание, запечатвайки неволно дълбоко в паметта си всичките страшни щрихи, всичките мръсни цветове на картината пред очите си.

Камий беше отвратителен. Беше останал две седмици във водата. Лицето му изглеждаше строго и твърдо; чертите се бяха запазили напълно, само кожата беше добила жълтеникавокален оттенък. Сухото, костеливо лице, леко подпухнало, се кривеше. Главата беше малко наведена, с прилепнали по слепите очи коси, а под повдигнатите клепачи се виждаше бялото на очите. Разкривените устни, дръпнати към ъглите, се хилеха в отвратителна усмивка; краят на почернелият език се подаваше между белите зъби. Тази глава, оцавена и обтегната, но все пак запазила човешкия си облик, бе станала страшна, запечатвайки израза на болка и уплаха. Тялото представляваше купчина разлагащи се меса; той беше страдал ужасно. Ръцете едва се държаха, ключиците пробиваха кожата на раменете. Ребрата образуваха черни ивици по зеленикавите гърди; в лявото бедро, разцепено, отворено, издълбано, се виждаше тъмночервено месо. Целият торс се разлагаше. Краката бяха опънати и покрити с черни струпей, стъпълата се отлепяха.

Лоран гледаше Камий. Никога досега не беше виждал такъв ужасен удавник. Трупът имаше смален, жалък вид, той още повече се беше свил при разлагането и представляваше малка купчина. В него веднага се отгатваше дребния чиновник със заплата не по-голяма от

хиляда и двеста франка, ограничен и болнав, израсъл с билките, които му бе варила майка му. Това жалко тяло, отгледано сред топли завивки, възнесе сега върху студения одър.

Когато най-сетне се освободи от мъчителното любопитство, което го задържаше неподвижен и затъпял пред мъртвеца, Лоран излезе и тръгна бързо по кея. Вървеше и си повтаряше: „Ето какво направих от него. Жалко същество.“ Струваше му се, че го преследва отвратителна миризма, миризмата, която сигурно издаваше този разлагащ се труп.

Отиде при стария Мишо и м каза, че е познал Камий в моргата. Формалностите бяха изпълнени, погребяха удавения, издадоха смъртен акт. След това Лоран се успокои и напрегна цялата си воля да забрави престъплението и ужасните мъчителни сцени след убийството.

Магазинът в пасажа на Пон-Ньоф остана затворен три дни. Когато го отвориха отново, той изглеждаше още по-мрачен и по-влажен от преди. Стоките, пожълтели от прах, сякаш носеха семейния траур, всичко изглеждаше запуснато в мръсните витрини. Зад окачените на ръждясалите куки бонета се открояваше лицето на Терез, още по-бледо и матово, още по-землисто и застинало в мрачна неподвижност.

Всички жени от пасажа я съжаляваха. Търговката на изкуствени бижута показваше на всяка от клиентките си изтънения профил на младата вдовица като интересна и трогателна рядкост.

Три дни госпожа Ракен и Терез бяха останали в леглата си, без да си говорят и без дори да се виждат. Старата търговка седеше на кревата, облегната на възглавниците, и гледаше безсмислено пред себе си като обезумяла. Смъртта на сина ѝ се беше разразила като страшен удар над главата ѝ и тя бе паднала поразена. По цели часове седеше спокойна и безжизнена, потънала в безпросветно отчаяние; после изпадеше в кризи, плачеше, викаше, бълнуваше. В съседната стая Терез сякаш спеше, обърнала лице към стената, издърпала завивката до очите си; лежеше така вкаменена и безмълвна, без нито едно ридание да надигне завивката, с която бе покрита. Човек би казал, че крие в сянката на брачното ложе мислите, които я държаха вцепенена. Сюзан, която се грижеше за двете жени, сновеше грижливо от едната до другата, стъпваше тихо, навеждаше восъчното си лице над двете легла, но не успяваше да накара Терез да се обърне, а получаваше в отговор само резки и нетърпеливи движения, не можеше да утеша и госпожа Ракен, чиито сълзи рукваха веднага, щом нечий глас я изтръгваше от вцепенението ѝ.

На третия ден Терез отхвърли завивката и седна бързо в леглото, сякаш обзета от трескава решителност. Тя отметна косите си, притисна слепите си очи и остана така за миг с ръце на челото, с втренчени очи, като че ли размишляваше. После скочи върху килима. Тялото ѝ

трепереше и гореше в треска; широки бледи петна се бяха появили по кожата ѝ, която на места се бърчеше от слабост. Беше се състарила.

Сюзан, която влезе в стаята, се изненада, като видя, че е станала; посъветва я с кроткия си провлечен глас да си легне отново и да си почине още. Терез не я слушаше; тя търсеше и обличаше дрехите си с припрени треперливи движения. Когато се приготви, хвърли поглед в едно огледало, разтърка очи и прекара ръце по лицето си, сякаш за да изтрие нещо. После, без да произнесе нито дума, прекоси бързо трапезарията и влезе при госпожа Ракен.

Старата търговка беше изпаднала в тъпо спокойствие. Когато Терез влезе, тя изви глава и проследи с поглед младата вдовица, която застана пред нея безмълвна и покрусена. Двете жени се наблюдаваха няколко секунди, племенницата с нарастваща тревога, лелята, правейки неимоверни усилия да си припомни. След като най-сетне паметта ѝ се възвърна, госпожа Ракен протегна треперещите си ръце и като обви врата на Терез, извика:

— Мое бедно дете, мой бедни Камий!

Тя плачеше и сълзите ѝ съхнеха върху пламтящата кожа на вдовицата, която криеше сухите си очи в гънките на чаршафа. Терез остана така превита, за да излее старата майка сълзите си. Още от убийството тя се страхуваше от тази първа среща; беше останала в леглото, за да забави този миг, за да обмисли спокойно страшната роля, която имаше да играе.

Щом госпожа Ракен се успокои, Терез се засуети около нея, посъветва я да стане, да слезе в магазина. Старата търговка почти се беше вдетинила. Внезапната поява на племенницата ѝ оказа благоприятно въздействие, което ѝ възвърна паметта и съзнанието за окръжаващата я действителност. Тя благодари на Сюзан за грижите, говорейки съвсем смислено, с отслабнал глас, но без да бълнува, покрусена от тъга, която от време на време я задушаваше. Гледаше как Терез снове наоколо ѝ и внезапно отново се обля в сълзи; тогава я извика при себе си, прегърна я и задушена от ридания, и каза, че има вече само нея на света.

Вечерта се реши да стане, опита се да яде. Едва сега Терез видя от какъв страшен удар е засегната леля ѝ. Краката на бедната старица бяха натежали. Можеше да се довлече до трапезарията само с бастун; струваше ѝ се, че стените се люлеят около нея.

Тя пожела на следващия ден да отворят магазина. Страхуваше се, че ще полудее, ако седи сама в стаята. Слезе тежко по дървената стълба, като се спираше на всяко стъпало, и седна зад тезгяха. От този ден нататък остана там като закована, потънала в тиха печал.

Терез седеше до нея, мислеше и чакаше. Магазинът отново потъна в своето черно спокойствие.

Лоран идваше от време на време вечер, на два-три дни. Оставаше в магазина и разговаряше с госпожа Ракен около половин час. После си отиваше, без да погледне Терез в лицето. Старата търговка виждаше в негово лице спасител на племенницата си, благородно сърце, направило всичко възможно да ѝ върне сина. Тя го приемаше с трогателна нежност.

Един четвъртък Лоран се озова там тъкмо когато влизаха стария Мишо и Гриве. Удари осем часа. Чиновникът и старият комисар бяха решили, всеки поотделно, че могат, без да се покажат особено нахални, да се върнат към стария навик и бяха пристигнали по едно и също време, като тласнати от една и съща пружина. След тях пристигнаха и Оливие и Сюзан.

Качиха се на горния етаж в трапезарията. Госпожа Ракен, която не очакваше гости, побърза да запали лампата и да направи чай. Когато всички насядаха около масата с наредените чаши и изсипаха кутията с доминото, нещастната майка внезапно се пренесе в миналото, погледна гостите и избухна в ридания. Едно място беше останало празно, мястото на сина ѝ.

Това отчаяние вледени и притесни гостите. По лицата на всички се четеше егоистична жизнерадост. Тези хора се почувстваха неловко, защото в сърцата им не бе останал ни най-малък спомен за Камий.

— Хайде, мила приятелко — възкликна старият Мишо с леко нетърпение, — не бива да изпадате в такова отчаяние! Ще се разболеете.

— Всички сме смъртни — добави Гриве.

— Сълзите няма да ви върнат сина — назидателно заяви Оливие.

— Моля ви се — прошепна Сюзан, — не се измъчвайте така!

И понеже госпожа Ракен ридаше все по-силно, Мишо не можа да сдържи сълзите си и каза:

— Хайде, хайде, малко смелост! Нали разбирате, че идваме тук, за да ви поразсеем. Дявол да го вземе, да не се натъжаваме! Да се

помъчим да забравим... Да играем по за две су на партия. А, какво ще кажете?

С върховно усилие госпожа Ракен сдържа сълзите си. Може би схвана безгрижния егоизъм на своите гости. Изтри очите си, все още разтърсвана от ридания. Доминото трепереше в клетите ѝ ръце, сълзите замъгляваха очите ѝ.

Играха.

Лоран и Терез присъстваха на тази кратка сцена, съсредоточени и непроницаеми. Младият човек беше във възторг от възобновените събирания в четвъртък. Той ги желяеше горещо, ясно му беше, че има нужда от тях, за да постигне целта си. Освен това, без да се запитва защо, се чувстваше по-добре сред тези познати хора, осмеляваше се да гледа Терез в лицето.

Младата жена, облечена в черно, бледа и замислена, му се стори красива, с непозната досега красота. Той се почувства щастлив, когато срещна погледа ѝ и прочете в него непреклонна смелост. Терез, както и преди, му принадлежеше тялом и духом.

Отлетяха петнадесет месеца. Острите усещания от първите часове се смекчиха; всеки изминал ден носеше успокоение, уталожване на мъката; животът навлезе в обикновените си релси с онова вяло униние и тъпо вцепенение, които обикновено се проявяват след големи кризи. Още отначало Лоран и Терез също се поддадоха на течението на новия живот, което помагаше да се преобразят; в тях се извършваше приглушен процес, за изясняването на който би било необходимо изключително проникновение, ако човек би пожелал да отбележи всичките му фази.

Лоран започна да идва всяка вечер в магазина, както в миналото. Но вече не вечеряше тук, не се заседяваше по цели вечери. Пристигаше към девет и половина и си отиваше след затварянето на магазина. Всеки би казал, че изпълнява дълга си, като идва да помогне на двете жени. Когато му се случеше да пропусне това свое задължение, на другия ден се извиняваше смирено, като слуга. В четвъртък помагаше на госпожа Ракен да запали огъня и да посрещне гостите. Проявяваше спокойна услужливост, която очароваше старата търговка.

Терез спокойно го гледаше като се суети около нея. Лицето ѝ не беше вече така бледо; тя като че ли се чувстваше вече по-добре, беше по-засмяна и по-мила от преди. Само понякога устата ѝ се свиваше нервно, две дълбоки бръчки се вдълбаваха отстрани и ѝ придаваха странно изражение на скръб и страх.

Любовниците не се мъчеха да се видят насаме. Не си уредиха среща, нито веднъж не си размениха крадешком целувка. Убийството сякаш беше успокоило за известно време страстната треска на плътта им. С убийството на Камий те като че ли бяха достигнали пълно задоволяване на тези необуздани и неутолими желания, които не можеха да наситят, притискайки се в обятията си. Престъплението сякаш им беше донесло такава силна наслада, че ги бе погнусило, бе вселило в тях отвращение към любовните ласки.

А всъщност сега те съвсем леко можеха да се отдадат на тази свободна любов, копнежът по която ги бе тласнал към убийство. Госпожа Ракен, безсилна, затъпяла, не представляваше никаква пречка. Къщата им принадлежеше, те можеха да излизат, да ходят където им е приятно. Но любовта вече не ги вълнуваше, желанията бяха изчезнали; те стояха там, разговаряха спокойно, гледаха се, без да се изчервяват и да тръпнат, сякаш бяха забравили безумните пориви, когато се бяха притискали до задушаване, до премазване на костите. Сега дори избягваха да се срещат насаме, защото нямаше какво да си кажат и двамата се страхуваха да не проявят прекалена студенина. Когато си подаваха ръка, изпитваха някаква неловкост, че се докосват.

Впрочем всеки от тях си мислеше, че разбира защо са тъй безразлични и подплашени, когато се озоват насаме. Смятаха, че се държат хладно от предпазливост. Спокойствието и въздържаността според тях бяха дело на здравия разум. Те се мъчеха да се убедят дори, че това душевно и телесно умиротворяване отговаря на желанията им. От друга страна, гледаха на отвращението и на неловкостта, които чувстваха, като на остатък т уплахата, като таен страх пред наказание. Понякога се залъгваха с надежда, мъчеха се да си възвърнат палещите някога мечти и изпадаха в недоумение, съзнавайки, че въображението им е пусто. Тогава се вкопчваха в мисълта за предстоящия си брак. Достигнали целта си, освободени от страха, отдадени един на друг, те пак ще си възвърнат страстните желания и ще вкусят мечтаните наслади. Тази надежда ги успокояваше, възпираше ги да не слязат до дъното на бездната, която се бе издълбала между тях. И двамата се убеждаваха, че се обичат както някога, очакваха часа, който трябваше да си направи съвършено щастливи, като ги съедини завинаги.

Никога досега Терез не бе чувствала такова душевно спокойствие. Тя несъмнено ставаше по-добра. Неукротимият ѝ нрав се бе смекчил.

Беше щастлива, че нощем е сама в леглото си, че не усеща до себе си слабото лице, болнамото тяло на Камий, който възбуждаше плътта ѝ и я оставяше в плен на неудовлетворени желания. Струваше ѝ се, че е малко момиче, девица под белите завеси, приютена сред безмълвието и мрака. Просторната, малко прохладна стая и харесваше с високия таван с тъмните ъгли и мириса на манастир. Тя започна дори да обича голямата черна стена, която се издигаше пред прозореца ѝ;

цялото лято всяка вечер седеше загледана с часове в сивите камъни на тази стена и в тесните ивици звездно небе, които се изрязваха между комините и покривите. Сещаше се за Лоран само когато внезапно я събуждаше кошмар. Тогава сядаше в леглото трепереща, с разширени очи, загръщаше се в нощницата си и си казваше, че ако до нея лежеше мъж сигурно нямаше да я нападат такива внезапни страхове. Мислеше за любовника си като за куче, което би я пазило и закриляло. По свежото и спокойно тяло не пробягваше ни най-малка тръпка на желание.

Денем в магазина тя се интересуваше от всички външни прояви на живот; излизаше от вглъбеността си, освобождаваше се от потайния бунт, от вечните мисли за омраза и отмъщение. Омръзна ѝ да мечтае; тя имаше нужда да действа и да вижда. От сутрин до вечер гледаше минаващите през пасажа хора; шумът, суетенето я развличаха. Стана любопитна и словоохотлива, с една дума, истинска жена, защото досега мислеше и действаше като мъж.

От наблюдателния си пункт забеляза млад човек, студент, който живееше в една от съседните сгради с обзаведени стаи; по няколко пъти на ден той минаваше край магазина. Този младеж беше блед и хубав, с буйни коси на поет и офицерски мустаци. Терез го намираще изящен. Цяла седмица беше влюбена в него, влюбена като ученичка. Увлече се по разни романи, започна да сравнява младия човек с Лоран и той ѝ се стори много тежък, непохватен. Четенето ѝ разкри непознати досега романтични хоризонти. До този момент беше обичала само с нервна възбуда и чувственост, сега започна да обича и в мислите си. Но ето че един ден студентът изчезна; по всяка вероятност се беше преместил. Терез го забрави след няколко часа.

Тя се записа в една читалня и се увлече по всички герои от всички попаднали пред очите ѝ книги. Тази внезапна любов към литературата оказа голямо въздействие върху темперамента ѝ. Стана нервна и чувствителна. Започна без причина да избухва в смях или в сълзи. Душевното ѝ равновесие пак беше нарушено. Изпадна в някаква неопределена мечтателност. От време на време споменът за Камий я разтърсваше и тогава пожелаваше по нов начин Лоран — с ужас и недоверие. Така отново попадна в плен на своите терзания; ту търсеше средство да се омъжи веднага за любовника си, ту ѝ е искаше да избяга, за да не го види никога вече. Романите, говорещи ѝ за

непорочност и чест, сякаш изградиха преграда между инстинктите и волята ѝ. В нея бе останал онзи неукротим звяр, който бе желал да встъпи в борба със Сена, който я бе хвърлил неудържимо в изневярата. Но в душата ѝ се пробуди съзнанието за доброта и нежност, тя разбра смисъла на кроткото изражение и покорното държане на жената на Оливие и узна, че можеш и да не убиеш мъжа си и пак да бъдеш щастлива. Тогава престана да се разбира сама и заживя в жестоко съмнение.

Лоран от своя страна също премина през различни фази на уталожване и треска. Отначало се наслади на дълбоко спокойствие, сякаш от душата му се смъкна тежко бреме. От време на време се питаше в недоумение, почти уверен, че е било лош сън дали наистина е хвърлил Камий във водата и дали бе видял трупа му в моргата. При спомена за престъплението го обземаше странна изненада; никога не се бе смятал способен на убийство; присъщото му благоразумие и малодушие го довеждаха до треска, студена пот избиваше по челото му, като си помислеше че биха могли да открият престъплението му и да го осъдят на смърт. Тогава усещаше студеното острие до врата си. Той бе действал, бе вървял право напред към целта, с упоритостта и заслепението на звяр. Сега се обръщаше назад, за да погледне бездната, която бе преминал и свят му се завиваше от страх.

„Сигурно съм бил пиян — мислеше Лоран. — Тази жена ме е опила с ласките си. Боже мили! Колко глупав, колко безумен съм бил! Та нали с подобна история можех да се озова на гилотината... Добре, че всичко мина благополучно. Никога не бих го сторил втори път!“

Лоран се отпусна, размекна се, стана по-малодушен и по-предпазлив от преди. Той надебеля и натежа. Ако някой би се загледал в огромното му туловище, в което като че ли нямаше нито кости, нито нерви, никога не би и помислил да го уличи в насилие и жестокост.

Той се върна към старите си привички. Няколко месеца беше примерен служител, изпълняваше задълженията си с образцово затъпяване. Вечер се хранеше в гостилницата на улица Сен-Виктор, разрязваше хляба си на малки парчета, дъвчеше бавно, проточваше вечерята си колкото може по-дълго. После се протягаше, облягаше се на стената и пушеше лулата си. Човек би го взел за чудесен баща на семейство. Денем не мислеше за нищо. Нощем спеше тежко, без

сънища. С румено и тлъсто лице, със сит стомах и пуста глава, той се чувстваше напълно щастлив.

Страстите му като че ли бяха замрели, изобщо не мислеше за Терез. Сецаше се понякога за нея, както се сеца човек за жена, за която трябва да се ожени по-късно, в някакво неопределено бъдеще време. Чакаше часа на женитбата търпеливо, забравил жената, мечтаещ само за новото си положение. Ще напусне работа, ще рисува като любител, ще скита. Тези надежди го водеха всяка вечер до магазина в пасажа въпреки смътното и неприятно усещане, което го обземаше, когато влизаше там.

Един неделен ден, отегчен, чудейки се как да убие времето, той отиде при своя стар приятел от колежа, при младия художник, с когото бяха живели дълго време заедно. Художникът рисуваше за художествената галерия картина, изобразяваща гола вакханка, излегната на постеля. В дъното на ателието една жена позираше, отметнала назад глава, изпънала тяло, полегнала настрани. Жената се смееше от време на време, изпъчваше се, изпъваше ръце, протягаше се, за да си отдъхне. Лоран, който седеше срещу нея, я гледаше, пушеше и разговаряше с приятеля си. Кръвта му кипна, нервите му се опънаха от това съзерцание. Остана там до вечерта и отведе жената със себе си. Задържа я почти цяла година като любовница. Бедната девойка го обикна, струваше ѝ се дори, че е красив мъж. Сутрин тя излизаше, позираше през целия ден и всяка вечер в същия час редовно се връщаше; хранеше се, обличаше се и се издържаше с парите, които печелеше, не струваше нито су на Лоран, който пет пари не даваше откъде идва или какво прави. Тази жена внесе известно равновесие в неговия живот. Той я прие като полезен и необходим предмет, който поддържаше здраво и спокойно тялото му. Никога не узна дали я обича и нито за миг не му мина през ума мисълта, че изменя на Терез. Чувстваше се по-блажен и по-щастлив и нищо повече.

А в това време траурът на Терез беше свършил. Младата жена започна да се облича със светли рокли и една прекрасна вечер Лоран видя, че тя се е подмладила и разхубавила. Но той продължаваше да се чувства все по-неловко пред нея; от известно време тя също му се виждаше трескава, изпълнена със странни прищевки, смееше се и се натъжаваше без причина. Колебливите настроения, които забелязваше в нея, го плашеха, защото отгатваше донякъде борбите и тревогите ѝ.

Той също бе обзет от нерешителност, страхуваше се ужасно да не наруши спокойствието си. Живееше си мирно, удовлетворяваше разумно желанията си и се страхуваше, че равновесието в живота му ще се наруши, ако свърже съдбата си с тази нервна жена, чиято страст веднъж вече го бе довела до безумие. Впрочем той не си даваше ясна сметка за нещата, а просто инстинктивно отгатваше тревогите, които му предстоеше да изживее, когато Терез стане негова.

Първият тласък, който получи и който го изтръгна от вцепенението, беше мисълта, че най-сетне ще трябва да помисли за женитбата си. Бяха минали близо петнадесет месеца от смъртта на Камий. По едно време Лоран си помисли да не се жени, да зарече Терез и да запази любовницата си, чиято непретенциозна и евтина обич го задоволяваше. После разсъди, че не се убива така човек за нищо; припомни си престъплението, неимоверните усилия, които бе употребил, за да притежава сам тази жена, която сега го смущаваше и съзна, че убийството би било безполезно и ужасно, ако не се ожени за нея. Да хвърли един човек във водата, за да открадне вдовицата му, да чака петнадесет месеца и накрая да реши да остане с някакво момиче, което се влачеше и излагаше тялото си по ателиетата, му се стори глупаво и смешно. Пък и нима не бе свързан с Терез с всичките връзки на кръвта и ужаса. Той чувстваше смътно в себе си нейните вопли и терзания, принадлежеше ѝ! Страхуваше се от своята съучастница; може би, ако не се ожени за нея, тя ще отиде да го предаде от ревност и желание за отмъщение. Тези мисли се блъскаха в главата му. Отново бе обзет от треска.

Точно по това време любовницата му го изостави внезапно. Една неделя тя не се върна. Вероятно беше намерила по-топло и по-удобно пристанище. Лоран не се огорчи особено много; само че беше свикнал нощем да има жена до себе и сега животът му внезапно опустя. След една седмица нервите му се изопнаха. Той пак започна да стои по цели вечери в магазина в пасажа и пак загледа Терез с очи, в които проблясваха бързи светлинки. Младата жена. Която тръпнеше от продължителното четене, се отпускаше морна под неговите погледи.

Така след едногодишно равнодушно и отегчено очакване и двамата отново почувстваха как в тях се пробуждат тревогата и желанието. Една вечер Лоран, като затваряше магазина, задържа за минутка Терез в пасажа.

— Искаш ли тази вечер да дойда в стаята ти? — запита той със страстен глас.

Тя се отдръпна ужасена.

— Не, не, трябва да почакаме... Да бъдем предпазливи.

— Струва ми се, че отдавна чакам — настоя Лоран. — Омръзна ми, аз те желая!

Терез го изгледа като обезумяла. Ръцете и лицето ѝ горяха. Тя сякаш се поколеба за миг, после рязко каза:

— Да се оженим, тогава ще бъда твоя.

Лоран излезе от пасажа с напрегната мисъл и неспокойна плът. Горещото дихание, съгласието на Терез събудиха в него отново някогашните буйни желаниа. Той тръгна по кейовете с шапка в ръка, изложил лицето си на хладния въздух.

Когато стигна до вратата на жилището си на улица Сен-Виктор, той се побоя да се прибере в стаята си, да бъде сам. Обхвана го детински страх, необясним, неочакван, че ще завари скрит човек в мансардата си. Никога досега в живота си не бе изпитвал подобни усещания. Не се опита дори да си изясни откъде идва странния трепет, който го завладя. Влезе в една кръчма и остана там цял час, до полунощ, неподвижен и безмълвен край масата си, обръщайки една след друга големи чаши вино. Той мислеше за Терез, беснееше срещу нея, задето не бе пожелала да го приеме тази вечер в стаята си, мислеше си, че с нея няма да му бъде тъй страшно.

Затвориха кръчмата и го поканиха да си върви. Той се върна да поиска кибрит. Портиерната на дома, в който живееше, беше на първия етаж. Лоран трябваше да измине дълъг коридор и да се изкачи по няколко стъпала, преди да получи свещ. Този коридор и тези стъпала, потънали в мрак, го ужасяваха. Обикновено преминаваше смело през тъмнината. Но тази вечер не се решаваше да позвъни, струваше му се, че в нишата към избата може да са се спотаили убийци, които изведнъж ще го стиснат за гърлото като минава. Най-сетне звънна, запали клечка кибрит и се реши да влезе в коридора. Клечката изгасна. Той се закова на място, задъхан, не смееше да избяга, драскаше клечки по влажната стена с тревога, от която ръката му трепереше. Струваше му се, че чува гласове, шум от стъпки пред него. Клечките кибрит се чупеха между пръстите му. Най-сетне успя да запали една. Сярата започна да съска, клечката се запали така бавно, че тревогите на Лоран се удвоиха. В бледата синкава светлина на горящата сяра, в трепкащите отблясъци, които пробягваха, му се стори, че различава чудовищни образи. После клечката запращя, светлината стана бяла и

ярка. Лоран, ободрен, тръгна предпазливо, като внимаваше да не загаси клечката. Когато трябваше да мине край избата, се притисна до отсрещната стена, там тъмнееше сянка, тя го плашеше. Измина тичешком няколкото стъпала, които го делиха от портиерната, и се почувства спасен, когато получи свещта. Изкачи другите етажи побавно, като вдигаше свещта и осветяваше всички ъгълчета. Големите странни сенки, които се придвижваха, когато той пристъпваше от стъпало на стъпало, го изпълваха със смътна тревога — те ту израстваха, ту се заличаваха внезапно пред него.

Когато се качи горе, отвори вратата и бързо я затвори зад себе си. Първата му грижа беше да погледне под леглото, да прегледа цялата стая, да провери дали някой не се е скрил. Затвори таванския прозорец, като си мислеше, че оттам някой би могъл да се спусне при него. След всичките тези предпазни мерки се почувства по-спокоен и се съблече, удивен от малодушието си, най-сетне се разсмя и се нарече дете. Никога в живота си не се бе проявявал като страхливец, затова не можеше да си обясни този внезапен пристъп на лудост.

Легна си. Когато се отпусна в завивките, отново се сети за Терез, която бе забравил сред страховете си. Стисна упорито очи и се помъчи да заспи, но умът му продължаваше да работи, мислите му се трупаха, свързваха се и той си представяше изгодите, които ще има, ако се ожени по-скоро. От време на време се обръщаше на другата страна и си казваше: „Не бива да мисля повече за това. Трябва да заспя. Нали утре ще ставам в осем часа, за да отида на работа.“ И правеше неимоверно усилие да заспи. Но мислите му пак се връщаха. Глухата работа на мозъка продължаваше. Скоро изпадна в някакво полусъзнателно състояние, в което мисълта за женитба се смесваше с доводите за и против притежанието на Терез, нашепвани му ту от желанието, ту от благоразумието.

Най-сетне, като видя, че не може да заспи, че безсънието го държи в напрежение, той се изтегна по гръб, отвори широко очи и се отдаде на спомени за младата жена. Равновесието беше нарушено. Някогашната силна треска отново го разтърсваше. Помисли си да стане и да се върне в пасажа на Пон-Ньоф. Ще отвори решетката, ще почука на малката врата при стълбата и Терез ще го приеме. При тази мисъл кръвта нахлу към врата му.

Мечтите му се отличаваха с учудваща яснота. Той се виждаше как върви бързо по улиците край къщите и си казваше: „Минавам по този булевард и свивам по кръстопътя, за да пристигна по-скоро.“ После решетката на пасажа изскърцваше, той тръгваше по тесния, тъмен и пуст коридор, доволен, че може да се качи при Терез, без търговката на изкуствени скъпоценности да го види; после си представяше прохода и малката стълба, по която беше минавал толкова често. И изпитваше някогашните палещи радости, припомняше си упоителните вълнения, мъчителните наслади на прелюбодеянието. Спомените му се превърнаха в действителност и раздразниха всичките му сетива: той чувстваше блудкавата миризма на коридора, докосваше хлъзгавите стени, виждаше тягостния мръсен мрак. И изкачваше стъпало след стъпало, задъхан, наострил уши, удовлетворявайки вече страстта си в това плахо приближаване до желаната жена. Най-сетне леко подраскване, вратата се отваря и Терез го чака там по фуста, цялата бяла.

Мислите му рисуваха съвсем ясно картина след картина. Вперил очи в мрака, той виждаше всичко. Когато измина всички улици, влезе в пасажа и изкачи малката стълба, стори му се, че вижда Терез, пламенна и бледа и скочи от леглото бързо, като прошепна: „Трябва да отида, тя ме чака.“ Рязкото движение разсея халюцинацията: той почувства студените плочи, обзе го страх. Остана за миг неподвижен, с голи крака, ослушвайки се. Стори му се, че чува шум на площадката. Ако отидеше при Терез, трябваше да мине отново край вратата на избата долу; при тази мисъл студени тръпки пробягаха по гърба му. Обзе го пак глупав, потискащ страх. Той обгърна стаята с недоверчив поглед и видя белезникави светли петна; тогава тихо, предпазливо, тревожно забързан, се мушна в леглото си, сви се на кълбо, скри се, сякаш да се предпази от някакво оръжие, от заплашващ го нож.

Кръвта, внезапно преляла в шията му, го изгаряше като огън. Той докосна с ръка врата си и почувства под пръстите си белега от ухапването на Камий. Почти беше забравил тази рана. Изпадна в ужас, като я напипа отново върху кожата си, стори му се че тя похищава плътта му. Отдръпна бързо ръката си, за да не я усеща, но тя продължаваше да гори под пръстите му, разяждаща, дълбаеща шията му. Тогава се опита да я почеше леко с върха на нокътя си; страшното горене се усили. За да не разреде кожата си, стисна ръце между

свитите си колене. Вцепенен, възбуден, остана така, с палеца болка в шията, а зъбите му тракаха от страх.

Сега мислите му се връщаха със страшна неотменност към Камий. До този момент удавникът не бе смущавал нощите на Лоран. И ето че споменът за Терез бе извикал призрака на мъжа ѝ. Убиецът вече не смееше да отвори очи; страхуваше се да не види жертвата си в някой ъгъл на стаята. За миг му се стори, че някой разтърсва леглото му; въобрази си, че Камий се крие под него, че той го люлее так, за да го събори и да го ухапе. Обезумял, с настръхнали коси, той се вкопчи в дюшека; струваше му се, че го разтърсват все по-силно и по-силно.

После изведнъж разбра, че леглото не помръдва. Това го отрезви. Седна в постелята, запали свещта и си каза, че е напълно оглупял. За да уталожитреската си, изпи пълна чаша вода.

„Не биваше да пия в кръчмата... — помисли си той. — Не знам какво ми става тази нощ. Що за глупост. Утре ще бъда негоден за работа. Трябваше да заспя веднага като си легнах, а не да мисля за цял куп неща. Затова ме хвана безсъние... А сега да заспивам.“

Той угаси отново свещта, зарови глава във възглавницата, малко по-спокоен, решен да не мисли повече и да не се бои от нищо. Умората започваше да отпуска нервите му.

Той не заспа с обичайния си непробуден, тежък сън, а се унесе бавно в смътна просъница. Беше отпуснат, потънал в тихо, сладостно вцепенение. Чувстваше как тялото му заспива, а умът му бодърствува в безжизнената плът. Бе успял да прогони натрапчивите мисли, бе победил безсъницата. Но после, когато се унесе, когато силите му намаляха и волята му отслабна, мислите му тихо, една по една се върнаха и завладяха изтощеното му тяло. Сънищата му се възобновиха. Той отново измина пътя, който го делеше от Терез: слезе, изтича край избата и се озова навън; измина същите улици, по които вече бе вървял, сънувайки наяве; влезе в пасажа на Пон-Ньоф, изкачи малката стълба и подраска на вратата. Но вместо Терез, вместо младата жена по фуста, с разголена шия, вратата му отвори Камий. Камий, какъвто го бе видял в моргата, зеленикав, страшно обезобразен! Трупът му протягаше ръце с отблъскващ смях, а между белите зъби стърчеше върхът на почернелия език!

Лоран извика, стресна се и се събуди, облян в ледена пот. Зави се презглава, като ругаеше, разгневен срещу себе си. Помъчи се отново да

заспи.

Потъна в сън както и преди, бавно, обзет от същата изнемога, и щом волята му отслабна в отпускането от полудрямката, пак тръгна, върна се там, където го водеше натрапчивата му мисъл, изтича при Терез и отново удавникът му отвори вратата.

Поразен от ужас, нещастникът седна в леглото. Какво не би дал да изгони този неумолим призрак. Той копнееше за оловнотежък сън, който да премаже мислите му. Докато беше буден, имаше достатъчно енергия да изгони призрака на жертвата си; но щом загубеше власт над мислите си, те го повеждаха от сладострастието към ужаса.

Пак се опита да заспи. Тогава се заредиха сладострастни видения и внезапни и мъчителни пробуждания. С неукротимо упорство той все се стремеше към Терез и винаги се сблъскваше с трупа на Камий. Повече от десет пъти преброди същия път, като тръгваше с разгорещена кръв, минаваше по същите места, изпитваше същите усещания, извършваше точно същите движения, до най-малките подробности, и повече от десет пъти удавникът понечваше да се хвърли в обятията му, когато той протягаше ръце да сграбчи и притисне любовницата си. Тази непрекъснато повтаряща се зловеща развързка, от която той се пробуждаше всеки път задъхан, обезумял, въпреки всичко не охлаждаше желанието му. След няколко минути, щом заспеше, обзет от страст, забравяше отвратителния труп, който го чакаше и отново се впускаше да търси знойната, гъвкава плът на жената. Цял час Лоран бе измъчван от кошмари, от този тежък, вечно повтарящ се неочакван сън, който при всяко пробуждане го хвърляше във все по-голям ужас.

Последното сътресение беше така силно, така мъчително, че той реши да стане, да не се бори повече. Развиделяваше се; печална сива светлина нахлуваше през таванския прозорец, изрязващ от небето четириъгълник с белезникаво-пепеляв цвят.

Лоран се облече бавно, с глухо раздражение. Яд го беше, че не можа да спи, кипеше, че се е поддал на страха, който сега му се струваше детински. Докато се обличаше, той се протягаше, разтриваше се, опипваше с ръце умореното си, посърнало от трескавата нощ лице и си повтаряше:

„Не биваше да си мисля за всичко това, тогава щях да заспя и сега щях да се чувствам свеж и бодър... Ах, ако Терез вчера бе

пожелала, ако Терез беше прекарала нощта с мен!...“

Мисълта, че Терез би прогонила страха му, го поуспокои. Всъщност той се боеше от други подобни нощи.

Наплиска лицето си с вода, среса се. Това освежи главата му и разпръсна и последните му страхове. Сега разсъждаваше съвсем смислено и чувстваше само страшна физическа умора.

„И все пак аз никога не съм бил страхливец — мислеше си той, като привършваше с обличането, — не ми се занимава с Камий... Що за глупост да си внушавам, че този нещастник е под леглото ми. Сега сигурно всяка нощ тази история ще се повтаря... На всяка цена трябва да се ожения колкото се може по-скоро. Когато Терез ме прегърне, няма да мисля за Камий. Тя ще целува шията ми и тогава няма да усещам страшното парене, което просто ме гори... Я да видим раната.“

Той се приближи до огледалото, протегна шия и погледна. Раната беше бледорозова. Като различи зъбите на жертвата си, Лоран се развълнува, кръвта нахлу в главата му и предизвика странно явление. Раната се обагри в пурпурночервено от притока на кръв — все едно току-що нанесена, кървава и се отвори рязко върху дебелия бяла шия. В същото време той почувства остри боцкания, сякаш игли се забиваха в раната. Побърза да вдигне яката на ризата си.

„Ами! — успокои се сам. — Терез ще я излекува... Няколко целувки ще оправят работата. Ей, че съм глупак, за какво съм седнал да мисля!“

Той сложи шапката си и слезе долу. Необходимо му беше да диша чист въздух, да ходи. Като мина край вратата на избата, се засмя. Убеди се сам, че желязната кука я затваря добре. Излезе навън и закричи бавно в свежия утринен въздух по безлюдните тротоари. Беше около пет часът.

Лоран прекара ужасен ден. Трябваше да се бори да не заспи следобед на бюрото си. Главата му тежеше и го болеше, той клюмаше и се стряскаше рязко, като чуеше стъпките на някой от началниците си. Тази борба, тези стряскания окончателно го омаломощиха и го хвърлиха в непоносима тревога.

Вечерта въпреки умората си отиде да види Терез. Завари я трескава, потисната и измъчена като него.

— Горката Терез прекара ужасна нощ — му каза госпожа Ракен, когато той седна. — сигурно е имала кошмари, страшно безсъние...

чух я няколко пъти да вика. Тази сутрин е като болна.

Докато леля ѝ говореше, Терез гледаше втренчено Лоран, без съмнение, те отгатнаха взаимно страха, който ги мъчеше, защото една и съща нервна тръпка премина по лицата им. Седяха един срещу друг до десет часа, говореха си банални приказки, като разбираха чудесно душевното си състояние и се умоляваха един друг с поглед да ускоря минутата, когато ще могат да се съюзят срещу удавника.

Призракът на Камий беше посетил и Терез през тази трескава нощ.

Страстното предложение на Лоран, който ѝ поиска среща след цяла година равнодушие, внезапно я бе развълнувало силно. Плътта ѝ бе запламтяла, когато си легна сама и си помисли, че скоро ще се оженят. И тогава сред мъчителното безсъние бе видяла да се възправя пред нея удавникът. Като Лоран и тя се бе борила между желанието и ужаса и като него се беше надявала, че сигурно ще престане да се страхува и няма да изпитва тези страдания, когато любовникът ѝ бъде в обятията ѝ.

В един и същи час у тази жена и този мъж се бе извършило някакво нервно сътресение, което ги бе върнало трескави и ужасени към предишната им страшна любов. Те бяха свързани чрез кръвта и насладата. Те трепереха, разтърсвани от едни и същи тръпки; сърцата им сякаш се свиваха мъчително от едни и същи тревоги. Те се бяха слели в едно тяло и една душа, за да се наслаждават и да страдат отсега нататък заедно. Това единство, това мълчаливо сливане на две същества е явление от психологията и физиологията, което се наблюдава често между хора, тласкани един към друг властно от някакви силни нервни сътресения.

Повече от една година Терез и Лоран носеха, без да усещат, съединяващата ги верига; в отпускането, последвало острата криза след убийството, в отвращението и необходимостта от спокойствие и забрава, тези двама каторжници си въобразиха, че са свободни и не ги свързва вече желязна верига; тя се влачеше отпусната по земята; те си почиваха, изпаднали в някакво блажено вцепенение, искаха даже да любят другаде, да живеят в мъдро равновесие. Но в деня, когато тласнати от живота, си размениха отново пламенни думи, веригата силно се опъна и те бяха така разтърсени, че се почувстваха винаги свързани един с друг.

Още на другия ден Терез се зае подмолно да уреди брака си с Лоран. Това беше мъчна задача, изпълнена с опасности. Любовниците трепереха да не проявят непредпазливост, да не предизвикват съмнения, да не покажат твърде ясно колко необходима им е била смъртта на Камий. Понеже разбираха, че не могат те самите да заговорят за женитба, измислиха хитър план да докарат нещата дотам, че самата госпожа Ракен и гостите от четвъртък да им предложат това, което те самите не се осмеляваха да поискат. Въпросът беше как да внушат на тези добри хора идеята да оженят Терез и най-вече да ги накарат да повярват, че това е лично тяхно хрумване.

Комедията изискваше продължителна и тънка игра. И Терез, и Лоран приеха ролите, които им подходеха; напредваха изключително предпазливо, като пресмятаха и най-малкия жест, и най-малката си дума. Всъщност се раздираха от нетърпение, което опъваше до скъсване нервите им. Живееха в постоянна възбуда и им бе необходима цялата им подлост, за да си наложат да се държат спокойно и жизнерадостно.

Те бързаха да свършат, защото не можеха повече да останат разделени и самотни. Всяка нощ удавникът ги посещаваше, безсъницата ги захвърляше сякаш върху разпалени въглени и ги връщаше обгорели от огъна. Нервната възбуда, в която живееха, вечер усилваше още повече треската в кръвта им като извикваше страшни халюцинации. Когато се спуснеше здрач, Терез вече не смееше да се качи в стаята си. Тя трепереше от ужас, че трябва да се затвори до сутринта в тази голяма стая, осветена от странни огънчета и населена с призраци, щом свещта угасне. Най-сетне започна да оставя свещта запалена, за да не заспи, да държи очите си отворени. И когато умората притваряше клепачите ѝ, тя виждаше Камий в мрака и стресната отваряше очи. Сутрин се влачеше омаломощена, защото спеше само по няколко часа на зазоряване. А Лоран беше станал страхливец от онази вечер, когато за пръв път се бе уплашил, минавайки край вратата на избата. Преди той живееше смел като животно. Сега при най-лекия шум трепереше и бледнееше като малко момче. Трепетът на ужаса, обхванал го веднъж, вече не го напускаше. Нощем той страдаше повече от Терез; страхът предизвикваше дълбоки сътресения в едрото му, отпуснато и размекнато тяло. С мъчителен ужас той следеше угасването на деня. Много пъти изобщо не се

върщаше в къщи, прекарваше по цели ноци навън, бродейки по безлюдните улици. Веднъж остана до сутринта под един мост под проливния дъжд; свит, премръзнал, той не смееше да стане и да се изкачи на кея; гледа така близо шест часа мръсната вода, която течеше в белезникавия мрак. От време на време се притискаше ужасен до влажната земя — струваше му се, че вижда под свода на моста как се низят надолу по течението на реката безкрайни редици от удавници. Когато умората най-сетне го притискаше да се прибере, той превърташе два пъти ключа и се бореше до зори със страшните пристъпи на треската. Един и същи кошмар го преследваше настойчиво; точно когато смяташе, че ще падне в пламенните и страстни обятия на Терез, попадеше в студените, лепкави ръце на Камий. Той сънуваше, че любовницата му го задушаваше в топла прегръдка, а след това удавникът го притискаше до разложената си гръд, в ледените си обятия. Тези внезапни усещания, това редуване на сладострастие и отвращение, това последователно докосване до пламналата от любов плът и до студеното, разложено от тинята тяло, го караха да трепери, да се задъхва, да стене от тревога.

И с всеки изминал ден ужасът на любовниците нарастваше, с всеки изминал ден кошмарите им ги смазваха, подлудяваха ги. Те се надяваха, че с целувките си ще победят безсънието. От предпазливост не смееха да се срещнат, очакваха деня на женитбата като ден на спасението, последван от щастлива нощ.

Така желанието да се свържат се превърна в желание за спокоен сън. В часовете на равнодушие те се бяха колебали, бяха забравили всеки поотделно егоистичните и страстни причини, които почти бяха изчезнали, след като преди това ги бяха тикнали към убийство. Сега, когато треската отново бе започнала да ги изгаря, намираха в глъбините на страстта и на егоизма си тези първи причини, предизвикали ги да убият Камий, за да вкусат след това радостите, които според тях щяха да им бъдат осигурени от един законен брак. Всъщност те вземаха безграничното отчаяние за върховно решение да се свържат открито. Дълбоко в душите им преобладаваше страхът. Желанията им ги разтърсваха. Те стояха, така да се каже, наведени един над друг като над пропаст, чийто ужас ги привличаше; превиваха се взаимно, вкопчени, безмълвни, докато шеметът на палещата наслада омаломощаваше телата им, подлудяваше ги, водеше ги до падение. Но

пред настоящия момент, пред тревожното очакване и плахите желания те чувстваха властна потребност да се самозалъгват, да мечтаят за бъдеще, изпълнено с любовни радости и тихи наслади. Колкото повече трепереха един пред друг, толкова повече разбираха ужаса на бездната, в която щяха да се хвърлят, и толкова повече се мъчеха да се убедят в щастието да извадят на преден план тези непреодолими причини, които съдбоносно ги тласкаха към женитба.

Терез желаеше да се омъжи само защото се страхуваше и защото имаше нужда от грубите ласки на Лоран. Тя беше в плен на нервна криза, която я подлудяваше. Всъщност въобще не разсъждаваше, а се хвърляше в страстта, раздразнена от романите, които непрекъснато четеше, възбудена от жестокото безсъние, което я държеше будна от няколко седмици.

Лоран имаше по-друг темперамент и като се поддаваше на страховете и желанията си, все пак се мъчеше да си обясни причините на решението си. За да си докаже, че този брак му е необходим и че ще бъде напълно щастлив, за да разпръсне смътните съмнения, които го обземаха, той се впусна в предишните си сметки. Баща му, селянинът от Жьофос, не умираше, а той си казваше, че дълго ще има да чака наследството. Опасяваше се дори, че ще му се изплъзне и може да отиде в джобовете на един от братовчедите му, едър здравеняк, който копаеше земята за най-голямо удоволствие на стария Лоран. А той щеше да си остане винаги беден, да живее без жена на тавана, да спи лошо и да се храни още по-лошо. Впрочем разчиташе най-вече на това да не работи цял живот. Започваше да се отегчава ужасно в кантората. Леките задължения, които имаше, му тежаха, защото беше мързелив. В резултат на тези разсъждения той винаги стигаше до извода, че е истинско щастие да не прави нищо. Тогава си спомняше, че беше удавил Камий, за да се ожени за Терез и след това да бездейства. Разбира се, желанието да притежава сам любовницата си беше една от най-силните подбуди на престъплението му, но мисълта за убийството може би беше предизвикана и от надеждата да вземе мястото на Камий, да се грижат за него по същия начин, да вкусува блаженство през целия си живот. Ако го беше тласкала единствено страстта, той не би извършил всичко това с толкова низост и предпазливост. Истината е, че чрез убийството се бе стремил да си осигури спокойствие и безделие за цял живот, трайно задоволяване на желанията си. Всички

тези съзнателни и несъзнателни мисли сега отново се връщаха. Той си повтаряше, за да се окуражи, че вече е време да извлече очакваната полза от смъртта на Камий. И разстилаше пред себе си изгодите, блаженството от бъдещото си съществуване: ще напусне работа, ще живее в сладка леност, ще яде, ще пие и ще спи до насита; ще има непрекъснато под ръка пламенна жена, която ще възстанови равновесието на кръвта и нервите му; след това ще наследи четиридесет и няколко хиляди франка от госпожа Ракен, защото клетата старица с всеки изминал ден все повече се приближаваше до смъртта. Най-сетне ще си създаде щастливо животинско съществуване, ще забрави всичко. Откакто между него и Терез беше решен въпросът за брака, Лоран всеки ден си повтаряше тези неща. Той търсеше още изгоди и изпадаше във възторг, когато сметнеше, че е открил нов довод, подсказан му от егоизма, който го задължаваше да се ожени за вдовицата на удавника. Но колкото и да се залъгваше с надежди, колкото и да мечтаеше за бъдеще, изпълнено с леност и наслади, винаги го полазваха внезапни тръпки, от които замръзваше, и винаги изпитваше страх, който задушаваше радостта в гърлото му.

Тъй или иначе, подмолната работа на Терез и Лоран вече даваше известни резултати. Терез беше започнала да става мрачна и отчаяна, което след няколко дни обезпокои госпожа Ракен. Старата търговка пожела да узнае какво натъжава племенницата ѝ. Тогава младата жена изигра необикновено изкусно своята роля на безутешна вдовица. Тя се оплака от скука, слабост, нервни кризи, но смъртно, без да изяснява нищо. Когато леля ѝ я притискаше с въпроси, отговаряше, че е добре, че няма представа какво я гнети, че плаче, без да знае защо. А непрекъснато се задущаваше, усмихваше се бледо, печално, потъваше в потискащо мълчание и безнадеждност. Госпожа Ракен сериозно се обезпокои за младата жена, така покосен, сякаш линееща от неизвестна болест. Тя имаше на света само племенницата си и всяка вечер молеше бог да ѝ запази това дете, за да ѝ затвори очите. В нейната старческа обич се примесваше малко егоизъм. Когато ѝ мина през ума, че може да загуби Терез и да умре сама във влажния магазин на пасажа, тя се почувства уязвима и в последното слабо утешение, което все още ѝ помагаше да живее. От този миг не изпускате от поглед племенницата си, следеше с ужас посърналата млада жена, задавайки си въпроса как да я излекува от безмълвното ѝ отчаяние.

Положението беше сериозно и тя счете за свой дълг да поиска мнението на своя стар приятел Мишо. Веднъж в четвъртък вечер го задържа в магазина и му разкри грижите си.

— Дявол да го вземе! — каза старецът с грубата откровеност, присъща на някогашната му професия. — Отдавна забелязвам, че Терез се цупи и отлично знам защо лицето ѝ е жълто и натъжено.

— Знаете ли? — извика търговката. — Кажете ми бързо! Ако можехме да я излекуваме!

— О, лечението е съвсем просто — засмя се Мишо. — Вашата племенница се отегчава, защото е самотна вечер в стаята си почти от две години. Тя има нужда от мъж. Личи ѝ по очите.

Грубата откровеност на бившия комисар порази болезнено госпожа Ракен. Те мислеше, че раната, която все още кървеше в нея след страшната злополука в Сент-Уен, е също тъй жива и жестока в сърцето на младата вдовица. Струваше ѝ се, че след смъртта на сина ѝ не би могъл да съществува друг мъж за племенницата ѝ. И ето че Мишо се кикотеше и твърдеше, че Терез е болна, защото ѝ трябвало мъж!

— Оженете я колкото се може по-скоро — каза той, като си отиваше, — ако не искате да я видите как повяхва напълно. Такъв е моят съвет, мила госпожо, и той е добър, повярвайте ми!

Госпожа Ракен не можа изведнъж да приеме мисълта, че синът ѝ е вече забравен. Стариият Мишо дори не произнесе името на Камий и започна да се шегува, като заговори за предполагаемата болест на Терез. Клетата майка разбра, че тя единствена пази дълбоко в сърцето си жив спомена за скъпото си дете. Тя се разплака, стори ѝ се, че Камий за втори път умря. После, когато изтри сълзите си, уморена от съжаления, се замисли върху думите на Мишо, свикна с мисълта да си купи малко щастие с цената на един брак, срещу който сърцето ѝ се бунтуваше, сякаш той щеше да убие още веднъж сина ѝ. Обземаше я малодушие, когато се озовеше сама срещу мрачната, потисната Терез, сред леденото безмълвие на магазина. Тя не беше от тези сковани и сухи личности, които изпитват остра наслада да живеят във вечна безнадеждност; беше податлива на снизходителност, преданост, сърдечни излияния, имаше темперамент на добродушна, любезна и приветлива жена, който я подтикваше да проявява известна нежност. Откакто племенницата ѝ престана да говори и седеше срещу нея бледа и изнемощяла, животът ѝ стана непоносим, а магазинът ѝ изглеждаше като гроб; тя би искала да е обградена с гореща привързаност, с живот, с ласки, с нежност и веселие, което би ѝ помогнало да дочака спокойно смъртта. Тези несъзнателни желания я накараха да се примири с преженването на Терез; тя дори донякъде забрави сина си; в пустото съществуване, което водеше, настъпи нещо като пробуждане, появиха се нови подтици, нова дейност за ума ѝ. Започна да търси мъж за племенницата си и това запълваше мислите ѝ. Изборът на мъж за нея беше много важен въпрос. Бедната старица продължаваше да мисли повече за себе си, отколкото за Терез. Искаше да я омъжи тъй, че и самата тя да е щастлива, защото много се страхуваше новият съпруг на

младата жена да не смути последните ѝ старчески дни. Плашеше я мисълта да допусне чужд човек в ежедневието си и единствено тази мисъл я въздържаше, възпираше я да заговори открито с племенницата си за нов брак.

Докато Терез играеше с онова съвършено лицемерие, в което бе възпитана, комедията на скука и изнемога, Лоран изпълняваше ролята на чувствителен и услужлив приятел. Той проявяваше най-различни дребни грижи към двете жени, особено към госпожа Ракен, която обсипваше с любезно внимание. Полека-лека стана необходим в магазина; единствен той внасяше оживление в тази мрачна яма. Когато не се отбиеше вечер при тях, старата жена се въртеше, като че ли търси нещо наоколо си, изпадаше в лошо настроение, сякаш ѝ липсва нещо, страхуваше се почти да остане насаме с отчаянието на Терез. Впрочем Лоран отсъстваше рядко вечер, само колкото да покаже властта си. Той идваше всеки ден в магазина след работа и оставаше там, докато затворят пасажа. Изпълняваше поръчките, подаваше на госпожа Ракен, която едва се придвижваше, дребните предмети, от които тя имаше нужда. После сядаше, разговаряше. Беше се приучил да говори като артист с тих, проникновен глас, с който галеше слуха и сърцето на добрата старица. Като приятел и нежен човек, чиято душа страда от страданията на другите, той сякаш особено се безпокоеше за здравето на Терез. Неведнъж дръпваше настрана госпожа Ракен и я караше да изпада в ужас, като сам се правеше на страшно изплашен от промените и пораженията, които, както казваше, забелязвал по лицето на младата жена.

— Скоро ще я загубим — шепнеше той със сълзи в гласа. — Няма защо да се самозалъгваме. Тя е тежко болна! Ах! Сбогом, наше клето щастие, приятни, спокойни вечери!

Госпожа Ракен го слушаше с тревога. В своята дързост Лоран стигаше дотам, че говореше за Камий.

— Сама виждате — казваше той, — смъртта на бедния ми приятел беше прекалено страшен удар за нея. Тя гасне от две години, от онзи злополучен ден, когато загуби Камий. Нищо не може да я утеши, нищо не може да я излекува. Трябва да се примирим!

Тези нагли лъжи изтръгваха горещи сълзи от очите на старата жена. Споменът за сина ѝ я вълнуваше и заслепяваше. Винаги, когато споменаваха пред нея Камий, тя избухваше в ридания, забравяше се от

мъка и беше готова да разцелува всеки, който споменеше името на горкото й дете. Лоран беше забелязал каква тревога и умиление предизвиква в нея това име. Той можеше, когато поиска, да я накара да плаче, да я довежда до такова вълнение, което я лишаваше от ясна преценка на нещата, и злоупотребяваше с тази своя власт, за да я държи винаги превита и скръбна в ръцете си. Всяка вечер, въпреки че цял трепереше и се бунтуваше вътрешно, той повеждаше разговор за редките качества, за нежното сърце и ума на Камий. Превъзнасяше своята жертва нагло и изкусно. От време на време, когато срещнеше очите на Терез, странно втренчени в неговите, потръпваше и накрая сам започваше да вярва на думите си. Тогава замлъкваше, обзет внезапно от бясна ревност, страхуваше се вдовицата да не обикне човека, който той беше хвърлил във водата и когото сега хвалеше с убеждението на халюциниращ. Обляна в сълзи по време на тези разговори, госпожа Ракен не виждаше нищо около себе си. Докато плачеше, тя си мислеше за благородното любящо сърце на Лоран. Той единствен си спомняше за сина й, той единствен още говореше за него с треперещ и развълнуван глас. Тя изтриваше сълзите си, гледаше младия човек с безкрайна нежност, обичаше го като свое собствено дете.

Една вечер в четвъртък Мишо и Гриве бяха вече в трапезарията, когато Лоран влезе, приближи се до Терез и с нежна загриженост я запита за здравето й. Той седна за малко до нея, като изигра пред присъстващите своята роля на предан и разтревожен приятел. Докато младите хора седяха един до друг и си размениха няколко думи, Мишо, който ги гледаше, се наведе и каза съвсем тихо на старата търговка, сочейки Лоран.

— Ето ви мъж за племенницата ви. Уредете бързо сватбата. Ние ще ви помогнем, ако е необходимо.

Мишо се усмихна лукаво. Той си представяше, че Терез има нужда от силен мъж. Сякаш откровение осени госпожа Ракен; само за миг тя прозря всичките изгоди, които би имала лично тя от женитбата на Терез и Лоран. Този брак щеше само да направи по-тесни връзките, които и без това вече свързваха двете с приятеля на сина й, с този прекрасен човек, който идваше вечер, за да ги поразвлече. Така нямаше да се наложи да въвежда чужденец в дома си, нямаше да се подхвърли на опасността да бъде нещастна. Напротив, като осигури

подобна поддръжка на Терез, щеше да си достави още малко радост в последните години, щеше да се сдобие с нов син в лицето на този момък, който от три години и засвидетелстваше синовна обич. Освен това, струваше й се, че Терез ще измени по-малко на паметта на Камий, като се ожени за Лоран. Странни са доводите на обичащите сърца. Госпожа Ракен, която би плакала, ако види непознат да целува младата вдовица, не се бунтуваше в сърцето си при мисълта да я отдаде на ласките на стария приятел на сина си. Тя смяташе, както се казва, че всичко си остава в семеен кръг.

Цялата вече, докато гостите играеха на домино, старата жена гледаше двойката така разнежено, че младите хора разбраха — комедията им е успяла и развързката е близка. Мишо, преди да се оттегли, поговори тихо с госпожа Ракен; после улови сърдечно Лоран подръка и заяви, че ще го поизпрати. На тръгване Лоран размени бърз поглед с Терез, поглед, пълен с настойчива заръка.

Мишо се беше заел да опипа почвата. Младият човек го увери, че е много предан на дамите, но остана изумен от проекта за брак между Терез и него. Лоран добави с развълнуван глас, че обича като сестра вдовицата на нещастния си приятел и му се струва светотатство да се ожени за нея. Бившият полицейски комисар настоя; той приведе хиляди доводи, за да получи съгласието му, заговори за преданост и стигна дотам да го убеждава, че е негов дълг да бъде син на госпожа Ракен и мъж на Терез. Постепенно Лоран се остави да го убедят, престори се, че подтикнат от душевно вълнение, отстъпва и приема мисълта за този брак, сякаш паднала му от небето, продиктувана му от предаността и дълга, както казваше стария Мишо. Когато получи формалното съгласие на Лоран, той се раздели с него, като потриваше ръце; мислеше си, че е удържал блестяща победа и се поздравяваше, че пръв се е сетил за този брак, който щеше да върне на приемите в четвъртък предишното оживление.

Докато Мишо приказваше с Лоран, крачейки бавно по кейовете, госпожа Ракен проведе почти същия разговор с Терез. Точно когато племенницата й както обикновено се готвеше да се прибере бледа и с колебливи стъпки в стаята си, старата жена я задържа за миг. Тя я заразпитва с нежен глас, помоли я да бъде откровена, да й признае причините за мъката, която я гнетеше. После, понеже успя да й измъкне само неопределени отговори, заговори за пустотата на

вдовишкия живот и малко по малко, навеждайки я на мисълта за нов брак, я запита направо дали не изпитва тайно желание да се омъжи пак. Терез се развика, каза, че никога не е мислила за такова нещо и че ще остане вярна на Камий. Госпожа Ракен се разплака. Тя заговори против убеждението на сърцето си, намекна, че отчаянието не може вечно да продължава; и най-сетне при едно възклицание на младата жена, че никога няма да замени с друго Камий, внезапно назова Лоран. И се впусна да ѝ обяснява колко подходящ, колко изгоден би бил за нея брака с него, изля душата си, повтори на глас това, което бе премисляла цялата вечер; нарисува с наивен егоизъм картината на своята последна утеха сред милите си деца. Терез я слушаше, навела глава, примирена и покорна, готова да задоволи и най-малките желания на леля си.

— Обичам Лоран като брат — скръбно каза тя, когато леля ѝ млъкна. — Понеже вие желаете, ще се помъча да го обикна като съпруг. Искам да ви направя щастлива... мислех, че ще ме оставите да плача сама, но ще изтрия сълзите си, щом се отнася до вашето щастие.

Тя целуна старата жена, която се изненада и се изплаши, че първа е забравила сина си. Като си лягаше, госпожа Ракен зариде горчиво, обвини се, че се е оказала по-слаба от Терез и от егоизъм е настояла за този брак, който младата вдовица приемаше от чиста самопожертвувателност.

На другата сутрин Мишо и старата му приятелка имаха кратък разговор в пасажа пред вратата на магазина. Те си съобщиха резултатите от своите опити и решиха да действат направо, без да се бавят и да сгодят младите хора още същата вечер.

Вечерта още в пет часа Мишо беше вече в магазина, когато Лоран влезе. Щом той седна, бившият полицейски комисар прошепна в ухото му:

— Тя приема.

Терез чу тези нескромни думи, пребледня и втренчи боязливо очи в Лоран.

любовниците се гледаха няколко секунди, сякаш за да се посъветват. И двамата разбраха, че трябва да приемат без колебание създаденото положение и да приключат работата с един замах. Лоран стана и улови ръката на госпожа Ракен, която едва сдържаше сълзите си.

— Скъпа майко — каза той усмихнато, — вчера разговарях с господин Мишо за нашето щастие. Вашите деца искат да ви направят щастлива.

Клетата старица, като чу да я нарича „скъпа майко“, се обля в сълзи. Тя бързо улови ръката на Терез и я постави в ръката на Лоран, без да може да проговори.

Тръпка пробягна по телата на любовниците при това съприкосновение. Те останаха, стиснали нервно пламтящите си ръце. Тогава младият човек поде с колеблив глас:

— Терез, искате ли да създадем на леля ви приятно и спокойно съществуване?

— Да — отговори със слаб глас Терез. — Ние имаме да изпълним един дълг.

Тогава Лоран се обърна към госпожа Ракен смъртноблед и добави:

— Когато Камий падна във водата, той ми извика: „Спаси жена ми,верявам ти я.“ Мисля, че изпълнявам последната му воля, като се женя за Терез.

При тези думи Терез дръпна ръката си от ръката на Лоран. Сякаш получи удар в гърдите. Безсрамието на любовника ѝ я поразил. Тя го изгледа с блуждаещи очи, докато госпожа Ракен, задушена от ридания, мълвеше:

— Да, да, приятелю, оженете се за нея, направете я щастлива, синът ми ще ви благодари от гроба си.

Лоран почувства, че няма да издържи и се облегна на един стол. Мишо, също развълнуван до сълзи, го побутна леко към Терез и каза:

— Целунете се. Нека това бъде вашият годеж.

Младият човек се почувства странно неловко, като докосна с устни бузите на вдовицата, а тя се отдръпна рязко, сякаш опарена от двете целувки на любовника си. Това бяха първите ласки, които ѝ подаряваше той пред свидетели; всичката кръв се изкачи в лицето ѝ, тя се изчерви и пламна, тя, която не знаеше какво е свян и никога не поруменяваше в безсрамните си любовни излияния.

След тази решителна стъпка любовниците си отдъхнаха. Женитбата им беше решена, те се приближаваха към целта, която преследваха от толкова дълго време. Всичко беше уредено още същата

вечер. Следващия четвъртък съобщиха за сватбата на Гриве, Оливие и жена му. Мишо беше възхитен; той потриваше ръце и повтаряше:

— Аз пръв се сетих за това, аз ги ожених... Ще видите каква двойка ще излезе!

Сюзан целуна мълчаливо Терез. Това нещастно безжизнено и безцветно създание искрено беше обикнало младата мрачна и строга вдовица. Тя я обичаше по детски, с известна доза почитителен страх. Оливие поздрави лелята и племенницата, Гриве си позволи няколко пиперливи шеги, които имаха твърде слаб успех. Общо взето, всички бяха очаровани, възхитени, и заявиха, че тъй е на света — всяко зло за добро; всъщност компанията вече се виждаше на сватбеното пиршество.

Терез и Лоран запазиха достойното си и тактично държане. Те просто проявяваха един към друг нежно и любезно внимание. Сякаш изпълняваха висш дълг на самоотверженост. Нищо по лицата им не позволяваше да се отгатнат страшните мъки и желаня, които ги разтърсваха. Госпожа Ракен ги гледаше с тъжна усмивка, с умилена и благодарна благосклонност.

Оставаха още някои формалности. Лоран трябваше да пише на баща си, за да поиска съгласието му. Старият селянин от Жофьос, който почти бе забравил, че има син в Париж, му отговори в четири реда, че е свободен да се жени или да се беси, ако му харесва; той му даваше да разбере, че е решил никога да не му даде нито су, предоставяше му пълна свобода на действие и да върши каквито ще лудории. Съгласието, дадено в такава форма, силно разтревожи Лоран.

Госпожа Ракен, след като прочете писмото на този изроден баща, обзета от порив на доброта, извърши една глупост. Тя приписа на племенницата си своите четиридесет и няколко хиляди франка и остана без всякакъв доход, даде всичко на младоженците, като се довери на добрата им воля и се постави в зависимост от тях. Лоран не внесе нищо в общата каса; той дори даде да се разбере, че няма намерение да остане вечно на служба и може би ще се отдаде на живопис. Впрочем бъдещето на младото семейство беше осигурено; рентите от четиридесет и няколко хиляди франка, прибавени към доходите от магазина, щяха да дадат възможност на тримата да живеят добре. Щяха да имат достатъчно, за да бъдат щастливи.

Избързаха с приготовленията за сватбата. Съкратиха формалностите до последна възможност. Човек би казал, че всички са се разбързали да тласнат Лоран в стаята на Терез. Най-сетне настъпи желания ден.

Сутринта Лоран и Терез се събудиха всеки в своята стая, обзети от дълбока радост: и двамата си казаха, че това е последната им ужасна нощ. Нямахте да спят вече сами и заедно щяха да се борят срещу удавника.

Терез се огледа наоколо си и се усмихна странно, като измери с очи голямото легло. Тя стана и се облече бавно, очаквайки Сюзан, която щеше да ѝ помогне да се приготви за сватбата.

Лоран седна в леглото си. Остана така няколко минути, сбогувайки се с таванската си стая — тя наистина беше отвратителна. Най-сетне щеше да напусне тая дупка и да има собствена жена! Беше месец декември. Той потръпваше. Скочи върху плочите, като си каза, че вечерта ще му бъде топло.

Госпожа Ракен знаеше, че е притеснен и му пъкна в ръката преди една седмица кесия с петстотин франка, всичките ѝ спестявания. Младият човек беше ги приел без уговорки и си бе купил нови дрехи. Парите на старата търговка му дадоха възможност да купи на Терез обичайните подаръци.

Черни панталони, фрак и бяла жилетка, риза и връзка от изящна материя бяха метнати на два стола. Лоран се изми със сапун, напарфюмира се цял с одеколон, после се зае грижливо с тоалета си. Искаше да бъде хубав. Като слагаше високата и твърда колосана яка, изпита остра болка в шията; копчето на яката се изплъзваше от пръстите му, той стана нетърпелив, струваше му се, че колосаният плат прерязва плътта му. Пожела да погледне, вдигна брадичката си и видя, че раната от Камий беше цяла червена; яката леко я беше одрала. Лоран стисна устни и пребледня; в този миг видът на това петно, което се открояваше ярко на шията му, го уплаши и раздражни. Той захвърли колосаната яка, избра друга и я нагласи предпазливо. Най-сетне се приготви. Когато слезе, почувства се като истукан в новите дрехи; не смееше да обърне глава, вратът му беше като скован. При всяко движение гънките на плата се впиваха в раната, която зъбите на

удадения бяха издълбали в плътта му. Измъчван от тези своеобразни инжекции, той се качи в колата, за да вземе Терез и да я отведе в кметството и в черквата.

Пътем се отби, за да вземе един колега от Орлеанските железници и стария Мишо, които щяха да му бъдат свидетели. Когато пристигнаха в магазина, всички бяха готови: там бяха Гриве и Оливие, свидетели на Терез, и Сюзан, която гледаше булката, както малките момиченца съзерцават куклите, които току-що са облекли. Госпожа Ракен, макар че едва се движеше, пожела да придружи навсякъде децата си. Качиха я в колата и потеглиха.

Всичко мина по реда, както в кметството, така и в черквата. Спокойното и скромно държание на двамата младоженци беше забелязано и одобрено. Те произнесоха решителното „да“ с такова вълнение, че дори Гриве се разнежи. Двамата се движеха като насън. Докато седяха или коленичеха един до друг спокойно, безумни мисли, въпреки волята им, ги разкъсваха. Избягваха да се погледнат в лицето. Когато се качиха в колата, стори им се, че са по-чужди един на друг, отколкото преди.

Бяха решили да вечерят семейно, в малък ресторант на Белвилските възвишения. Семейство Мишо и Гриве бяха единствените поканени. Докато чакаха да стане шест часът, се разходиха с кола по булевардите, после отидоха в гостилницата, където масата за седем души беше подредена в отделна стая, боядисана в жълто, вмирисана на прах и вино.

Вечерята не беше особено весела. Младоженците бяха сериозни, замислени. От сутринта изпитваха странни усещания, за които сами не се опитваха да си дадат сметка. Още в първите часове на този ден бяха замаяни от бързината, с която се извършваха формалностите и обредът, които ги свързваха завинаги. После дългата разходка по булевардите сякаш ги залюля и приспа; струваше им се, че продължи цели месеци; впрочем те неволно се бяха подчинили на еднообразието на улиците, като оглеждаха магазините и минавачите с безжизнени очи, обзети от вцепенение, което ги затъпяваше и от което се стараеха да се освободят, като избухваха от време на време в смях. Влязоха в ресторанта уморени, обзети от равнодушие към всичко.

Седяха на масата един срещу друг и се усмихваха принудено, потънали в мрачни мисли; ядяха, отговаряха на въпросите, движеха се

като автомати. В залинелите им мозъци се въртяха все едни и същи мимолетни мисли. Бяха се оженили, а не съзнаваха тази промяна и това дълбоко ги удивляваше. Струваше им се, че все още ги разделя бездна; от време на време се питаха как биха могли да я преодолеят. Представяха си, че живеят преди убийството, когато помежду им съществуваше материално препятствие. После изведнъж си припомниха, че ще спят заедно вечерта, само след няколко часа; тогава се поглеждаха удивени, без да разбират как така това ще им бъде позволено. Те не се чувстваха свързани, напротив, струваше им се, че неочаквано са ги разделили и са ги захвърлили далече един от друг.

Гостите се смееха глупаво около тях, караха ги да си говорят на „ти“, за да се разпръсне и последната стеснителност, а те мънкаха, червяха се, не се решаваха да се държат като близки пред хората.

От дългото чакане желанията им бяха улегнали, миналото бе изчезнало. Те бяха загубили страстната жажда за наслада, бяха забравили дори радостта, дълбоката радост, изпитана сутринта при мисълта, че няма да се страхуват отсега нататък. Бяха уморени до затыпяване от всичко, което ставаше покрай тях; събитията от деня се въртяха из главите им, непонятни и чудовищни. Седяха там безмълвни, усмихнати без нищо да очакват, без да се надяват на нищо. Към униинето им се примесваше смътно мъчителна тревога.

При всяко движение Лоран усещаше на шията си палеца дълбока болка, която разкъсваше плътта му; яката прерязваше и прищипваше раната, причинена от Камий. През всичките мигове на този дълъг ден, докато кметът му четеше закона и свещеникът му говореше за бога, той бе усещал как зъбите на удавника се впиват в кожата му. Струваше му се дори от време на време, че струйка кръв тече по гърдите му и по бялата жилетка ще избият червени петна.

Госпожа Ракен в душата си беше благодарна на съпрузите за сериозното им държане; шумна радост би наранила клетата майка; за нея синът ѝ присъстваше там невидим и предаваше Терез в ръцете на Лоран. Гриве не беше на същото мнение; той намираше, че сватбата е прекалено тъжна и напразно се мъчеше да я развесели въпреки погледите на Мишо и Оливие, които го приковаваха на стола му всеки път, когато се готвеше да стане и да каже някоя глупост. Все пак той успя да стане един път и произнесе тост:

— Пия за бъдещите деца на господина и на госпожата — каза той с игрив тон.

Трябваше да се чукнат. Терез и Лоран пребледняху като смъртници при думите на Гриве. И през ум не им бе минавало досега, че някога биха могли да имат деца. Тази мисъл ги прониза като ледена тръпка. Те се чукнаха нервно и се изгледаха изненадани и уплашени. Че стоят един срещу друг.

Станаха от масата съвсем рано. Гостите пожелаха да изпратят младоженците до брачната стая. Нямаше дори девет и половина, когато сватбарите влязоха в магазина в пасажа. Продавачката на изкуствени скъпоценности още стоеше в своята будка пред кутията със синьо кадифе. Тя вдигна любопитно глава и погледна усмихнато младоженците. Те доловиха погледа ѝ и се уплашиха. Може би на старата жена бяха известни техните някогашни срещи, когато Лоран се промъкваше през малкия проход.

Терез се отдели почти веднага с госпожа Ракен и Сюзан. Мъжете останаха в трапезарията, докато булката се приготви за нощта. Лоран, вял и отпуснат, не изпитваше ни най-малко нетърпение; той слушаше любезно грубите шеги на стария Мишо и на Гриве, които му бяха отпуснали края след като дамите не бяха там. Когато Сюзан и госпожа Ракен излязоха от брачната стая и старата търговка каза с развълнуван глас на младия мъж, че жена му го чака, той се разтрепери и остана за миг смутен. После стисна трескаво протегнатите ръце и влезе при Терез, придържайки се за вратата като пиян.

21

Лоран грижливо затвори вратата зад себе си и остана за миг облегнат на нея, като оглеждаше стаята с неспокоен и смутен вид.

Силен огън пламтеше в камината и широки жълти петна играеха по тавана и стените. Така стаята беше осветена от ярка, трептяща светлина; лампата, поставена на една маса, бледнееше пред нея. Госпожа Ракен се бе помъчила да подреди по-кокетно стаята, която беше боядисана в бяло и напарфюмирана като гнездо за млади влюбени сърца. С удоволствие беше украсила завивката на леглото с дантела и беше сложила големи букети от рози на камината. Приятна топлина и нежно благоухание изпълваха стаята. Въздухът беше наситен и спокоен, изпълнен със сладострастна нега. Сред трепетното безмълвие се чуваше леко сухо пращане от запалената камина. Спалнята сякаш беше щастлива пустиня, топла и благоухаеща, отделена от външните шумове — едно от тези кътчета, създадени и приспособени за страстни излияния и тайнствена жажда за любов.

Терез седеше на нисък стол вдясно от камината. Опряла брадичката си с ръка, тя гледаше втречено ярките пламъци. Не извърна глава, когато Лоран влезе. Облечена с фуста и камизола с дантелки, тя се открояваше бяла под пламтящата светлина на камината. Нощницата ѝ се беше леко смъкнала и разкриваше края на розовото рамо, закрито с кичур черни коси.

Лоран направи няколко крачки, без да продума. Той свали сакото и жилетката си. Когато остана по риза, погледна отново Терез — тя не бе помръднала. Той сякаш се колебаеше. После съзря подаващото се рамо и се наведе тръпнещ, за да долепи устни до голата плът. Младата жена се отдръпна рязко. Тя устреми към него странен поглед, изпълнен с такова отвращение и ужас, че той отстъпи смутен, притеснен, сякаш също бе обзет от ужас и отвращение.

Лоран седна срещу Терез от другата страна на камината. И двамата останаха така безмълвни, неподвижни около пет минути. От

време на време червеникави пламъци избликваха от дървата и тогава по лицата на убийците пробягваха кървави отблясъци.

Две години бяха изминали откакто любовниците не бяха оставали в тази стая без свидетели, свободни да си принадлежат. Те не бяха си уреждали любовни срещи от деня, когато Терез бе отишла на улица Сен-Виктор, отнасяйки му мисълта за убийство. Бяха сдържали от предпазливост поривите на плътта си. Едва си позволяваха понякога едно ръкостискане, бегла целувка. След убийството на Камий, когато в тях пламнаха нови желания, пак се бяха въздържали в очакване на сватбената нощ, като си обещаваха безумни наслади, когато бъдат сигурни, че са избегнали възмездието. И ето най-сетне сватбената нощ бе настъпила и те седяха един срещу друг неспокойни, обзети от внезапна тревога. Трябваше само да разтворят обятия, за да се притиснат в страстна прегръдка, но стояха с отпуснати ръце, сякаш вече бяха уморени и преситени от любов. Умората от прекарания ден ги притискаше все повече и повече. Те се гледаха без желание, с боязливо смущение, измъчени от настъпилото помежду им мълчание и охлаждане. Пламенните им мечти се бяха превърнали в странна действителност: достатъчно беше, че успяха да убият Камий и да се оженят, достатъчно беше Лоран да понечи да докосне с уста рамото на Терез, и сладострастието им беше задоволено до пресищане, до ужас.

Те отчаяно търсеха в себе си поне малко от някогашната изгаряща ги страст. В телата им сякаш нямаше мускули, нямаше нерви. Смущението и тревогата им нарастваха; стана им дори неприятно и срамно, че стоят така безмълвни и мрачни един срещу друг. Биха желали да намерят в себе си сили да се притиснат, да се прекършат, само да не се показват глупци в собствените си очи. Какво толкова? Те си принадлежаха, бяха убили един човек, бяха изиграли жестока комедия, за да могат да се отдават без свян на страстите си по всяко време на деня и нощта, а сега седяха от двете страни на камината вдървени, изтощени, със смутен дух и безжизнена плът. Подобна развързка започна да им се вижда жестока и страшна насмешка. Тогава Лоран се опита да заговори за любов, да извика някогашните спомени, помъчи се с въображението си да възкреси ласките им.

— Терез — наведе се той към младата жена, — спомняш ли си нашите следобеди в тази стая?... Идвах през тази врата... Днес влязох през другата... Ние сме свободни, можем да се обичаме спокойно.

Той говореше с колеблив глас, вяло. Тя, свита на ниския стол, продължаваше да гледа замислено пламъка, без да слуша. Лоран продължи:

— Помниш ли как мечтаех да прекарам цяла една нощ с теб, да заспя в обятията ти и на другия ден да се събудя под целувките ти? Сега тази мечта ще стане действителност.

Терез направи движение, сякаш изненадан, че чува глас, който бучи в ушите ѝ; тя се обърна към Лоран, по чието лице камината хвърляше в този миг широк червеникав отблясък; погледна това окървавено лице и потръпна.

Младият човек поде още по-развълнуван, още по-неспокоен:

— Ние успяхме, Терез, ние преодоляхме всички пречки и сега си принадлежим... Бъдещето е наше, нали? Бъдеще, изпълнено със спокойно щастие, с удовлетворена любов... Камий вече го няма...

Лоран млъкна, гърлото му пресъхна, той се задушаваше, не можеше да продължи. При името на Камий Терез цяла се разтрепери. Двамата убийци се гледаха един друг зашеметени, бледи, тръпнеци. Жълтите отблясъци на камината все така танцуваха по тавана и по стените, сладкото ухание на рози се носеше наоколо, лекото сухо пращане на дървата в камината продължаваше да нарушава тишината.

И спомените нахлуха. Призован, призракът на Камий зае мястото си пред пламтящия огън, между младоженците. Терез и Лоран усетиха студения и влажен мирис на удавника в топлия въздух, който вдъхваха; те си казваха, че някъде при тях трябва да има труп и се гледаха един друг, без да смеят да помръднат. Тогавата цялата страшна картина на престъплението се разгърна в паметта им. Достатъчно беше да споменат името на жертвата си, за да извикат отново миналото, да изживеят пак ужасите на убийството. Те не отваряха уста, само се гледаха и едновременно им се яви един и същи кошмар, двамата прочетоха мълчаливо в очите си една и съща жестока история. Тази размяна на ужасени погледи, този мълчалив разказ, който им припомни убийството, предизвика у тях остър и непоносим страх. Нервите им се бяха опънали до скъсване, всеки миг можеха да изпаднат в криза, да се разкрещят и дори да се сбият. Лоран скочи рязко, за да прогони спомените, да прекъсне страшното вцепенение, в което го държеше погледът на Терез. Той направи няколко крачки из

стаята, събу обувките си и обу пантофи; после се върна и пак седна край камината, като се помъчи да заговори на неутрални теми.

Терез разбра желанието му. Постара се да отговаря на въпросите му. Заговори за дъжда, за хубавото време. Мъчеха се да водят обикновен разговор. Лоран каза, че е топло в стаята, Терез възрази, че от вратичката откъм стълбата ставало течение. Младият човек побърза да заговори за розите, за огъня, за всичко, което му попадна пред очите; младата жена правеше усилие, отговаряше с едносрични думи, мъчеше се да поддържа разговора. Те се бяха отдръпнали един от друг, придаваха си непринуден вид, опитваха се да забравят кои са и да се държат като съвършено чужди хора, които случайността е събрала.

Но неволно в тях се извършваше странно явление — докато произнасяха незначителни думи, те мълчаливо отгатваха мислите, прикрити под обикновения разговор. А те непреодолимо се връщаха към Камий. Пред очите им продължаваше да преминава разказът за миналото. Под разговора на висок глас се криеше друг — на погледите. Думите, които си казваха, не означаваха нищо, нямаха връзка помежду си и дори си противоречаха; те цели бяха изпълнени с безмълвната размяна на страшните спомени. Когато Лоран говореше за рози, за огън или за нещо друго, Терез ясно разбираше, че мисли за борбата в лодката, за безшумното падане на Камий във водата; а когато тя отговаряше с „да“ или „не“ на някой незначителен въпрос, Лоран разбираше, че отрича или потвърждава някоя подробност от престъплението. Така разговаряха те, откровено, без да имат нужда от истинските думи, докато бърбеха за други неща. Впрочем произнасяйки несъзнателно думите, те следяха тайните си помисли; биха могли внезапно да продължат признанията си високо, без да престанат да се разбират един друг. Това своеобразно отгатване, това упорство на паметта да извиква непрекъснато образа на Камий малко по малко ги подлуди. Те отлично виждаха, че се разбират и че ако не замълчат, думите сами ще се изплъзнат от устата им, те ще назоват удавника и ще опишат убийството. Тогава стиснаха устни и прекратиха разговора.

И във въдворилото се тягостно мълчание двамата убийци продължиха безмълвния си разговор за жертвата. Струваше им се, че погледите им проникват в плътта им и дълбаят в душата им ясни и силни фрази. От време на време им се струваше, че чуват гласовете си.

Сетивата им ги лъжеха, зрението им като че ли се превръщаше в слух, странен и деликатен; четяха така ясно мислите по лицата си, че те добиваха странен звук, толкова силен, че ги разтърсваше цели. Не биха се разбрали по-добре, ако се провикнеха с пронизителен глас: „Ние убихме Камий и трупът му е тук, проснат между нас, смразяващ кръвта ни.“ А страшните признания продължаваха да се редуват все по-видими и по-звучни в спокойния и влажен въздух на стаята.

Лоран и Терез бяха започнали безмълвния разказ от деня на първата среща в магазина. После спомените се занизаха един след друг; те си довериха часовете на наслада, миговете на колебание и гняв, страшната сцена на убийството. Тогава стиснаха устни и престанаха да говорят от страх да не споменат името на Камий. И мислите им неспирно ги бяха водили сред ужасите и трепетното очакване, последвало убийството. Така дойдоха до спомена за трупа на удавника, проснат върху каменния одър в моргата. С един само поглед Лоран разказа на Терез какъв ужас е преживял, а Терез, стигнала до крайност, принудена като че ли от желязна ръка да разтвори устни, продължи внезапно разговора на глас.

— Видя ли го в моргата? — запита тя Лоран, без да назове по име Камий.

Лоран сякаш очакваше този въпрос. Четеше го по бледото лице на младата жена.

— Да — отговори той със сподавен глас.

Убийците потръпнаха. Приблжиха се до огъня; протегнаха ръце към пламъка, като че леден вятър бе появил внезапно в топлата стая. Помълчаха за малко свити, прегърбени. После Терез заговори с глух глас:

— Как изглеждаше? Дали е страдал много?

Лоран не можа да ѝ отговори. Той замахна ужасено, сякаш за да прогони отвратителното видение. После стана, отиде до леглото и рязко се върна при Терез, разтвори обятия.

— Целуни ме — каза той, като протегна шия.

Терез беше станала бяла като нощницата си; тя се полуизвърна, облакътена на мрамора на камината. Погледна врата на Лоран. Забеляза розовото петно върху бялата кожа, преливащата кръв, която се изкачваше към главата му, го увеличи и то стана яркочервено.

— Целуни ме, целуни ме! — повтаряше Лоран с пламнало лице и шия.

Младата жена отметна още повече глава, за да избегне целувката и докосвайки с пръст белега, запита мъжа си:

— Какво имаш тук? Никога не съм виждала тази рана.

На Лоран му се стори, че пръстът на Терез дълбае врата му. Когато тя го докосна, той рязко отстъпи и тихо простена.

— Това — пробъбри той, — това...

Поколеба се, но не можа да излъже и неволно каза истината:

— Камий ме ухапа, знаеш ли, в лодката. Но няма значение, вече ми мина... Целуни ме, целуни ме!

И клетникът протегна пламтящия си врат. Той искаше Терез да целуне белега, надяваше се целувката на тази жена да успокои усещането от хиляди пробождания, които разкъсваха плътта му. Вдигнал брада, изпънал шия, той чакаше. Терез, почти легнала върху мрамора на камината, направи жест на върховно отвращение и възкликна с умолителен тон:

— О, не тук... Има кръв!

И се свлече на ниския стол, притискайки с ръце челото си.

Лоран остана зашеметен. Той отпусна глава и изгледа с мътни очи Терез. После изведнъж улови силно като див звяр главата ѝ с широките си длани и насила долепи устните ѝ върху врата си върху ухапаното от Камий място. Той задържа да миг, като притискаше до смазване главата ѝ към раната си. Терез, отмаляла, глухо стенеше, задушаваше се до шията на Лоран. Когато най-сетне успя да се изтръгне от ръцете му, изтри рязко устата си и плю в камината.

Засрамен от своята грубост, Лоран закрочи бавно между леглото и прозореца. Единствено страданието, усещането на страшно парене го беше накарало да поиска целувката на Терез, а когато хладните ѝ устни се бяха докоснали до пламтящата рана, той почувства още по-силна болка. Тази насилствено взета целувка напълно го преви. За нищо на света не би желал да получи втори път подобна целувка, такова мъчително сътресение бе претърпял. И той загледа жената, с която му беше съдено да живее и която трепереше свита пред огъня, обръщайки му гръб; повтаряше си, че не я обича вече и че тя също не го обича. Почти цял час Терез остана така, а Лоран мълчаливо снова нагоре-надолу из стаята. И двамата си признаваха с ужас, че страстта

им е умряла, че убивайки Камий, те бяха убили желанията си. Огънят в камината тихо догаряше; голям розов въглен бляскаше под пепелта. Полека-лека в стаята стана задушно и горещо; цветята вехнеха, разпръсквайки тежкото си благоухание в наситения въздух.

Изведнъж на Лоран му се стори, че има халюцинация. Когато се връщаше от прозореца към леглото, той изведнъж видя Камий сред потъналия в мрак ъгъл между камината и шкафа с огледалото. Лицето на жертвата му беше зеленикаво и разкривено в гримаса, точно каквото го бе видял в моргата. Той се вкамени на пода, изгуби за миг съзнание, облегна се на мебелите. Като чу глухото му хриптене, Терез вдигна глава.

— Там, там! — простена Лоран с изменен от ужас глас.

Протегнал ръка, той сочеше тъмния ъгъл, в който виждаше злокобното лице на Камий. Терез се притисна уплашена до него.

— Това е портретът му — прошепна тя тихо, сякаш изрисуваното лице на първия ѝ мъж можеше да я чуе.

— Портретът му! — повтори Лоран, чиито коси бяха настръхнали.

— Да, не си ли спомняш, нали ти го нарисува. Леля ми трябваше да го вземе в стаята си от днес. Сигурно е забравила да го откачи.

Убиецът не можеше да познае платното. В смущението си той забравяше, че сам бе нарисувал тези размазани черти и бе положил тези мръсни тонове, които го ужасиха. Страхът го бе подтикнал да види портретът такъв, какъвто беше в действителност — грозен, лошо нарисуван, отвратителен, изобразяващ върху черен фон разкривеното лице на мъртвец. Произведението му го изненада и го порази с грозотата си; особено двете бели очи, плуващи в меките жълтеникави орбити, които му припомниха точно разлагащите се очи на удавника в моргата. Той остана за миг задъхан, мислеше, че Терез лъже, за да го успокои. После различи рамката и малко по малко се успокои.

— Иди го откачи! — каза той тихо на младата жена.

— О, не, страх ме е! — отговори тя трепереща.

Лоран също затрепери. От време на време рамката изчезваше и той виждаше само двете бели очи, упорито втренчени в него.

— Моля ти се, иди да го откачиш!

— Не, не.

— Да го обърнем поне към стената, тогава няма вече да се страхувам.

— Не, не мога.

Убиецът, малодушен и жалък, тласкаше младата жена към портрета, а сам се криеше зад гърба ѝ, за да избегне погледите на удавника. Терез се изтръгна от ръцете му и той се опита да прояви смелост; приближи се до портрета и вдигна ръка, за да потърси пирона. Но от портрета го гледаха такива смазващи, пронизващи, отвратителни очи, че Лоран след опита си да го принуди да сведе поглед, отстъпи победен и прошепна съкрушено:

— Да, ти си права, Терез, не можем... Леля ти ще го откачи утре.

И той пак закрачи нагоре-надолу из стаята, навел глава, усещайки върху себе си очите от портрета, които неотменно го следяха. Не можеше да се въздържи и от време на време поглеждаше нататък; тогава от глъбините на мрака се открояваха мътните, безжизнени очи на удавника. Мисълта, че Камий е там, в ъгъла, че го дебне и присъства на първата им брачна нощ, че ги разглежда — Терез и него, окончателно хвърли в ужас и отчаяние Лоран.

Една дребна случка, която би предизвикала усмивка у всеки друг човек, напълно подлуди Лоран. Както стоеше пред камината, той дочу някакво драскане. Пребледня като мъртвец, въобрази си, че драскането идва от портрета, че Камий слиза от рамката. После схвана, че шумът идва от вратичката към стълбата. Погледна Терез — тя отново се разтрепери от страх.

— На стълбата има някой — прошепна той. — Кой може да идва оттам?

Младата жена не отговори. И двамата помислиха за удавника и ледена пот ороси слепите им очи. Те се притаиха в дъното на стаята, очаквайки да видят как вратата се отваря внезапно и на пода се просва трупът на Камий. Драскането продължаваше все по-отчетливо, по-отривисто, струваше им се, че жертвата им олющва с нокти дървото, за да влезе. Почти пет минути не посмяха да мръднат. Най-сетне се чу мяукане. Лоран се приближи и позна пъстрия котарак на госпожа Ракен, който затворен по невнимание в стаята, се мъчеше да излезе, като драскаше с нокти по малката врата. Франсоа се уплаши от Лоран; той скочи на един стол; с настръхнала козина и опънати лапи, гледаше новия си господар твърдо и жестоко. Младият човек не обичаше котки;

Франсоа почти го плашеше. В трескавата си възбуда той си помисли, че котаракът ще скочи върху лицето му, за да отмъсти за Камий. Той сигурно знаеше всичко. В странно разширените му очи прозираше разбиране. Лоран сведе клепки под втренчения поглед на животното. Понечи да ритне Франсоа, но Терез извика:

— Не го удрай!

Този вик му оказа странно въздействие. Хрумна му безумна мисъл.

„Камий се е вселил в този котарак — каза си той, — Трябва да го убия. Гледа като човек.“

Не ритна Франсоа, защото се страхуваше, че котаракът ще заговори с гласа на Камий. После си припомни шегите на Терез по време на някогашните им страстни срещи, когато котаракът беше свидетел на всички разменени целувки. Тогава си каза, че това животно знае прекалено много и че би трябвало да го хвърли през прозореца. Но не му достигна смелост да изпълни намерението си. Франсоа запазваше войнственото си държане; показваше ноктите си и извил гръб в глухо раздражение, следеше с великолепно спокойствие и най-малките движения на своя неприятел. Лоран се смути от металическия блясък на очите му; той побърза да му отвори вратата към трапезарията и котаракът избяга, като мяукаше силно.

Терез седна отново край изгасналата камина. Лоран пак заснова от леглото до прозореца. Така дочакаха утрото. Дори не помислиха да лягат; и плътта, и сърцата им бяха мъртви. Едно-единствено желание им бе останало — да излязат от тази стая, в която се задушаваша. Беше им непоносимо да стоят затворени заедно, да дишат един и същи въздух; биха желали някой да прекъсне срещата им, да ги измъкне от ужасното положение, в което бяха попаднали — да стоят един срещу друг безмълвни, без да могат да възкресят угасналата страст. Това дълго мълчание беше мъчително; то беше натежало от горчиви, безнадеждни жалби, от неми упреци, които кънтяха ясно в тишината на нощта.

Най-сетне настъпи денят с мръсна, белезникава светлина и пронизващ студ.

Когато стаята най-сетне се изпълни с бледа светлина, Лоран, чиито зъби тракаха от страх, се почувства по-успокоен. Той погледна портрета на Камий и го видя такъв, какъвто беше в действителност —

банален и нескопосан. Откачи го от стената, като сви рамене и се обвини, че е глупак. Терез стана и разтури леглото, за да излъже леля си, че са прекарали щастлива нощ.

— А — каза грубо Лоран, — надявам се, че довечера ще спим, нали?... Тези детинщини не могат да продължават вечно.

Терез му хвърли дълбок и суров поглед.

— Нали разбираш — продължи той, — че не съм се оженил, за да карам безсънни нощи... Държим се като деца... Ти ме смущаваш с мрачната си физиономия. Довечера се помъчи да бъдеш по-весела и да не ме плашиш.

Той се разсмя принудено, без сам да знае за какво се смее.

— Ще се опитам — глухо отговори младата жена.

Такава беше брачната нощ на Терез и Лоран.

Следващите нощи бяха още по-ужасни. Убийците бяха мечтали да бъдат двамата през нощта, за да се отбраняват от удавника, но странно нещо, откакто бяха заедно, трепереха още повече. Една-единствена дума, един-единствен поглед и те излизаха извън себе си, нервите им се опъваха до скъсване, завладяваха ги жестоки пристъпи на страдание и ужас. Щом поведяха разговор помежду си, щом останеха насаме, започваха да виждат кръв и почти обезумяваха.

Напрегнатият нервен темперамент на Терез оказваше странно въздействие върху тежкия и сангвинистичен темперамент на Лоран. Някога, в дните на страст, разликата в темпераментите беше направила от този мъж и тази жена здраво свързана двойка, като ги бе поставила в някакво равновесие, двамата, така да се каже, се допълваха. Любовникът внасяше кръв, любовницата — нерви и те живееха един чрез друг, имаха нужда от целувките си, за да урегулират механизма на съществуването си. Но ето че беше станала повреда; свръхвъзбудените нерви на Терез бяха надделели. Лоран изведнъж бе обзет от нервен еретизъм; под пламенното въздействие на младата жена темпераментът му постепенно бе станал подобен на темпераментът на девойка, разтърсвана от остра невроза. Интересно би било да се направи изследване върху измененията, които стават в някои организми при определени обстоятелства. Тези промени се зараждат в плътта и не закъсняват да се пренесат в мозъка и в целия организъм на индивида.

Преди да познава Терез, Лоран беше тежък човек, изпълнен с предпазливо спокойствие, живееше както подобава на селски син. Спеше, ядеше и пиеше като животно. По всяко време и при всички обстоятелства в ежедневието си дишаше равномерно и дълбоко, доволен от себе си, малко затъпял от тлъстини. В това натежало тяло само от време на време, много рядко, се пробуждаха трепети. Тези трепети Терез беше развила в страшни сътресения. Тя беше посяла, така да се каже, в това едро, дебело и отпуснато тяло, зародиша на

нервна система с невероятна възприемчивост. Лоран, който преди се наслаждаваше на живота повече животински, сега започна да показва по-малко груби усещания. Първите целувки на любовницата му по съвсем нов начин изостриха нервите му. Това увеличи насладите му, придаде остър оттенък на радостите му, при това толкова силно, че отначало той почти обезумя; хвърли се като луд в тези опияняващи изблици, каквито никога не бе и сънувал по-рано. Тогава в него се извърши странна промяна; нервите надделяха над сангвинистичния елемент и този единствен факт промени изцяло темперамента му. Той изгуби спокойствието си, мудността си, престана да живее инертно. В този момент настъпи равновесие между нервите и кръвта му; това беше време на дълбока наслада и неизразимо удоволствие. После нервите надделяха и той бе обзет от тревогите, които разтърсват тялото и особено ума.

Така Лоран беше стигнал дотам да трепери като страхливо дете пред един тъмен кът. Този груб и муден селянин се превърна в треперецо, разстроено създание, което изпитваше страховете и вълненията на нервните хора. Целият низ от външни влияния: дивите ласки на Терез, треската след убийството, изпълненото с ужас очакване на сладострастието го бяха подлудили като изостриха сетивата му с внезапно повтарящите се удари по нервите му. Най-сетне се беше намесило съдбоносно и безсънието, а то донесе със себе си халюцинацията. От този миг Лоран заживя нетърпим живот, изпълнен с вечен страх, срещу който се опитваше да се бори.

Угризенията му бяха чисто физически. Той чувстваше страх от удавника само с тялото си, с възбудените си нерви и с тръпнещата си плът. Съвестта не участваше в ужасите му, той не изпитваше ни най-малко угризение, че е убил Камий; в спокойни минути, когато призракът не му се явяваше, би могъл отново да извърши убийството, ако се убедеше, че ще има полза. През деня се подиграваше на страховете си, обещавахе си да бъде силен, мърмеше Терез, обвиняваше я, че го плаши; твърдеше, че тя е страхливката, която извикваше вечер в стаята ужасни видения. Но щом се спуснеше нощта, щом се затвореше с жена си, ледена пот избиваше по кожата му и отново започваше да го разтърсва детински страх. Той получаваше периодично нервни кризи, които се повтаряха всяка вечер и го разстройваха, като му показваха зеленикавото и отвратително лице на

неговата жертва. Това сякаш бяха пристъпи на ужасна болест, истерия. Ето единственото определение, което би могло да се даде на нервното състояние, на ужасните преживявания на Лоран. Лицето му се кривеше в конвулсии, крайниците му се вцепеняваха, той цял настръхваше. Страдаше ужасно физически, но не и душевно. Клетникът не чувстваше ни най-малко разкаяние. Със страстите си Терез само го бе заразила с ужасна болест, нищо повече.

На свой ред Терез също беше в плен на дълбоки сътресения, но при нея това се дължеше на темперамента ѝ. Още от десетгодишна възраст тази жена беше смущавана от нервни кризи, дължащи се отчасти на факта, че беше отраснала в затопления и зловонен въздух на стаята, където хриптеше малкият Камий. В нея се натрупваха могъщи флуиди, бури, които неминуемо трябваше да се разразят по-късно в истински урагани. Лоран беше за нея същото, което тя стана за него — своеобразно средство за грубо разтърсване. Още от първата прегръдка в нейната съдържана и чувствена природа се бе развила необузdana енергия, тя заживя единствено за страстта. Отдавайки се все повече и повече на треската, която я изгаряше, стигна до някакво болезнено вцепеняване. Действителността я надви, всичко я тласкаше към безумие. В ужаса, който проявяваше като жена, тя показваше повече човечност, отколкото втория си мъж. Обземаха я смътни угризения, непризнати съжаления; в сърцето ѝ се промъкваше желание да се хвърли на колене пред призрака на Камий, да го моли за пощада, като му се закълне да го успокои с разкаянието си. Може би Лоран забелязваше това малодушие на Терез. Когато и двамата ги обхванеше ужас, той се нахвърляше на нея и се държеше грубо.

Първите нощи не посмяха да легнат. Дочакваха утрото, седнали край огъна или сновейки надлъж и нашир из стаята, като през сватбената нощ. При мисълта да се изтегнат един до друг в леглото, настръхваха от отвращение. По някакво мълчаливо съгласие избягваха да се целуват и дори не поглеждаха леглото, което Терез разтуряше сутринта. Когато умората ги надвиеше, заспиваха за час-два във фотьойлите, стряскани грубо от зловещия край на някой кошмар. При събуждането си с вцепенени и изтръпнали крайници, с преbledнели като платно лица, треперещи от страх и студ, те гледаха тъпо, учудени че се виждат така, изпитващи някакъв срам един от друг, срам да покажат гаденето и ужаса си.

Всъщност те се бореха със съня, доколкото им стигаха силите. Сядаха от двете страни на камината и разговаряха за хиляди дребни неща, като се мъчеха да поддържат разговора. Между тях срещу камината имаше празно място. Когато се извърщаха, струваше им се, че Камий е примъкнал стол и е заел това празно място, че си грее краката мрачно и подигравателно. Този призрак, появил се първата вечер след сватбата им, се въртеше всяка нощ. Трупът, който присъстваше неизменно безмълвен и отвратителен при техните разговори, това страшно обезобразено тяло, вечно застанало между двамата, поддържаше в сърцата им постоянна тревога. Те не смееха да помръднат, вглеждаха се до ослепяване в силните пламъци и когато неволно се обръщаха встрани, раздразнените им очи рисуваха отново видението сред червеникавите отблясъци.

Лоран започна дори да не сяда, без да признава на Терез причината за тази прищявка. Тя разбра, че и той като нея сигурно вижда Камий и накрая заяви, че ѝ става лошо от горещината и ще се чувства по-добре по-далеч от камината. Тя бутна креслото си до кревата и остана там, докато мъжът ѝ поднови разходките си из стаята. От време на време той отваряше прозореца и студените януарски нощи изпълваха стаята с леден дъх. Това успокояваше треската му.

Измина една седмица; младоженците прекарваха все така нощите си. Те си отдъхваха, отпочиваха си малко през деня, Терез — зад тезгяха в магазина, Лоран — в своята канцелария. Нощем пак ставаха жертви на страданията и страха. И най-странно от всичко беше държанието им един към друг. Те не произнасяха нито една любовна дума, преструваха се, че са забравили миналото; просто се приемаха един друг, търпяха се, като че ли бяха болни, изпитващи тайно съчувствие към общите си страдания. И двамата се надяваха да прикрият отвращението и страха си и сякаш не забелязваха колко странно прекарват нощите си, което би трябвало да им разкрие истинското им състояние. Когато оставаха прави до сутринта, като едва си разменяха по някоя дума, бледнеещи при най-малкия шум, те си даваха вид, че това е напълно естествено и всички младоженци се държат така през първите дни на женитбата си. Неумело лицемерие на двама безумци.

Скоро така се изтощиха, че една вечер решиха да си легнат. Не се разсъблякоха, а се хвърлиха с дрехите си върху завивките, страхувайки

се да не се докоснат. Струваше им се, че при най-малката близост ще умрат от болка. После, когато изкараха така две ноци в неспокоен сън, най-сетне решиха да се разсъблекат и да си легнат върху чаршафите. Но останаха отделени един от друг, бяха взели предпазни мерки да не се докосват. Терез лягаше първа в дъното до стената. Лоран чакаше тя да се настани: едва тогава се решаваше да се изтегне в другия край на леглото, съвсем на ръба. Между тях оставаше празно място. Там лягаше трупът на Камий.

Когато двамата убийци се пъхваха под общата завивка и затваряха очи, струваше им се, че усещат влажното тяло на жертвата си, проснато по средата на леглото и това вледеняваше кръвта им. Отвратително препятствие, което ги разделяше. Изпадаха в треска, в делириум и тогава препятствието добиваше материален облик; те докосваха тялото, виждаха го проснато като захвърлен зеленикав парцал, вдъхваха гнусната миризма на тези гниеци човешки останки; сетивата им се изостряха и придаваха непоносима острота на усещанията им. Присъствието на този отвратителен другар по легло ги държеше неподвижни, безмълвни, застинали в мъчително безпокойство. Понякога на Лоран му минаваше мисълта да грабне грубо Терез в обятията си, но не се осмеляваше да помръдне, мислеше си, че ако протегне ръка, ще докосне размекнатата плът на Камий. Тогава си казваше, че удавникът сигурно ляга между тях, за да им попречи да се прегръщат. Най-сетне окончателно се убеди, че той ги ревнува.

Впрочем те понякога се опитваха да си разменят плаха целувка, за да видят какво ще стане. Младият човек дразнеше жена си, като я караше да го целува. Но устните им бяха студени, сякаш смъртта се беше промъкнала между тях. Повдигаше им се, Терез потръпваше от ужас, а Лоран, като усещаше как тракат зъбите ѝ, се ядосваше.

— Защо трепериш? — викаше ѝ той. — Да не би да те е страх от Камий?... Ха, та от този клетник не е останало вече нищо!

Те и двамата избягваха да споделят причината за страховете си. Когато халюцинацията извикваше пред единия от тях бледата маска на удавника, той затваряше очи и се спотаяваше сам в ужаса си, не смееше да спомене пред другия за видението от страх да не предизвика още по-силна криза. Когато Лоран, стигнал до крайност и изпаднал в безнадежден бяс и отчаяние, обвиняваше Терез, че се страхува от

Камий, това име, произнесено на глас, удвояваше ужаса им. Убиецът достигаше до изстъпление!

— Да — шепнеше той на младата жена, — ти се страхуваш от Камий... Дявол да го вземе, напълно ми е ясно!... Глупачка такава! Нямах за две пари смелост! Хайде, спи спокойно! Да не мислиш, че първият ти мъж ще дойде да те дърпа за краката, защото аз съм легнал до тебе...

При тази мисъл, само при предположението, че удавникът може да дойде и да ги дръпне за краката, косите на Лоран настръхваха. Той продължаваше да говори с още по-голямо озлобление, стигаше до още по-голям бяс.

— Ще те заведа някоя нощ на гробищата... Ще отворим ковчега и сама ще видиш каква гнила купчина е останала от него! Тогава може би ще престанеш да се страхуваш... хайде де, та той дори не знае, че ние го хвърлихме във водата.

Терез, скрила глава в завивките, приглушено ридаеше.

— Ние го хвърлихме във водата, защото той ни пречеше — продължаваше Лоран. — И бихме го хвърлили и сега, нали?... Не ставай дете! Бъди силна! Глупаво е да рушиш така нашето щастие... Нали разбираш, мила, когато умрем, няма да се чувстваме ни повече, ни по-малко нещастни под земята само защото сме хвърлили един глупак в Сена. Но затова пък ще сме вкусили свободно сладостта на любовта, а то не е малко... Хайде, целуни ме!

Младата жена го целуваше вледенена, обезумяла и той започваше да трепери като нея.

От две седмици Лоран се питаше как да убие отново Камий. Беше го хвърлил във водата, а ето че не бе го умъртвил напълно и всяка нощ той се връщаше, за да ляга в леглото при Терез. Точно когато убийците смятаха, че с унищожаването му ще могат да се отдадат мирно на нежностите и страстта си, тяхната жертва възкръсваше, за да вледенява брачното им ложе. Терез не беше вдовица, а Лоран се оказваше съпруг на жена, която си имаше мъж — един удавник.

Постепенно Лоран стигна до бясна лудост. Той реши да изгони Камий от леглото си. Отначало си лягаше изцяло облечен и избягваше да докосва Терез. Но най-сетне, извън себе си, изпаднал в отчаяние, пожела да вземе жена си в обятията си и по-скоро да я удуши, отколкото да я остави на призрака на своята жертва. Това беше великолепен, истински зверски бунт.

Всъщност единствено надеждата целувките на Терез да го излекуват от безсънието го бе довела в стаята на младата жена. Но когато влезе тук, вече като законен господар, още по-жестоки физически страдания го накараха да забрави опитите си да се излекува от безсънието. Остана така три седмици угнетен, без изобщо да мисли, че бе направил всичко това, за да притежава Терез, и без при всеки допир с нея да не страда още повече сега, когато вече я притежаваше.

Жестоките терзания го извадиха от това състояние на затъпяване. В първия миг на вцепенение, на странна потиснатост след брачната нощ той забрави причините, които го бяха подтикнали към тази женитба. Но под пристъпите на повтарящите се лоши сънища го обзе глухо раздражение, което надви страховете му и му възвърна паметта. Той си спомни, че се е оженил, за да изгони кошмарите в страстните прегръдки на жена си. И грубо грабна Терез една нощ, с риск да премине над тялото на удавника, притисна я с всички сили към себе си.

Младата жена, също напрегната до крайност, беше готова да се хвърли в огъня, стига да беше сигурна, че пламъкът ще прочисти плътта ѝ и ще я избави от терзанията. Тя отговори на прегръдката на Лоран, решена да изгори в ласките на този мъж или да намери в тях успокоение.

Те се притиснаха силно, безумно. Мъката и страхът замениха желанията им. Когато телата им се докоснаха, стори им се, че са попаднали в жаравата. Нададоха вик и се притиснаха още по-силно, за да не дадат възможност на удавника да се промъкне помежду им. Но

въпреки това непрекъснато чувстваха останките на Камий, които се провираха гнусно между тях, като заледяваха на места кожата им, докато останалата част от тялото им гореше.

Целувките им бяха жестоки и зверски, Терез потърси с устни раната, причинена от Камий върху издутия и напрегнат врат на Лоран и впи с бяс уста в нея. Това беше жива рана; ако се затвореше, убийците сигурно щяха да спят спокойно. Младата жена го разбираше и се мъчеше да излекува мястото с пламенните си милувки. Но устните ѝ горяха, а Лоран я отблъсна грубо и глухо простена; стори му се, че докосват с нажежено желязо врата му. Терез пак се помъчи да целуне белега като обезумяла; изпитваше остра наслада да притиска устни до кожата, където се бяха забивали зъбите на Камий. Хрумна ѝ дори мисълта да го ухапе и тя на това място и също да откъсне парче месо, да му направи нова рана, по-дълбока, която да унищожи старите следи. Надяваше се, че ще престане да пребледнява като вижда отпечатъка от собствените си зъби. Но Лоран пазеше врата си от целувките ѝ; той изпитваше мъчителна пареща болка и я отблъскваше всеки път, когато тя протегнеше устни. Бореха се така, хриптяха, блъскаха се сред хаоса на ласките си.

Те ясно съзнаваха, че само увеличават страданията си. Напразно се мъчеха да се забравят в изпепеляващи прегръдки, напразно виеха от болка, изгаряха, измъчваха се... не можеха да успокоят обтегнатите си нерви. Всяка ласка предизвикваше още по-силно отвращение. Докато си разменяха тези безбройни целувки, бяха в плен на ужасни халюцинации; въобразяваха си, че удавникът ги дърпа за краката и разтърсва силно кревата.

От време на време се отпускаха. И веднага пак ги обземаше отвращение и непреодолима нервна възбуда. Те не искаха да се предадат; отново се прегръщаха и отново се отпускаха, сякаш набодени с нажежени игли. Неведнъж се опитваха да преодолеят отвращението, да забравят всичко, да се успокоят, да превъзмогнат кризите. И всеки път нервите им се изостряха, опъваха се и ги довеждаха до такива пристъпи, че може би биха паднали бездиханни, ако останеха в обятията си. Тази борба срещу собственото им тяло ги подлудяваше; те упорстваха, искаха да излязат победители. Най-сетне една още по-остра криза просто ги преви. Получиха толкова силен удар, че очакваха вече епилептичен припадък.

Свити в двата края на леглото, изгарящи и измъчени, те избухнаха в ридания.

А сред риданията им се струваше, че чуват тържествуващия смях на удавника, който се вмъкваше отново с кикот под завивката им. Не бяха успели да го изгонят от леглото, той бе победил. Камий спокойно се изтягаше помежду им, докато Лоран оплакваше своето безсилие, а Терез тръпнеше да не би на трупа да му хрумне да се възползва от победата си и да я притисне като законен господар в разлагащите си ръце. Това беше краят на борбата; бяха претърпели поражение и разбираха, че отсега нататък не ще се осмеляват да си разменят и най-беглата целувка. Кризата на безумна любов, с която се опитаха да преодолеят страха, ги хвърли в още по-дълбок ужас. Усещайки ледения труп, който вече щеше да ги разделя навеки, те проливаха кървави сълзи и се питаха с тревога какво ще стане с тях.

Веднага след бракосъчетанието подновиха с предишното оживление вечерите в четвъртък, точно както се надяваше старият Мишо, когато беше съветвал Терез и Лоран да се оженят. Гостите бяха сериозно обезпокоени след смъртта на Камий. Те идваха плахо в тази потънала в траур къща и всяка седмица трепереха, че това ще е за последен път. Мисълта, че вратата на магазина може завинаги да се затвори пред тях, плашеше Мишо и Гриве, които държаха на привичките си с животински инстинкт и упорство. Те си мислеха, че старата майка и младата вдовица може да се оттеглят една прекрасна сутрин във Вернон или другаде, за да оплакват покойника си, а те ще се озоват на улицата в четвъртък вечер и ще се чудят какво да правят; виждаха се в пасажа как скитат, изпълнени с мечти по „грандиозни“ партии на домино. В очакване на тези дни те срамежливо се наслаждаваха на последните щастливи мигове, идваха неспокойни и престорено любезни в магазина, като си повтаряха всеки път, че това може би е последното им посещение. Повече от година преживяваха тези страхове и не се решаваха да бърбят и да се смеят пред разплаканата госпожа Ракен и безмълвната Терез. Те вече не се чувстваха като у дома си, както по времето на Камий, струваше им се, така да се каже, че крадат всяка своя вечер около масата в трапезарията. Именно при тези безнадеждни обстоятелства егоизмът нашепна на стария Мишо смелата мисъл да ожени вдовицата на удавника.

Още първия четвъртък след сватбата Гриве и Мишо пристигнаха тържествуващи. Те бяха победили. Трапезарията им принадлежеше отново, вече не се страхуваха, че ще ги отпратят. Влязоха с щастливи физиономии, разположиха се и пак започнаха да подхвърлят някогашните си шеги. Ако се съдеше по блаженото им и уверено държане, можеше да се помисли, че във възгледите им се е извършила революция. Споменът за Камий беше изчезнал; покойният съпруг, този призрак, който ги вледеняваше, беше изгонен от живия мъж. Миналото

възкръсваше с всички свои радости. Лоран беше заместил Камий, всяка причина за тъга беше изчезнала, гостите мижеха да се смеят, без да натъжават никого, и дори трябваше да се смеят, за да развеселят своите любезни приятели от благодарност за тяхното гостоприемство. Отсега нататък Гриве и Мишо, които близо осемнадесет месеца бяха идвали в дома под предлог, че успокояват госпожа Ракен, можеха да отхвърлят настрана своята невинна двуличност и да идват с откровеното намерение да си подремнат един срещу друг под еднообразното тракане на доминото.

Всяка седмица донасяше по един четвъртък, всяка седмица събираше още веднъж около масата тези безжизнени, гротескни глави, които някога влудяваха Терез. Младата жена и сега каза, че би трябвало да изхвърлят тези хора; те я ядосваха с тъпите си смехове и с глупавите си разсъждения. Но Лоран ѝ обясни, че подобна стъпка би била погрешна. Напротив, дори трябваше да направят тъй, че настоящето да прилича колкото може повече на миналото; необходимо беше най-вече да запазят приятелството на полицията, на тези глупаци, които ги закриляха срещу всяко съмнение. Терез се огъна; любезно посрещаните гости съзираха блажено пред себе си дълъг низ от тихи вечери.

По това време именно животът на съпрузите доби, така да се каже, двойствен характер.

Сутрин, когато дневната светлина прогонваше нощните ужаси, Лоран бързо се обличаше. Той започваше да се чувства по-добре, обземаше го егоистично спокойствие едва когато влезеше в трапезарията и застанеше пред масата с голямата чаша кафе с мляко, която му приготвяше Терез. Госпожа Ракен, толкова отпаднала, че едва слизаше в магазина, го гледаше, докато се храни, с майчинска усмивка. Той излапваше препечения хляб, напълваше стомаха си и малко по малко идваше на себе си. След кафето изпиваше и по чашка коняк. Това окончателно го възстановяваше. Казваше: „Довиждане, до довечера“ на госпожа Ракен и на Терез, без никога да ги целуне, а после се отправяше към кантората, като се шляеше по улиците. Пролетта настъпи, дърветата по кейовете се покриха с листа, като лека бледозелена дантела. Долу реката течеше с нежен ромон; над нея първите слънчеви лъчи разпръсваха приятна топлина. Лоран сякаш се възраждаше от свежия въздух; той вдъхваше дълбоко тези струи от

млад живот, спускащи се от априлското и майско небе, търсеше слънцето, спираше се да погледа сребристите отблясъци, които играеха по Сена, слушаше шумолене по кейовете, опиваше се от острите утринни ухания, наслаждаваше се с всичките си сетива на светлото щастливо утро. Разбира се, в такива минути той никак не мислеше за Камий; случваше му се понякога да спре поглед машинално към моргата от другата страна на реката; тогава се сецаше за удавника без да трепне, спомняше си за глупавия страх, който бе изпитал. С пълен стомах, с освежено лице, той пак си възвръщаше дебелашкото спокойствие и пристигаше в кантората си, където прекарваше целия ден в прозявки, докато дойде края на работния ден. Тук той беше чиновник като всички други, затъпял и отегчен, с празна глава. Единствената мисъл, която го занимаваше, беше да напусне работа и да наеме ателие; той смътно мечтаеше за ново мързеливо съществуване и това беше достатъчно, за да запълни времето му до вечерта. Нито за миг не се сецаше за магазина в пасажа. Вечер, след като от сутринта беше мечтал за края на работния ден, напускаше със съжаление кантората и тръгваше отново по кейовете, изпълнен с глуха тревога и безпокойство. Напразно вървеше бавно, в кая на краищата трябваше да влезе в магазина. А там го чакаше ужасът.

Терез изпитваше същите чувства. Щом Лоран не беше около нея, беше ѝ добре. Тя бе освободила прислужницата, като каза, че в магазина и в стаите им било неподредено и мръсно. Беше започнала да обича реда. Всъщност истината беше, че тя чувстваше нужда да ходи, да действа, да разкършва вцепенените си крайници. Цялото утро сновеше, метеше, бършеше праха, чистеше стаите, миеше чинии, извършваше неща, които по-рано ѝ бяха противни. До обед тези домакински грижи я задържаха на крак, забързана и мълчалива, без да ѝ оставят време да мисли за друго, освен за паяжините, които се спускаха от тавана, и за мазнините, които замърсяваха чиниите. После отиваше в кухнята и приготвяше обяда. Госпожа Ракен се вълнуваше на масата, като я гледаше, че става непрекъснато да носи чинии; тя беше и трогната, и огорчена от необикновеното трудолюбие на племенницата си; мъмреше я, а Терез отговаряше, че трябва да правят икономии. След яденето младата жена се обличаше и най-накрая се решаваше да помогне на леля си в магазина. Там ѝ се доспиваше; победена от безсънните нощи, тя задрямваше, отдаваше се на

сладостното вцепенение, което я обземаше, щом седнеше. Това беше лека дрямка, изпълнена със смътна нега, която успокояваше нервите ѝ. Мисълта за Камий изчезваше; тя вкусваше онзи дълбок отдих, който изпитват болните, когато изведнъж престане да ги боли. Чувстваше как тялото ѝ става гъвкаво, умът ѝ се прояснява, потъваше в някаква ободряваща и топла среда. Без тези няколко мига спокойствие нервите ѝ не биха могли да издържат на напрежението; в тези минути тя се запасяваше с необходимите сили, за да изстрада и да понесе ужаса на следващата нощ. Впрочем тя не заспиваше напълно, а само свеждаше клепачи и потъваше в сладка дрямка; когато влезеше някоя клиентка, отваряше очи, предлагаше исканата стока за няколко су и после пак изпадаше в полусънно състояние. Прекарваше така три-четири часа съвършено щастлива, като даваше едносрични отговори на леля си, а после пак потъваше в истинска наслада, освободена от всякакви мисли и обзета от пълна безчувственост. Тя едва хвърляше от време на време поглед в пасажа и се чувстваше особено добре през сивите дни, когато беше тъмно и можеше да скрие умората си в мрака. Влажният отвратителен пасаж, през който минаваха клетки прогизнали от вода същества, чиито мокри чадъри се оттичаха по плочите, ѝ приличаше на отвратителен проход и нещо като мръсен и злокобен коридор, откъдето никой няма да дойде да я търси и безпокои. От време на време, като гледаше землистите светлини около себе си и чувстваше пронизващата влага, струваше ѝ се, че е заровена жива; представяше си, че се намира в земята, в обща гробница, натъпкана с мъртъвци. И тази мисъл я успокояваше, утешаваше я; казваше си, че най-сетне е на сигурно място, че ще умре и няма да страда повече. Друг път трябваше да стои с отворени очи; Сюзан идваше при нея и бродираше по цял следобед зад тезгяха. Жената на Оливие, с дребното си лице и вялите си движения, сега се харесваше на Терез, която изпитваше странно успокоение, като гледаше това нещастно, отпуснато създание; тя се беше сприятелила с нея, обичаше да я вижда до себе си, усмихната с бледа усмивка, полужива, внасяща в магазина блудкавия мирис на гробища. Когато Сюзан спреше сините си прозрачни като стъкла очи върху нейните, Терез усещаше как сякаш до костите ѝ прониква приятна хладина. Така протичаше времето до четири часа. Тогава отново отиваше в кухнята и се мъчеше да се умори, като приготвяше вечерята на Лоран с трескава бързина. А когато мъжът ѝ се появеше на

прага на вратата, гърлото ѝ се свиваше и страхът отново сковаваше цялото ѝ същество.

Всеки ден съпрузите изпитваха почти едни и същи усещания. През деня, когато не бяха заедно, те вкусваха прелестните часове на отмората. Вечер, щом се съберяха, ги обхващаше мъчително притеснение.

Впрочем вечерите им бяха спокойни. Терез и Лоран, които трепереха при мисълта да влязат в спалнята, удължаваха разговорите колкото се може повече. Госпожа Ракен, полуизлегната в широко кресло, седеше между тях и разговаряше с кроткия си глас. Тя приказваше за Вернон, като мислеше непрекъснато за сина си, но от деликатност избягваше да го споменава; усмихваше се на скъпите си деца и правеше планове за бъдещето им. Лампата хвърляше бледа светлина върху бялото ѝ лице; думите ѝ звучаха необикновено приятно сред гробовното мълчание. А от двете ѝ страни убийците, безмълвни, неподвижни, сякаш я слушаха с най-голямо внимание; всъщност те не следяха бърбенето на добрата старица, а чисто и просто се чувстваха щастливи, заслушани в кротките ѝ думи, които ги отвлечаха от собствените им мисли. Те не смееха да се погледнат, затова не сваляха очи от госпожа Ракен. Никога не предлагаха да си легнат; биха останали така до сутринта, заслушани в галъовното бърбене на старата жена, сред успокоението, което разпръскваше около себе си, ако накрая тя сама не пожелаваше да си легне. Едва тогава напускаха трапезарията и влизаха отчаяно в стаята, както човек се хвърля в дъното на пропаст.

Пред тези семейни вечери те скоро започнаха да предпочитат гостите в четвъртък. Когато оставаха насаме с госпожа Ракен, не можеха да се откъснат напълно от мислите си; тихият глас на леля им, разнеженото ѝ веселие не бяха в състояние да заглушат раздиращите ги викове в тях самите. Чувстваха, че приближава часът да си легнат и се разтреперваха, когато случайно погледнеха вратата на спалнята си. Колкото повече напредваше вечерта, толкова по-жестоко ставаше очакването на мига, когато ще останат сами. В четвъртък, напротив, се опиваха от глупости, забравяха и двамата присъствието си и страдаха по-малко. Самата Терез започна да желае горещо дните, в които приемаха гости. Ако би се случило Мишо и Гриве да не дойдат, сигурно би отишла да ги повика. Когато в трапезарията имаше чужди

хора между нея и Лоран, тя се чувстваше по-спокойна; би искала винаги да има гости, шум, нещо, което да я отвлича, да я изолира от самата нея. Пред хората проявяваше нервно оживление. Лоран също възвърна отново грубите си селски закачки, високия си смях, шегите от преди. Никога по-рано тези вечери не бяха преминавали толкова весело и шумно.

Така един път седмично Лоран и Терез можеха да стоят един срещу друг, без да треперят.

Скоро ги обзе нов страх. Парализата обхващаше малко по малко госпожа Ракен и те предчувстваха, че ще настъпи ден, в който тя ще остане прикована към фотьойла си, безсилна и безразсъдна. Клетата старица започваше да бърбри разпокъсано несвързани думи, гласът ѝ отслабна, движенията ѝ станаха още по-затруднени. Тя се превръщаше във вещ. Терез и Лоран гледаха с ужас как си отива това същество, което все още стоеше помежду им и чийто глас ги изтръгваше от лошите мисли. Когато разумът напуснеше старата търговка и тя се заковеше безмълвна и вцепенена в своето кресло, те щяха да останат двамата; вече нямаше да могат да избягват страшната самота. Тогава ужасът щеше да започва в шест часа вместо в полунощ; и това щеше да ги подлуди.

Всичките им усилия бяха съсредоточени да запазят колкото е възможно по-дълго скъпоценното за тях здраве на госпожа Ракен. Те извикаха лекари, проявяваха хиляди дребни грижи за нея, дори намираха в болногледачеството забрава, успокоение и това удвояваше грижите им. За нищо на света не искаха да се лишат от това трето лице, което правеше вечерите им поносими; не желаеха трапезарията и цялата къща да станат страшно и злокобно място като спалнята им. Госпожа Ракен беше силно трогната от грижите и вниманието, които ѝ оказваха. Тя се поздравяваше, обляна в сълзи, че ги е свързала и им е прехвърлила своите четиридесет и няколко хиляди франка. Никога след смъртта на сина си не беше разчитала, че в последните си часове ще бъде обградена с толкова обич; старостта ѝ беше съгрята от нежността на скъпите ѝ деца. Тя почти не чувстваше неумолимите пристъпи на парализата, която въпреки всичко с всеки изминал ден все повече я вцепеняваше.

В това време Терез и Лоран продължаваха да водят своето двойнствено съществуване. Във всеки един от тях сякаш имаше по две

съвсем различни същества: едно нервно и подплашено, което се разтреперваше, щом се спуснеше здрач, и друго, мудро и полусъзнателно, което си отдъхваше свободно, щом изгрееше слънцето. Те живееха две съществувания, надаваха тревожни вопли, когато бяха сами и се усмихваха кротко, когато около тях имаше хора. Пред външния свят по лицата им никога не биха могли да се отгатнат страданията, които ги разкъсваха в самотата им; те изглеждаха спокойни и щастливи, инстинктивно криеха мъките си.

Никой не би си помислил като ги види така спокойни през деня, че всяка нощ ги измъчват халюцинации. Биха ги взели за благословено от небето семейство, живеещо в пълно блаженство. Гриве ги наричаше галантно „гълъбчетата“. Когато очите им бяха потънали в дълбоки сенки, той се шегуваше и питаше скоро ли ще има кръщение. И всички се смееха. Лоран и Терез леко пребледняваха и се усмихваха принудено; те бяха свикнали с двусмислените шегички на стария чиновник. Когато бяха в трапезарията, господстваха над страховете си. Но невъзможно беше да се отгатне каква ужасна промяна се извършваше в тях, когато се затвореха в спалнята си. Особено в четвъртък вечер тази промяна беше така груба и рязка, че те сякаш влизаха в някакъв свят на безумци. По своята необичайност и диви прояви техните нощи надминаваха всяко очакване и оставаха дълбоко скрити в измъчените им души. Ако разкажеха на някого за тях, непременно биха ги сметнали за луди.

— Дали са щастливи тези влюбени? — казваше често стария Мишо. — Те не приказват много, но затова пък сигурно много мечтаят. Обзалагам се, че когато си отидем, изгарят от ласки!

Такова беше мнението на всички. Стигна се дотам, че даваха Лоран и Терез като пример за добро семейство. Целият пасаж в Пон-Ньоф се възхищаваше на любовта, на спокойното щастие, на вечния меден месец на двамата съпрузи. Те единствени знаеха, че трупът на Камий спеше между тях; само те чувстваха под спокойната плът на лицата си нервните тикове, които през нощта разкривяваха чертите им и изменяха обичайното им невъзмутимо изражение в отвратителна и мъчителна маска.

Изминаха четири месеца и Лоран започна да размисля как да се възползва от богатата, които си беше обещал да получи с този брак. Той би напуснал жена си и би избягал от призрака на Камий три дни след сватбата, ако интересът не го приковаваше към магазина в пасажа. Приемаше ужасните нощи и остана сред страховете, които го задушаваша, за да не загуби плодовете на своето престъпление. Ако напуснеше Терез, щеше да се върне към бедността, щеше да бъде принуден да запази службата си; ако останеше при нея, можеше да задоволи желанието си да лентяйства, да живее охолно, без да прави нищо, с парите, които госпожа Ракен беше приписала на жена му. Без съмнение той би избягал с четиридесетте хиляди франка, ако можеше да ги превърне в налични пари, но старата търговка, посъветвана от Мишо беше проявила предпазливостта в брачния договор да запази интересите на племенницата си. Така че Лоран беше свързан с Терез с могъща връзка. Като възнаграждение за жестоките нощи той пожела поне да си извоюва правото на щастливо безделие, да бъде добре нахранен, топло облечен и да има в джоба си необходимите пари за задоволяване на прищевките си. Само на тази цена беше готов да си ляга с трупа на удавника.

Една вечер той съобщи на госпожа Ракен и на жена си, че си е подал оставката и напуска след две седмици. Терез трепна обезпокоена. Лоран побърза да добави, че ще си намери малко ателие, в което пак ще започне да рисува. Той се разпростря надълго и нашироко в обяснения за досадната чиновническа работа и върху широките кръгозори, които му откриваше изкуството; сега, когато разполагаше с пари, не биваше да се отказва от успеха. Искаше да види дали е способен на велики дела. Красноречието, с което говори по този въпрос, чисто и просто прикриваше бясното му желание да поднови стария си живот в ателието. Терез, стиснала устни, не отговори; тя нямаше намерение да остави Лоран да изхарчи малкото богатство, което ѝ осигуряваше свобода. Когато мъжът ѝ я притисна с въпроси, за

да получи съгласието ѝ, тя отговори сухо; даде му да разбере, че като напуска кантората, няма да печели вече нищо и ще бъде изцяло на нейна издръжка. Докато говореше, Лоран я гледеше с такъв пронизителен поглед, че тя се развълнува и отказът, който се готвеше да изрече, изведнъж се спря на гърлото ѝ; стори ѝ се, че прочете в очите на своя съучастник една заплашителна мисъл: „Ако не се съгласиш, ще разкажа всичко!“ Тя избърбори нещо. Тогава се намеси госпожа Ракен, заяви, че желанието на скъпия ѝ син е напълно справедливо и че трябва да му се даде възможност да прояви своя талант. Добрата жена глезеше Лоран както някога беше глезила Камий; тя съвсем се беше разтопила от вниманията, които ѝ оказваше младия човек, беше на негова страна и подкрепяше всяко негово мнение.

Решено беше Лоран да наеме ателие и да получава по сто франка на месец за разноските по поддържането му. Бюджетът на семейството беше разпределен така: с печалбите от магазина щяха да плащат наема за магазина и апартамента и това щеше да е почти достатъчно и за ежедневните разноски на семейството; наемът на ателието и стоте франка, които Лоран щеше да получава всеки месец, щяха да вземат от двете хиляди и няколкостотин франка рента; остатъкът от рентата щяха да използват за общи нужди. По този начин нямаше да накърнят капитала на Терез. Тя се поуспокои. Накара мъжа си да се закълне никога да не надхвърля определената сума. Впрочем тя съобрази, че Лоран не може да използва четиридесетте хиляди франка без подписа ѝ и твърдо реши да не му подписва нищо.

На другия ден Лоран нае в края на улица Мазарин малко ателие, на което беше хвърлил око още преди месец. Той не искаше да напуска службата преди да си е осигурил убежище, в което да прекарва спокойно дните си далеч от Терез. След две седмици се сбогува с колегите си. Гриве се изненада от напускането му. Млад човек, каза той, с такова хубаво бъдеще, който за четири години беше достигнал заплата, за каквата на Гриве му бяха необходими двадесет години! Лоран го смая още повече, като му каза, че ще се отдаде изцяло на изкуството.

Най-сетне художникът се настани в ателието си. То представляваше квадратно таванско помещение, дълго и широко около пет-шест метра; таванът беше рязко пречупен и имаше широк прозорец, през който по пода и мрачните стени нахлуваше бледа

студена светлина. Уличният шум не достигаше до тази височина. Тихата мрачна стая, отворена към небето, приличаше на дупка, на подземие, изкопано в сивата глина. Лоран се обзаведе горе-долу; донесе два пробити стола, една маса, която опря до стената, за да не падне, стар кухненски бюфет, кутията с боите и стария си триножник; единственият разкош на помещението беше широкият диван, който купи за тридесет франка от един вехтошар.

Минаха две седмици, без да помисли да докосне четките. Идваше в ателието между осем и девет часа, пушеше, излягаше се на дивана, чакаше да дойде обед, щастлив, че е още сутрин и му предстоят дълги часове до края на деня. По обяд отиваше да хапне и бързаше да се върне, за да бъде сам, да не вижда бледото лице на Терез. Тогава си почиваше след яденето, спеше и лентяйстваше до вечерта. Ателието му беше мирно кътче, в което не трепереше. Един ден жена му пожела да посети скъпото му убежище. Той отказа, а когато тя въпреки отказа му почука на вратата, не ѝ отвори; вечерта ѝ каза, че целия ден е бил в Лувъра. Страхуваше се Терез да не доведе със себе си призрака на Камий.

Безделието най-сетне започна да му тежи. Купи си платно и бои и се хвана на работа. Понеже нямаше пари за модели, реши да рисува по въображение, без да го е грижа за природата. Намисли да нарисува мъжка глава.

Впрочем той се отказа от самотата; работеше по два-три часа сутрин, а следобед скиташе из Париж и околностите. По време на една от тези дълги разходки срещна пред Института някогашния си училищен другар, който бе постигнал известен успех.

— Как, ти ли си? — извика художникът. — Ах, бедни ми Лоран, никога не бих те познал! Отслабнал си много.

— Ожених се — отговори смутен Лоран.

— Ти женен! Тогава не се учудвам на вида ти... И какво правиш сега?

— Наех си ателие; рисувам по малко сутрин.

Лоран разказа с няколко думи за женитбата си, а после с трескав глас изложи плановете си за бъдещето. Приятелят му го гледаше удивено, което го смущаваше и безпокоеше. Всъщност художникът беше поразен, че не открива в мъжа на Терез тъповатия и склонен към напълняване мъж, който познаваше навремето. Струваше му се, че

Лоран е добил по-изискано държане; лицето му беше отслабнало, беше преbledняло, както го изисква добрият тон, цялата му фигура беше станала по-прилична и по-изящна.

— Всъщност ти много си се разхубавил! — не можа да не възкликне художникът.

— Държиш се като дипломат. Много си шик. Къде си се научил тъй?

На Лоран никак не му се нравеше това изследване на приятеля му. Но не се решаваше да си тръгне рязко.

— Искаш ли да дойдеш с мен до ателието ми — запита го найсетне той, като видя, че не може да се отърве от него.

— С удоволствие — отговори художникът.

Той искаше да посети ателието на някогашния си приятел, защото се чудеше на какво ли се дължи промяната му. Разбира се, не би изкачил пет етажа, само за да види новите произведения на Лоран, от които сигурно щеше да му се доповръща; единственото му желание беше да задоволи любопитството си.

Но когато влезе в ателието и хвърли поглед върху накачените по стените платна, удивлението му нарасна. Там имаше пет етюда — две женски и три мъжки глави, нарисувани с поразителна сила. Четката се отличаваше с широк, силен размах, всеки етюд представляваше чудесни тъмни петна върху светлосив фон. Художникът бързо се приближи и запита удивено, без дори да се мъчи да прикрие изненадата си.

— Ти ли си ги рисувал?

— Да — отговори Лоран. — Това са ескизи; те ще ми послужат за една голяма картина, която съм замислил.

— Кажи, без шеги, наистина ли ти си създател на тези произведения?

— Да, разбира се. Защо се чудиш?

Художникът не посмя да му отговори. „Защото това са работи на художник, а ти винаги си бил бездарен мазач.“ Той остана дълго мълчаливо пред етюдите. Без съмнение не бяха истинска майсторска работа, но в тях имаше нещо толкова своеобразно, така мощно, че те носеха в себе си отпечатък на високо развито артистично усещане. Рисунокът сякаш изразяваше нещо преживяно. Никога досега

приятелят на Лоран не беше виждал такива многообещаващи опити. Когато разгледа подробно платната, той се обърна към автора:

— Знаеш ли, казвам ти го съвсем откровено, никога не съм мислил, че си способен да рисуваш така. Къде по дяволите се сдоби с дарба. Това обикновено не се научава!

И той се вглеждаше в Лоран, чийто глас му се струваше по-тих, а във всеки негов жест имаше отсянка на изящество. Не можеше да си представи страшното разтърсване, което беше променило този човек, развивайки в него женска нервна система, остра и тънка възприемчивост. Без съмнение в организма на убиеца на Камий се беше извършило странно превращение. Мъчно е за изследовател да проникне в такива дълбочини. Лоран може би беше станал художник, както беше станал страхливец в резултат на голямото сътресение, което го бе разтърсило тялом и духом. Преди той се задушаваше в тежкото си тяло, оставаше сляп към обкръжаващото го, пращеше от здраве; сега, отслабнал, тръпнец, постоянно неспокоен, той бе придобил рязката и жива впечатлителност на нервните натури. Под гнета на ужаса, в който живееше, мисълта му се носеше в областта на безумието и се издигаше до възбудата на гениалността; нравственото заболяване, неврозата, която беше засегнала цялото му същество, развиваше в него необикновено ярък художествен усет. Откакто беше убил, тялото му сякаш беше олекнало, а мозъкът му като че ли беше станал огромен и в това рязко разширяване на мисълта въображението му рисуваше изящни представи, поетични мечтания. Така жестовете му внезапно бяха станали изискани, произведенията му — красиви, получили изведнъж отпечатък на лични впечатления и жива фантазия.

Приятелят на Лоран не се помъчи да си изясни докрай рождението на таланта на този художник. Той отнесе със себе си само удивлението. Преди да си отиде, погледна още веднъж платната и каза на Лоран:

— Мога да ти отправя само един упрек — всичките ти етюди имат някакво сродство. Тези пет глави си приличат. В жените дори се долавя някаква сила, която им придава вид на облечени мъже... Нали разбираш? Ако искаш да съставиш картина от тези етюди, ще трябва да замениш физиономията на някои от тях; всичките ти лица не могат да бъдат братя и сестри, ще бъде смешно.

Той излизаше вече от ателието и добави от прага:

— Наистина, приятелю, много съм доволен, че те видях. Сега ще започна да вярвам в чудеса... Боже мой, ти наистина си съвсем на място!

Той слезе. Лоран се върна в ателието силно развълнуван. Когато приятелят му беше казал, че всичките глави от етюдите му имат семейно сходство, той рязко се бе обърнал, за да прикрие бледото си лице. Работата беше там, че тази съдбоносна прилика вече беше поразила самия него. Той бавно мина край платната си. Вглеждаше се в тях и ледена пот обля гърба му.

— Той има право — прошепна Лоран, — те всичките си приличат... приличат на Камий!...

Той отстъпи и седна на дивана, без да откъсва очи от нарисуваните глави. Първата изобразяваше лице на старец с дълга бяла брада; под тази бяла брада художникът разпозна изострената брадичка на Камий. Втората представляваше руса девойка и тя го гледаше със сините очи на неговата жертва. Другите три лица също имаха отчасти чертите на удавника. Сякаш беше Камий, гримиран ту като старец, ту като младо момиче, според фантазията на художника, но запазвайки винаги общия характер на физиономията му. Между тези глави съществуваха още едно страшно сходство: те имаха едно и също измъчено и уплашено изражение, бяха като смазани от едно и също чувство на ужас. У всяко лице отляво на устата се вдълбаваше гънка, която издърпваше устните в гримаса. Лоран си припомни, че беше видял тази гънка върху разкривеното лице на удавника и тя придаваше на всички лица отпечатък на отвратително родство.

Той разбра, че прекалено много бе наблюдавал Камий в моргата. Лицето на удавника се бе врязало дълбоко в паметта му. Сега ръката му несъзнателно възпроизвеждаше винаги чертите на това страшно лице, споменът за което го преследваше навсякъде.

Художникът се бе отпуснал на дивана и постепенно започна да си представя, че всичките тези лица оживяват. И пред него се появиха пет образа на Камий, създадени с голяма сила под неговите собствени пръсти, които по някаква ужасна случайност приемаха различен пол и възраст. Лоран стана, накъса платната и ги изхвърли навън. Мислеше си, че може да умре от страх в ателието си, ако сам го насели с портрети на своята жертва.

Овладя го още един нов страх: да не би да не може вече да нарисува глава, без да изобрази удавника. Пожела да се увери веднага дали е господар на ръката си. Постави ново платно на триножника и с няколко щрихи изобрази глава. Лицето приличаше на Камий. Лоран изтри рязко този ескиз и се опита да нарисува друг. Цял час се бори срещу съдбоносната сила, която движеше пръстите му. При всеки нов опит излизаше пак главата на удавника. Напразно напругаше волята си и избягваше да нанесе тъй добре познатите черти, въпреки всичко ги изобразяваше, подчиняваше се на мускулите си, на раздразнените си нерви. Отначало бе нахвърлял набързо скиците, после нарочно започна да рисува бавно. Резултатът бе винаги един и същ — на платното се явяваше с мъчително разкривено лице Камий. Художникът нарисува набързо най-различни глави: на ангели, на светци с ореол, на римски воители с шлемове, на бледи и розови деца, на стари бандити с белези: винаги, винаги се появяваше удавникът, ту в образа на ангел, ту като светица, като воин, като дете, като бандит. Тогава Лоран започна да рисува карикатури, да пресилва чертите, нарисува чудовищни профили, измисли смешни глави, но успя да нарисува само още по-страшни и отвратителни портрети на своята жертва. Накрая започна да рисува животни — кучета и котки; кучетата и котките приличаха смътно на Камий.

Обзе го глух бяс. Той скъса платното с юмрук, като мислеше с отчаяние за своята голяма картина. Сега за нея не можеше да става и дума; той чувстваше, че вече ще рисува само главата на Камий, а както беше казал приятелят му, ако всички лица си приличат, щеше да бъде смешно. Представяше си какво би излязло от неговото произведение; виждаше на раменете на своите герои, мъже и жени, бледото и ужасено лице на удавника; странна гледка, която, извикана от самия него, му се стори като злобна насмешка и го хвърли в отчаяние.

Така той нямаше да се осмели повече да работи, щеше винаги да се страхува да не възкреси жертвата си с един замах на четката. Ако искаше да живее спокойно в ателието си, не биваше да рисува там. Мисълта, че пръстите му имаха съдбоносната и несъзнателна способност да възпроизведат непрекъснато портрета на Камий, го накара да погледне с ужас ръката си. Сякаш тази ръка вече не му принадлежеше.

Кризата, която заплашваше госпожа Ракен, най-сетне се разрази. Парализата, заплашваща я от няколко месеца и готова да я скове, внезапно започна от гърлото и се разнесе по цялото ѝ тяло. Една вечер, както разговаряше спокойно с Терез и Лоран, тя остана посред една фраза с отворена уста — стори ѝ се, че някой я души. Когато се опита да извика, да призове за помощ, успя да изпусне само няколко дрезгави звуци. Езикът ѝ беше натежал като камък. Ръцете и краката ѝ се бяха вдървили. Беше онемяла и станала съвсем неподвижна.

Терез и Лоран скочиха, изплашени от този удар, който срази старата търговка за по-малко от пет секунди. Когато тя се вцепени и спря върху тях умолителния си поглед, те я обсипаха с въпроси, за да узнаят какво ѝ е. Тя не можа да им отговори и продължи да ги гледа с дълбоко отчаяние. Тогава те разбраха, че пред тях стои труп, който ги виждаше и чуваше, но не можеше да им говори. Тази криза ги отчая — всъщност тях малко ги беше грижа за страданията на парализираната, те оплакваха себе си, защото отсега нататък щяха да живеят вечно насаме.

От този ден животът на съпрузите стана непоносим. Те прекарваха ужасни вечери срещу старата безсилна жена, която не можеше да приспива вече ужаса им с кроткото си бърбене. Тя лежеше в своето кресло като пакет, като вещ и те стояха сами в двата края на масата, смутени и неспокойни. Този труп не ги разделяше вече; от време на време дори го забравяха и не го отличаваха от останалите мебели. Тогава ги обхващаха нощните ужаси, трапезарията ставаше като спалнята им страшно място, в което се появяваше призракът на Камий. Те се измъчваха така четири-пет часа повече на ден. Щом се смрачеше, започваха да треперят, навеждаха абажура на лампата, за да не се гледат, мъчеха се да повярват, че госпожа Ракен ще заговори и така ще им напомни присъствието си. Все още я пазеха и не се отделяха от нея, защото очите ѝ бяха живи и от време на време изпитваха успокоение, като ги гледаха да се движат и да блестят.

Те поставяха безпомощната старица винаги под лампата, за да бъде ярко осветено лицето ѝ и да я гледат непрекъснато. Това отпуснато и бледо лице би било непоносимо зрелище за други, но те изпитваха такава нужда от чуждо присъствие, че я гледаха с истинска радост. Човек би казал, че е маска на покойница, на която са поставили две живи очи; тези очи единствени се движеха, въртяха се бързо в орбитите; бузите и устните ѝ бяха като вкаменени, ужасяващо неподвижни. Когато госпожа Ракен се отпускате да заспи и сведеше клепачи, бледото ѝ неподвижно лице ставаше наистина като лице на труп; Терез и Лоран, останали сами, без трето лице помежду им, започваха да вдигат шум, докато парализираната вдигнеше клепачи и се вгледаше в тях. Те я държаха будна.

Отнасяха се към нея като към средство за отвличане на лошите мисли. Откакто се беше парализирала, трябваше да я гледат като дете. Грижите, които полагаха за нея, им помагаша да забравят мислите си. Сутрин Лоран я вдигаше, занасяше я в креслото ѝ, а вечер я връщаше в леглото ѝ; тя беше още доста тежка, затова му беше необходима сила да я вдигне внимателно и да я пренесе. Той също така тикаше креслото от една стая в друга. Останалите грижи тежаха на Терез; тя обличаше болната, хранеше я, мъчеше се да отгатне и най-малките ѝ желания. Още няколко дни госпожа Ракен запази способността да си служи с ръцете — пишеше върху една плоча какво иска; но после и ръцете ѝ се вкочаниха; не можеше вече да ги вдига, нито да държи молив; от този миг само погледът ѝ остана жив и племенницата ѝ трябваше да отгатва по него желанията ѝ. Младата жена се отдаде на тежкото занятие болногледачка; това беше физическо и духовно занимание, което запълваше времето ѝ.

За да не остават сами двамата, съпрузите изтикваха още от сутринта в трапезарията креслото на клетата старица. Те го поставяха помежду си, сякаш беше необходимо за съществуването им; караха я да присъства на ядене и при всичките им разговори. Преструваха се, че не разбират, когато проявяваше желание да отиде в стаята си. Според тях по-нататъшното ѝ съществуване беше предопределено само да им помага да не остават насаме, така че тя нямаше право на самостоятелен живот. В осем часа Лоран отиваше в ателието си, Терез слизаше в магазина и парализираната седеше сама в трапезарията до обяд; следобед оставаше отново сама до шест часа. Често през деня

племенницата ѝ се качваше горе и се навърташе около нея, за да се убеди, че не ѝ липсва нищо. Приятелите на семейството не можеха да нахвалят грижовността на Терез и Лоран.

Събиранията в четвъртък продължаваха и парализираната присъстваше на тях както и преди. Приближаваха креслото до масата; и от осем до единадесет часа тя седеше с отворени очи, като местеше последователно проникателния си поглед върху гостите. През първите дни след парализирането старият Мишо и Гриве чувстваха известна неловкост пред своята полумъртва стара приятелка; те не знаеха как да се държат, не че изпитваха особено огорчение, но се чудеха доколко натъжени да се показват. Дали трябваше да говорят, като се обръщат към това безжизнено лице, или да не му обръщат внимание? Малко по малко започнаха да се държат така, сякаш нищо не се бе случило на госпожа Ракен. Стигнаха дори дотам да се правят, че не знаят нищо за състоянието ѝ. Разговаряха с нея, задаваха ѝ въпроси и си отговаряха, смееха се за нея и за себе си, без да се съобразяват с каменното изражение на лицето ѝ. Странна беше тази гледка — тези хора сякаш се опитваха да водят разумен разговор със статуя, както малките момиченца приказват с куклите си. Парализираната стоеше вцепенена и безмълвна пред тях, а те бърбеха, ръкомахаха, разговаряха оживено с нея. Мишо и Гриве не можеха да се нахвалят с остроумното си държане. Като постъпваха така, те смятаха, че проявяват учтивост. В същото време избягваха да се отегчават с общоприетите двулични съболезнования. Според тях госпожа Ракен би трябвало да се чувства поласкана от това, че се държат с нея като със здрава и отсега нататък им беше вече позволено да се веселят в нейно присъствие без ни най-малко стеснение.

Гриве имаше една слабост. Той твърдеше, че се разбира отлично с госпожа Ракен, която само с един поглед му показвала начаса какво желае. Това беше едно деликатно внимание. Само че всеки път се оказваше, че Гриве се е излъгал. Често той прекъсваше играта на домино, вглеждаше се в болната, чиито очи следяха кротко играта, и заявяваше, че тя иска това или онова. След като направеха проверка, оказваше се, че госпожа Ракен не иска нищо подобно или пък иска съвсем друго нещо. Това не отчайваше Гриве, който с тържествуващ вик възкликваше: „Нали ви казах!“ и няколко минути по-късно започваше отново да отгатва. Когато пък болната открито проявеше

някакво желание, Терез, Лоран и гостите един след друг се надпреварваха да изреждат предметите, които би могла да пожелае. Гриве се отличаваше с особено неудачни предположения. Той назоваваше всичко, което му минаваше през главата съвсем случайно, като предлагаше винаги нещо обратно на това, което госпожа Ракен желяеше. Това обаче не му пречеше да повтаря:

— Чета в очите ѝ като в отворена книга. Погледнете, тя казва, че имам право... Нали, мила госпожо... Да, да.

Впрочем не беше лесно да разберат желанията на клетата старица. Само Терез притежаваше такава способност. Тя много лесно отгатваше скритата мисъл, все още жива, но погребана в глъбините на мъртвата плът. Какво ставаше в това жалко създание, което сякаш изцяло живееше само като свидетелка на живота, без да участва в него? Тя виждаше, чуваше, размишляваше без съмнение точно и ясно, но не можеше да направи нито едно движение, нямаше вече глас, за да излее мислите си. Може би те я задушаваша! Не би могла да вдигне ръка, да отвори уста, дори от нейните движения и от нейните думи да зависеше съдбата на целия свят. Умът ѝ беше като тези, погребани по невнимание живи, които се събуждат в мрак, на два-три метра под земята; те зоват, блъскат се, а хората минават над тях, без да чуват сърцераздирателните им вопли. Лоран често поглеждаше госпожа Ракен, която седеше с плътно прилепнали устни, с ръце на коленете и с живот, съсредоточен само в пламтящите, движещи се очи и си казваше: „Кой знае какво мисли съвсем сама... Сигурно ужасна драма се таи в душата на тази покойница.“

Лоран се лъжеше, госпожа Ракен беше щастлива, щастлива от грижите и вниманието на своите мили деца. Тя винаги беше мечтала да угасне бавно, сред преданост и ласки. Разбира се, би желала да запази възможността си да говори, за да благодари на приятелите си, че ѝ помагат да умре в мир. Но приемаше състоянието си, без да се бунтува. Уединеният и тих живот, който винаги бе водила, природната ѝ кротост, ѝ пречеа да чувства остро страданията на безмълвието и неподвижността. Тя беше станала пак дете, прекарваше дните си, без да се отегчава, загледана пред себе си, като мислеше за миналото. Стигна дотам дори, че започна да изпитва удоволствие да седи там мирно в креслото като малко момиче.

С всеки изминат ден очите ѝ придобиваха все по-ясно изражение на нежност и прозорливост. Тя стигна дотам да си служи с очите като с ръка, като с уста, за да иска и да благодари. Допълваше така по необикновен и мил начин органите, които ѝ бяха изневерили. Погледите ѝ се отличаваха с небесна красота сред безжизненото лице, кожата на което беше омекнала и сбръчкана. Откакто свитите ѝ безчувствени устни не можеха да се усмихват, тя се усмихваше с поглед, с прекрасна нежност; влажен блясък преминаваше в очите ѝ и от зениците ѝ струяха утринни лъчи. Нищо по-странно от тези очи, усмихващи се като устни върху безжизненото лице. Долната част на лицето оставаше мрачна, бледа, а горната засияваше в божествен блясък. Особено за милите си деца тя влагаше в един-единствен поглед цялата си признателност, любовта на цялата си душа. Когато вечер и сутрин Лоран я вземаше на ръце, за да я пренесе, тя му благодареше с поглед, изпълнен с любов и нежно чувство.

Така тя преживя няколко седмици в очакване на смъртта, като смяташе, че е защитена от каквото и да било ново нещастие. Мислеше, че е платила своя дял от страдания. Но се лъжеше. Една вечер над нея се разрази ужасна буря.

Терез и Лоран напразно се мъчеха да я поставят помежду си на ярката светлина, тя вече не беше достатъчно живо същество, за да ги разделя и да ги защитава от тревогите им. Когато забравяха, че е там, че ги вижда и слуша, отново ги обхващаше лудост, пак им се явяваше Камий, и те се мъчеха да го изгонят. Тогава започнаха да приказват и неволно от устните им се изтръгнаха признания, фрази, които най-сетне разкриха всичко пред госпожа Ракен. Лоран изпадна веднъж в криза, започна да бълнува като в халюцинация. Внезапно парализираната старица разбра всичко.

Неизказан ужас присви сърцето ѝ и тя бе разтърсена така, че на Терез ѝ се стори, че ще скочи и ще извика. После падна, вкочанена като лед. Този удар беше страшен, сякаш ток премина през труп. Но внезапно предизвиканата възприемчивост изчезна; болната остана още по-смазана, по-бледа. Очите ѝ, така нежни обикновено, бяха станали черни и твърди като парчета метал.

Никога никое същество не е било така жестоко смазано от безнадеждност. Зловещата истина като светкавица блесна пред очите на парализираната старица и се разрази над нея като гръмотевичен

удар. Ако можеше да стане, да нададе ужасения вик, който се надигаше в гърлото ѝ, да прокълне убийците на сина си, би страдала по-малко. Но след като чу всичко, след като разбра всичко, трябваше да стои неподвижна и безмълвна, да запази в себе си мъката от сполетялото я нещастие. Струваше ѝ се, че Терез и Лоран умишлено са я вързали, приковали са я към креслото, за да ѝ попречат да скочи, че изпитваха жестоко удоволствие да ѝ повтарят: „Ние убихме Камий“, след като бяха запушили устата ѝ, за да заглушат воплите ѝ. Ужасът, тревогата разтърсваха бясно тялото ѝ, без да намерят изход. Тя правеше нечовешки усилия, за да повдигне товара, който я смазваше, да освободи гърлото си и така да даде път на отчаянието си. Но напразно хабеше последните си сили; чувстваше само как ледения ѝ език се допира до небцето, тя не можеше да се изтръгне от смъртта. Мъртвешко безсилие я вцепеняваше. Чувствата ѝ приличаха на усещания на човек, изпаднал в летаргия, когото заравят, който не може да помръдне, а чува над главата си глухия шум от лопатите с пръст.

Опустошението в сърцето ѝ беше още по-страшно. Тя почувства как в нея нещо се сгромолясва и я смазва. Целия ѝ живот беше безнадежден, всичките затаени в нея нежности, цялата ѝ добрина, предаността ѝ бяха грубо захвърлени и стъпкани с крака. Тя беше водила живот, изпълнен със сърдечност и кротост, а в последните ѝ часове, когато искаше да отнесе в гроба си вярата в спокойното и щастливо съществуване, един глас ѝ викаше, че всичко е лъжа, всичко е престъпление. Разкъсаната завеса ѝ показваше отвъд любовта и приятелството, в които беше вярвала, страшно, кърваво и срамно зрелище. Тя би проклела бог, ако можеше да вика. Бог я беше лъгал цели шестдесет години, отнасяйки се с нея като с малко, кротко и добро момиченце, забавлявайки я с гледката на измамни картини, изобразяващи спокойна радост. И беше останала простодушно дете, вярваше в хиляди наивни неща и не виждаше как животът се валя в кървавата кал на страстите. Бог беше немилостив; той би трябвало да ѝ разкрие истината по-рано или да ѝ даде възможност да си иде от този свят в своето детско неведение и заслепление. Сега ѝ оставаше само едно — да умре, отричайки любовта, отричайки приятелството и предаността! Нищо нямаше вече, нищо освен убийство и похотливост!

Та какво! Камий беше умрял под ударите на Терез и Лоран, а те бяха замислили престъплението сред сладострастието на изневярата!

Тази мисъл представляваше за госпожа Ракен такава бездна, че тя не можеше нито да я обхване, нито да я прецени ясно и точно. Оставаше ѝ само едно усещане — усещане за страшно падане; струваше ѝ се, че полита в черна и студена дупка и си казваше: „Ще се разбия на дъното.“

След първото сътресение чудовищността на престъплението ѝ се стори дори неправдоподобна. После се уплаши да не полудее, когато се убеди в изневярата и убийството, като си спомни някои подробности, някои малки обстоятелства, които по-рано не си бе обяснявала. Терез и Лоран бяха убийците на Камий, Терез, която тя бе отгледала, Лоран, когото бе обичала като предана и нежна майка. Тези мисли се въртяха в главата ѝ с оглушителен грохот като грамадно колело. Тя отгатваше такива гнусни подробности, прозираше такава страшна двуличност, присъстваше мислено да двойно зрелище, изпълнено с такава жестока ирония, че би искала да умре, за да не мисли вече. Една-единствена машинална и неумолима мисъл стриваше тежко и упорито като воденичен камък ума ѝ. Тя непрестанно си повтаряше: „Моите деца са убили моето дете.“ И това изразяваше цялото ѝ отчаяние.

В рязката промяна, извършена в сърцето ѝ, тя се търсеше като луда и вече не се намираше; беше смазана под грубия пристъп на мисли за отмъщение, които прогониха цялата доброта от живота ѝ. След преобразяването ѝ всичко в нея беше мрак; тя почувства как в умиращата ѝ плът се заражда ново неумолимо и жестоко същество, което би желало да разкъса убийците на сина ѝ.

Когато изпадна окончателно под тежкия удар на парализата, когато разбра, че няма да може да сграбчи за врата Терез и Лоран, които мечтаеше да удуши, потъна в мълчание и неподвижност и едри сълзи бавно закапаха от очите ѝ. Нищо по-мъчително от това безмълвно, неподвижно отчаяние. Сълзите, стичащи се една по една по мъртвото лице, на което не се раздвижваше нито една бръчица, неподвижното и бледо лице, където само очите ридаета, представляваше сърцераздирателна гледка.

Терез бе обзета от жалост и уплаха.

— Трябва да я сложим да си легне — каза тя на Лоран, посочвайки леля си.

Лоран побърза да избута креслото на парализираната в стаята ѝ. После се наведе да я вземе на ръце. В този миг у госпожа Ракен се зароди надеждата, че някаква тайнствена пружина ще ѝ помогне да се изправи на крака; тя направи върховно усилие. Господ нямаше да позволи на Лоран да я притисне до гърдите си; надяваше се, че гръм ще порази това чудовищно безсрамие. Но никаква пружина не я тласна и от небето не се разрази буря. Тя остана притисната, безпомощна като пакет бельо. Престъпникът я улови, повдигна я и я пренесе; обзе я негодувание, че убиецът на Камий я държи в прегръдките си слаба и изоставена. Главата ѝ се плъзна по рамото на Лоран и тя го изгледа с очи, разширени от ужас.

— Хайде, хайде, гледай ме колкото си щеш — измърмори той, — няма да ме изядеш с очи...

И грубо я стовари в леглото. Старицата загуби съзнание. Последната ѝ мисъл беше усещане на страх и отвращение. Отсега нататък сутрин и вечер тя трябваше да понася гнусната прегръдка на Лоран.

Само ужасният страх подтикна съпрузите да говорят, да направят признание в присъствието на госпожа Ракен. Те и двамата не бяха жестоки по природа. Дори да не беше чувството на самосъхранение, което ги бе накарало да скрият престъплението си, не биха разкрили пред нея убийството просто от човечност.

Следващия четвъртък бяха особено неспокойни. Сутринта Терез запита Лоран дали е разумно да оставят старицата в трапезарията вечерта. Тя знаеше всичко и би могла да вдигне тревога.

— Ами! — отговори Лоран. — Тя не може да помръдне дори малкия си пръст.

Как искаш да говори?

— Може би ще намери начин — каза Терез. — От миналата вечер чета в очите ѝ някаква неумолима решителност.

— Нищо подобно. Лекарят ми каза, че с нея всичко е свършено. Ако заговори още веднъж, сигурно ще е в последните часове на агонията... повярвай ми, няма да издържи дълго. Глупаво ще бъде да обременяваме съвестта си, като ѝ пречим да присъства на тези вечери.

Терез потръпна и възкликна:

— Ти не ме разбра. О, да, имаш право! Стига кръв... Аз исках да ти кажа, че можем да затворим леля ми в стаята ѝ и да казваме, че ѝ е лошо и спи.

— Ами — възрази Лоран, — та този глупак Мишо ще влезе направо в стаята, за да види старата си приятелка. Чудесен начин да се погубим!

Той се колебаеше, искаше да се покаже спокоен, но езикът му се заплиташе от страх.

— По-добре да оставим всичко без промяна — продължи той. — Тези хора са тъпи като гъски. Те, разбира се, няма да разберат нищо от мълчаливото отчаяние на старицата. Никога няма да се усъмнят в нищо, защото са твърде далеч от истината. Ако този път не стане

нищо, ще можем да се успокоим за последствията от нашата непредпазливост. Ще видиш как всичко ще бъде наред.

Вечерта, когато гостите дойдоха, госпожа Ракен седеше на своето място между масата и печката. Лоран и Терез се показваха в добро настроение, прикриваха страховете си, очакваха с тревога дали няма да се случи нещо. Бяха спуснали абажура на лампата, само мушамата на масата беше ярко осветена.

Гостите приказваха банални неща, шумяха, суетяха се както винаги пред играта на домино. Гриве и Мишо не пропуснаха да попитат болната учтиво за здравето ѝ, въпроси, на които както винаги, си даваха чудесни отговори. След това, без да се интересува повече от нещастната старица, компанията се впусна с наслада в играта.

Госпожа Ракен, откакто знаеше страшната тайна, чакаше трескаво тази вечер. Тя беше събрала последните си сили, за да изобличи виновниците. До последния момент се страхуваше да не би да не присъства на вечерта; мислеше си, че Лоран ще я скрие, ще я убие или поне ще я затвори в стаята ѝ. Като видя, че я оставят там и почувства около себе си гостите, изпита гореща радост, мислейки си, че ще може да направи опит да отмъсти за сина си. Понеже усещаше, че езикът ѝ е мъртъв, тя реши да опита един нов език. С учудваща сила на волята успя да раздвижи донякъде дясната си ръка и да я повдигне леко от коляното си, където лежеше отпусната безволно; после малко по малко я придвижи край крака на масата, който се намираще пред нея и успя да я постави върху мушамата. След това размърда слабо пръстите си, за да привлече вниманието.

Когато играчите забелязаха тази мъртва бяла и отпусната ръка, те се изненадаха много. Гриве остана с ръка във въздуха точно в момента, в който се готвеше победоносно да сложи двойната шестица. След удара болната не бе помръдвала ръцете си.

— Ха, погледнете, Терез! — извика Мишо. — Ето че госпожа Ракен раздвижи пръстите си! Очевидно иска нещо!

Терез не можа да отговори. Тя, както и Лоран, беше проследила усилията на болната и гледаше ръката на леля си, мъртво бледа под ярката светлина на лампата, като ръка на отмъстител, която всичко ще разкрие. Двамата убийци чакаха задъхани.

— Боже мой! Вярно — каза Гриве, — тя иска нещо... О, ние се разбираме двамата. Тя иска да играе на домино... Какво? Не е ли така,

скъпа госпожо?

Госпожа Ракен показа рязко, че не е съгласна. Тя протегна пръста си, сгъна другите безкрайно трудно и започна да чертае букви по масата. Едва беше направила няколко линии, когато Гриве отново се провикна победоносно:

— Разбирам, казва, че ще направя добре да сложа двойната шестица!

Парализираната старица хвърли към стария чиновник страшен поглед и отново започна да пише думата. Но Гриве всеки миг я прекъсваше, че не било необходимо, че той е разбрал и изтърсваше някоя глупост. Най-сетне Мишо го накара да млъкне.

— Дявол да го вземе, оставете госпожа Ракен да говори — каза той. — Кажете, мила приятелко!

И той загледа мушамата на масата, сякаш се вслушваше. Но пръстите на парализираната се бяха отпуснали, тя започваше повече от десет пъти една и съща дума, но не можеше да я изпише, пръстите ѝ се колебаеха. Мишо и Гриве се наведоха, но като не можаха да прочетат думата, започнаха да убеждават старицата да напише отново първите букви.

— А, ето — извика изведнъж Оливие, — този път прочетох... тя написа вашето име, Терез. Погледнете: „Терез и ...“ Довършете, скъпа госпожо!

Терез щеше да изкрещи от ужас. Тя гледаше пръстите на леля си, които се плъзгаха по мушамата, и ѝ се струваше, че те изписват името ѝ и признанието за престъплението ѝ с огнени букви. Лоран рязко бе станал и се питаше дали да не се хвърли върху болната и да ѝ счупи ръката. Струваше му се, че всичко е свършено, чувстваше в себе си студа и товара на наказанието, загледан в тази оживяла ръка, която се готвеше да разкрие убийството на Камий.

Госпожа Ракен продължаваше да пише, но ръката ѝ все повече отслабваше.

— Чудесно. Сега чета много добре — каза Оливие след малко, като погледна съпрузите. — Леля ви написа вашите имена: „Терез и Лоран...“

Старата жена едно след друго потвърждаваше със знаци, като гледаше убийците с унищожителен поглед. Най-сетне пожела да завърши. Но пръстите ѝ се бяха вцепенили, върховната воля, която ги

бе раздвижила, я изостави; тя чувстваше как парализата бавно преминава по цялата ѝ ръка и отново слиза до китката ѝ. Побърза, успя да очертае още една дума.

Старият Мишо прочете на глас:

— „Терез и Лоран са...“

Оливие запита:

— Какво са вашите скъпи деца?

Убийците, обезумели от ужас, бяха почти готови да завършат на глас фразата. Те гледаха ръката-отмъстителка с втренчени очи, разтреперани когато изведнъж тя се сви и се вдърви върху масата; плъзна се и падна върху коляното на старицата като бездушна маса. Парализата отново я бе обхванала и бе възпряла наказанието. Мишо и Оливие седяха разочаровани, докато Терез и Лоран се опиваха от неистова радост, усещаха как в гърдите им прелива кръв, която ги подлудява.

Гриве беше ядосан, че не бяха повярвали на думите му и сметна, че сега е моментът да покаже своята непогрешимост, като завърши недописаната фраза на госпожа Ракен. Докато търсеше смисъла на тази фраза, той възкликна:

— Съвършено ясно е, отгатвам края на фразата по очите на госпожата. Няма нужда тя да я пише на масата. Един поглед ми е достатъчен... Тя искаше да каже: „Терез и Лоран са много грижливи към мен.“

Гриве можеше да се поздрави с въображението си, защото всички присъстващи се съгласиха с неговото тълкуване. Гостите се впуснаха да хвалят съпрузите, които се държаха толкова добре с нещастната жена.

— Точно така — каза сериозно старият Мишо, — госпожа Ракен сигурно искаше да изкаже похвала за нежните грижи, които полагат за нея децата ѝ. Това е чест за цялото семейство.

И той добави, като взе отново фигурките на доминото:

— Хайде да продължим. Докъде бяхме стигнали? Гриве, струва ми се, се канеше да сложи двойната шестица.

Гриве постави своята двойна шестица. Играта продължи безсмислена и еднообразна.

Парализираната старица гледаше, потънала в страшно отчаяние, ръката си. Тя ѝ бе изменила. Сега ѝ тежеше като оловна; никога вече

нямаше да може да я вдигне. Небето не желаше Камий да бъде отмъстен. То бе отнело на майка му единственото средство да разкрие на хората престъплението, на което той беше станал жертва. Клетата жена си казваше, че ѝ остава да отиде при детето си в земята. Тя спусна клепки, като си каза, че отсега нататък е ненужна и се помъчи да повярва, че е вече сред гробовния мрак.

От два месеца Терез и Лоран се мъчеха да се изтръгнат от тревогите на брачната връзка. Те се тормозеха един друг. Постепенно в сърцата им се надигна омраза и двамата започнаха да си хвърлят гневни погледи, изпълнени с глуха закана.

Неизбежно беше да се намразят. Те се бяха обичали като животни — с буйна страст, с влечението на кръвта; после в трепетите на престъплението любовта им се бе превърнала в страх и те бяха изпитали нещо като физически ужас от целувките си; днес, под гнета на страданието, наложено им от брака, от общия живот, се бунтуваха, беснееха един срещу друг.

Това беше жестока ненавист, съпроводена с буйни пристъпи. Те ясно чувстваха, че взаимно се тровят; непрестанно си повтаряха, че биха могли да живеят спокойно, ако не бяха вечно двамата. Когато бяха заедно, струваше им се, че ги задушават огромна тежест; биха искали да се освободят от тази тежест, да я унищожат, тогава стискаха устни, в пламналите им очи минаваха враждебни мисли, овладяваше ги неукротимо желание да си прегризат гърлата.

Всъщност измъчваше ги една-единствена мисъл — яд ги беше, че са извършили престъпление, изпадаха в отчаяние, че завинаги са отровили живота си. Оттам идваше целият им гняв и всичката им омраза. Те усещаха, че злото е неизлечимо, че до смъртта ще страдат заради убийството на Камий и мисълта, че ще страдат вечно, го довеждаше до отчаяние. Като не знаеха на кого да излеят яда си, те негодуваха един срещу друг и омразата им стигаше до отвращение.

Не желаеха открито да признаят, че бракът им е заслужено възмездие за извършеното убийство; отказваха да слушат вътрешния глас, който им крещеше истината, като разгръщаше пред тях историята на живота им. При все това по време на бесните кризи, които ги разтърсваха, те прозираха ясно в гнева си, отгатваха подбудите на егоизма, които ги бяха тласнали към убийство, за да удовлетворят желанията си, а чрез него бяха стигнали само до безнадеждно и

непоносимо съществуване. Спомняха си миналото, ясно им беше, че единствено излъганата надежда за сладострастие и тихо щастие предизвикваше угризенията им; ако можеха да се целуват мирно и тихо и да живеят в радост, никога не биха се сетили да оплакват Камий, биха се пресищали от плодовете на престъплението си. Но тялото им се бе разбунтувало, бе отказало брака и те се питаха със страх докъде ще ги отведат ужасът и отвращението. Виждаха пред себе си само непоносимо скръбно бъдеще, зловеща, насилствена развръзка. И подобно на двама врагове, оковани заедно, които напразно се мъчат да се освободят от тази принудителна прегръдка, те напругаха мишци и нерви, но се оказваха безсилни, не можеха да се отделят. Като разбираха, че никога няма да се освободят един от друг, раздразнени от възжетата, прерязващи плътта им, отвратени от близостта, усещайки как с всеки изминал час нараства недоволството им, забравяйки, че те сами се бяха свързали и не можейки повече да понасят нито миг връзката си, те се впуснаха в жестоки укори, мъчеха се да страдат по-малко, да превържат раните, които си нанасяха, като се проклинаха и се измъчваха с викове и обвинения.

Всяка вечер избухваха разпавии. Сякаш убийците търсеха случай да проявят раздразнението си, за да се отпуснат напрегнатите им нерви. Те се шпионираха, опипваха се с поглед, човъркаха раните си, сякаш се мъчеха да докоснат живото място, и изпитваха остра наслада да вият от болка. Живееха така сред непрекъснатата възбуда, уморени от себе си, не можеха вече да понесат нито една дума, нито един жест, нито един поглед, без да страдат, без да изпаднат в безумие. Цялото им същество беше подготвено за насилие; най-нищожното нетърпение, най-обикновеното възражение нарастваше по странен начин в болезнено засегнатия им организъм и се превръщаше изведнъж в низ от грубости. От нищо се надигаше буря, която траеше до другия ден. Едно претоплено ястие, един отворен прозорец, случайно несъгласие, най-обикновената забележка бяха в състояние да ги тласнат към истински пристъпи на безумие. И всеки път, при всеки спор те хвърляха в лицето на противника удавника. От дума на дума почваха да се упрекват за извършеното убийство в Сент-Уен; тогава очите им се наливаха с кръв и те стигаха до изстъпление. Това бяха ужасни сцени, задъхване, удари, грозни викове, срамни грубости. Обикновено Терез и Лоран изпадаха в тези състояния след ядене; те се

затваряха в трапезарията, за да не достига до улицата шумът от отчаяните им разправии. Там, във влажната стая, подобна на изба, осветена жълтеникаво от лампата, можеха да се разкъсват спокойно. Сред тишината и спокойствието гласовете им звучаха неприятни и резки. Те преставаха да се карат едва когато умората ги победеше. Тогава чак се отдаваха няколко часа на почивка. Разправиите станаха необходимост за тях, нещо като средство, с което успокояваха нервите си, за да заспят.

Госпожа Ракен ги слушаше. Тя беше винаги там, в креслото си, с отпуснати на коленете ръце, вдигнала глава, с безмълвно лице. Чуваше всичко, но по безжизнената ѝ плът не пробягваше нито тръпка. Очите ѝ следяха убийците остро и втрещено. Тя се измъчваше страшно. Малко по малко узна всичките деяния, предшестващи и последвали убийството на Камий, спусна се полека-лека в блатото на мръсотията и престъплението на тези, които бе наричала свои деца.

Разправиите между съпрузите ѝ разкриха и най-малките подробности, нарисуваха пред разстроеното ѝ въображение един по един епизодите на ужасното злодеяние. И колкото повече тя проникваше в тази кървава тиня, толкова по-силно молеше за пощада, струваше ѝ се, че е стигнала до дъното на безчестието, а те я заставяха да слиза още по-надолу. Всяка вечер научаваше нова подробност. Ужасната драма непрекъснато се разгръщаше пред нея; струваше ѝ се, че сънува безкраен страшен сън. Първото признание беше грубо и смазващо, но тя се измъчваше още повече от тези повтарящи се удари, от тези дребни факти, които съпрузите споменаваха във възбудата си и които осветляваха със зловеща светлина престъплението. Един път на ден тази майка слушаше разказа за убийството на сина си и този разказ ставаше все по-страшен, все по-подробен и звучеше в ушите ѝ с все по-нарастваща жестокост и поразителна яснота.

Понякога Терез изпитваше угризение пред тази бледа маска, по която мълчаливо се стичаха едри сълзи. Сочеше леля си на Лоран и го молеше с поглед да млъкне.

— Е, зарежи я! — викаше той грубо. — знаеш отлично, че не може да ни издаде... Да не би аз да съм по-щастлив от нея?... Парите ѝ са у нас, какво толкова ще се церемоним!

И кавгата продължаваше неумолима, дива, като че ли всеки път отново убиваха Камий. Нито Терез, нито Лоран се решаваха да

отстъпят на жалостивите чувства, които ги обземаха понякога — да затворят старицата в стаята ѝ и така да ѝ спестят разказите за убийството. Те се страхуваха да не се избият един друг, ако помежду им не стои полужив труп. Състраданието им отстъпваше пред подлостта, те налагаха на госпожа Ракен нечувани страдания, защото имаха нужда от присъствието ѝ, за да ги защитава от халюцинациите им.

Всичките им спорове си приличаха и водеха до едни и същи обвинения. Щом произнесяха името на Камий, щом единият започнеше да обвинява другия, че го е убил, се разразяваше страшна буря.

Една вечер на трапезата Лоран, който се мъчеше да намери предлог за кавга, каза, че водата в шишето е топла и заяви, че от топлата вода му се повдига, защото желае прясна студена вода.

— Не можах да купя лед — отговори сухо Терез.

— Добре, тогава няма да пия — отсече Лоран.

— Водата е чудесна.

— Топла е и има блудкав вкус като речна вода.

Терез повтори:

— Като речна вода...

И избухна в ридания. Спомни си някои неща.

— Защо плачеш? — запита мъртвешки блед Лоран, като предчувстваше отговора.

— Плача — ридаше младата жена, — плача, защото... сам знаеш защо... О, боже, боже, защото ти го уби.

— Лъжеш! — извика яростно убиецът. — Признай, че лъжеш... Хвърлих го в Сена, защото ти ме тласна към това убийство.

— Аз! Аз!

— Да, ти!... Не се прави на невинна, не ме принуждавай да те накарам насила да признаеш истината. Имам нужда ти да признаеш престъплението си и да приемеш своя дял в убийството. Това ме успокоява и облекчава.

— Да не би аз да съм удавила Камий?

— Да, хиляди пъти, да! Ти го удави!... О, преструваш се на учудена, като че ли си забравила всичко! Почакай, ще ти възобновя спомените!

Той стана от масата, наведе се над нея с пламнало лице и ѝ извика:

— Припомни си как стоеше на брега на реката и аз ти казаха тихо: „Ще го хвърля във водата.“ Тогава ти прие и влезе в лодката... Виждаш, че и ти си участвала в убийството заедно с мен.

— Не е вярно... бях обезумяла, не знаех вече какво правя, но никога не съм искала да го убиваме. Ти сам извърши престъплението!

Това отричане измъчваше Лоран, както сам казваше, мисълта, че има съучастник, го успокояваше; той би се опитал, ако не се страхуваше, да докаже сам на себе си, че целият ужас на убийството пада върху Терез. Искаше му се да бие младата жена, за да я накара да признае, че тя е по-виновна.

Той закрачи надлъж и нашир из стаята и завика като безумен, докато госпожа Ракен го следеше с втренчения си поглед.

— Ах, мерзавка! Мерзавка такава! — повтаряше хрипливо той. — Искан да ме подлуди... да не би да не дойде ти в стаята ми една вечер като проститутка, да не би да не ме опияни с ласките си, за да ме накараш да те отърва от мъжа ти! Разправяше ми, когато идвах тук, че не ти харесвал, миришел на болно дете... Нима съм мислил за това преди три години? Да не би да бях мръсник? Живеех си спокойно, честно, не правех зло никому. Муха не можех да смачкам.

— Ти уби Камий! — повтори Терез с упорито отчаяние, от което Лоран обезумя.

— Не, ти го уби, казвам ти, че ти... — избухна страшно той. — Слушай, не ме ядосвай, това може да свърши зле... Е, какво, нещастнице, значи не си спомняш нищо! Не ме ли подлуди ти, като ми показа наслади, каквито не познавах дотогава? Признай, че ти беше пресметнала всичко предварително, че мразеше Камий и отдавна искаше да го убиеш. Направи ме свой любовник, несъмнено за да ме тласнеш срещу него и да го унищожиш.

— Не е вярно... Чудовищно е това, което говориш... Нямах право да ме упрекваш за слабостта ми. Мога да кажа като тебе, че преди да те познавам, бях честна жена, която никога не би причинила зло никому. Ако аз съм те подлудила, ти ме подлуди още повече. Да не спорим, чуваш ли Лоран! бих могла да те упрекна за много неща.

— В какво би могла да ме упрекнеш?

— Е, в нищо... Ти не ме спаси от мене самата, възползва се от увлечението ми, приятно ти беше да разбиеш живота ми... Прощавам ти всичко това... Но моля те, не ме обвинявай, че съм убила Камий. Запази престъплението за себе си и не се опитвай да ме плашиш още повече.

Лоран вдигна ръка да удари Терез по лицето.

— Бий ме, предпочитам това — каза тя. — Така по-малко ще се измъчвам.

И протегна шия. Той се въздържа, дръпна един стол и седна до жена си.

— Слушай — каза той с глас, който се мъчеше да овладее. — Подло е да се отказваш от твоя дял в убийството. Знаеш чудесно, че го замислихме заедно, знаеш, че и ти си виновна, колкото и аз. Защо искаш да увеличиш товара ми, като разправяш, че си невинна? Ако беше невинна, нямаше да се съгласиш да се ожениш за мене. Припомни си двете години след убийството. Искаш ли да направим един опит? Ще отида да кажа всичко на прокурора и ще видиш дали няма да ни осъдят и двамата.

Те потрепераха, Терез каза:

— Хората може би ще ме съдят, но Камий знае добре, че ти единствен извърши всичко... Той няма да ме измъчва нощем, както измъчва тебе.

— Камий не ме безпокои — каза Лоран, блед и треперещ. — Ти го виждаш в кошмарите си, нали те чувам като викаш.

— Не казвай това — изкрещя младата жена гневно, — не съм викала, не искам призракт да ми се яви. О, разбирам, ти се мъчиш да го отблъснеш от себе си... Аз съм невинна, невинна!

Те се гледаха ужасени, пребити от умора, страхуваха се да не извикат трупа на удачника. Кавгите им винаги завършваха така; те взаимно се уверяваха в невинността си, мъчеха се да се излъжат сами, за да прогонят лошите сънища. Всичките им усилия се свеждаха до това да отхвърлят от себе си отговорността за престъплението; те се защитаваха като пред съд, обвиняваха се взаимно в най-тежки деяния. Най-странното беше, че вътрешно ни най-малко не се поддаваха на тази самоизмама и че двамата чудесно си спомняха при какви обстоятелства беше извършено убийството. Четяха признанието в очите си, докато гласно се лъжеха. Това бяха детски лъжи, смешни

твърдения, чисто словесно пререкание между двама нещастници, които лъжеха заради лъжата, без да могат да скрият от себе си, че лъжат. Последователно приемаха ролята на обвинители и макар че взаимното им обвинение никога не можеше да ги доведе до резултат, те го подновяваха всяка вечер с жестока настървеност. Знаеха, че няма да се убедят един друг в нищо, че няма да успеят да заличат миналото, но винаги се опитваха, като се подтикваха един друг, разкъсвани от мъка и ужас и победени предварително от смазващата действителност. Единствената изгода от тези спорове беше, че бурята от думи ги омаломощаваше за миг.

И докато траеха тези избухвания, докато те се обвиняваха, парализираната старица не ги изпускаше от поглед. Радост запламтяваше в очите ѝ, когато Лоран вдигаше голямата си ръка над главата на Терез.

Нещата навлязоха в нова фаза. Стигнала до крайност от страх, чудейки се къде да намери спокойствие, Терез започна да оплаква на глас пред Лоран удавника.

В нея бе настъпила рязка промяна. Прекалено изопнатите ѝ нерви се бяха отпуснали, буйната ѝ страстна натура се размекна. Тя вече бе имала подобни минути на съжаление през първите дни на женитбата. Сега те я обзеха отново като неизбежна съдбоносна необходимост. След като бе изтощила цялата си нервна енергия в борбата срещу призрака на Камий, след като беше живяла месеци наред в глухо раздражение, разбунтувана срещу страданията и се мъчеше да ги уталожии с волята си, младата жена сега изведнъж почувства такава умора, че се огъна победена. Тогава, станала отново жена и дори малко момиченце, чувствайки, че няма вече сили да се владее, да застава трескава срещу страховете си, тя се отдаде на жаловитост, на сълзи и съжаления, като се надяваше в тях да намери утешение. Опита се да се възползва от слабостта, която я беше овладяла тялом и духом; може би удавникът, който не беше отстъпил пред гневните избухвания, щеше да отстъпи пред сълзите ѝ. Така тя проявяваше угризения по сметка, надявайки се, че това е най-доброто средство да успокои и удовлетвори Камий. Подобно на някои богомолци, които се мъчат да излъжат бога и да изтръгнат опрощение, като произнасят молитви само на думи и проявяват унизително разкаяние, Терез се унижаваше, удряше се в гърдите, разкайваше се, макар че в гъбините на сърцето ѝ се таяха само страх и малодушие. Освен това изпитваше някакво физическо удоволствие да се отпуска, да се чувства отпаднала и превита, да се отдава без съпротива на скръбта.

Измъчваше госпожа Ракен със съзливото си отчаяние. Болната стана ежедневна нейна жертва; тя ѝ служеше като някакво молитвено столче, като мебел, пред която можеше без страх да признава грешките си и да иска прошка. Щом почувстваше нужда да плаче, да се успокои

с ридания, тя коленичеше пред болната старица и там крещеше, задъхваше се, разиграваше насаме сцена на угризения, която я успокояваше, понеже се уморяваше.

— Аз съм мизерница — повтаряше тя, — не заслужавам милост! Аз ви излъгах, тласнах сина ви към смърт. Вие никога няма да ми простите... И все пак, ако можехте да прочетете в мен угризенията, които ме разкъсват, ако знаете колко страдам, може би бихте ме съжалили... Не, няма милост за мен! Бих искала да умра в краката ви, смазана от срам и скръб.

Тя говореше така по цели часове, като преминаваше от отчаяние към надежда, осъждаше се, а после си прощаваше; говореше ту едносрично, ту съзливо с тон на малко болно момиче; лягаше по пода и после се изправяше, като се подчиняваше на всички подбуди, минали ѝ през ума — унижения и гордост, разкаяние и бунт. Понякога дори забравяше, че е коленичила пред госпожа Ракен и продължаваше да говори като насън. Когато се изтощеше от собствените си думи, ставаше, като залиташе отъпяла и слизаше в магазина успокоена, без да се страхува, че може да избухне в нервни ридания пред клиентките. Щом я нападнаха нови угризения, побързваше да се качи горе и да коленичи в краката на болната. Тази сцена се повтаряше по десет пъти на ден.

Терез нито за миг не си помисляше, че сълзите и показното ѝ разкаяние биха могли да причинят неизразимо огорчение на леля ѝ. Истина е, че дори някой да искаше да измисли изпитание, с което да измъчва госпожа Ракен, никога не би могъл да изнамери по-ужасно средство от комедиите на съжаления, които разиграваше пред нея племенницата ѝ. Парализираната старица отгатваше скрития егоизъм, затаен под тези скръбни изблици. Тя страдеше ужасно от дългите монолози, които бе принудена да търпи непрекъснато и които ѝ рисуваха убийството на Камий. Нямаше никакво желание да прости, беше се затворила в неумолимата жажда за отмъщение, която се изостряше още повече поради безпомощността ѝ, а по цял ден трябваше да слуша молби за прошка, унизителни и подли жалби. Тя би искала да отговори; някои думи на племенницата ѝ предизвикваха в гърдите ѝ непреодолимо желание да протестира, но трябваше да остава безмълвна, да слуша как Терез се защитава, без никога да може да я прекъсне. Невъзможността да извика или да запуши ушите си я

изпълваше с неизразима болка. И една по една думите на младата жена достигаха до съзнанието ѝ, бавни и жални като дразнеща песен. Тя помисли за миг, че убийците нарочно прилагат този начин на мъчение, изпълнени с дяволски жестоки помисли. Единственото ѝ средство за защита беше да затвори очи, щом племенницата ѝ коленичеше пред нея; така я слушаше, но не я виждаше.

Терез стигна дотам, че се осмели да целуне леля си. Един ден в пристъп на разкаяние се престори, че е открила в очите на болната опрощение; тогава се повлече на колене и се надигна, като викаше развълнувано:

— Вие ми прощавате, прощавате ми!

После целуна челото и бузите на клетата старица, която не можеше да отдръпне главата си. Студената плът, върху която Терез положи устните си, страшно я отврати. Тя си каза, че това отвращение заедно със сълзите и с угризенията ѝ ще бъде чудесно средство за успокояване на нервите ѝ и започна да целува всеки ден болната като наказание, за да се успокоява.

— О, колко сте добра! — възкликваше тя понякога. — виждам, че сълзите ми ви трогват. Погледът ви е изпълнен с милосърдие... Аз съм спасена!...

И я обсипваше с ласки, поставяше главата си на коленете ѝ, целуваше ръцете ѝ, усмихваше ѝ се щастливо. Грижеше се за нея в порив на гореща привързаност. След известно време започна сама да вярва в тази комедия, въобрази си, че е получила прошката на госпожа Ракен и я обграждаше с внимание, щастлива, че ѝ е простила.

Това наистина бе прекалено за болната. Тя едва не умря. От ласките на племенницата си изпитваше същото остро усещане на отвращение и бяс, което я изпълваше сутрин и вечер, когато Лоран я вдигаше на ръце, за да я сложи или да я вдигне от леглото. Тя беше задължена да понася гнусните милувки на тази мизерница, която беше измамила и убила сина ѝ; не можеше дори да изтрие с ръка следите от целувките, с които тази жена обсипваше бузите ѝ. Часове наред усещаше тези целувки, които я изгаряха. Така се бе превърнала в кукла на убийците на Камий, кукла, която те обличаха, обръщаха надясно и наляво и с която си служеха, за да задоволят нуждите и прищевките си. Стоеше безпомощна в ръцете им, сякаш вътрешностите ѝ бяха изпълнени със слама, а в същото време тези вътрешности живееха,

бунтуваха се, разкъсваха се от най-малкия допир на Терез или Лоран. Най-много я вбесяваше жестоката подигравка на младата жена, която разправяше, че чете опрощение в погледите ѝ, докато всъщност те горяха от желание да поразят престъпницата. Тя често напругаше последни сили, за да нададе вик на протест и цялата омраза се събираше в очите ѝ. Но Терез, която изпитваше особено удоволствие да повтаря по двадесет пъти на ден, че е получила прошката ѝ, удвои ласките си, не желаейки нищо да разбира. Парализираната старица трябваше да приеме благодарностите и излиянията, които сърцето ѝ отблъскваше. Продължи да живее изпълнена с горчив гняв, безпомощна, лице в лице с размекнатата си племенница, която се разливаше от обич и нежност, за да възнагради леля си, както казваше тя, за ангелската ѝ доброта.

Когато Лоран бе там и жена му коленичеше пред госпожа Ракен, той грубо я вдигаше.

— Стига комедии — казваше той, — нима аз плача, нима пълзя по земята?... Ти правиш всичко това, за да ме ядосваш!

Угризенията на Терез му въздействаха по странен начин. Той страдаше още повече, откакто съучастницата му се влачеше край него със зачервени от сълзи очи и умолително свити устни. Гледката на това въплъщение на разкаянието удвояваше страховете му, усилваше лошото му настроение. Тя ходеше из къщата като непрекъснат упрек. Освен това той се страхуваше разкаянието да не тласне жена му към разкриване на престъплението. Би предпочел да бе останала студена и заплашителна, защитаваща се буйно срещу обвиненията му. Но тя не сменила тактиката, признаваше охотно участието си в престъплението, обвиняваше сама себе си, показваше се мека и плаха и с пламенно смирение молеше за изкупление на греховете си. Държанието ѝ вбесяваше Лоран. Техните кавги ставаха с всяка вечер все потискащи и мрачни.

— Слушай — казваше Терез на мъжа си, — ние сме големи престъпници, трябва да се разкаем, ако искаме да намерим поне малко спокойствие... погледни, откакто плача, малко се поуспокоих. Прави като мене. Да си кажем двамата, че сме достойно наказани, задето извършихме такова жестоко престъпление.

— Ами — отговаряше рязко Лоран, — разправяй каквото си искаш. Аз знам, че ти си дяволски ловка и двулична. Плачи, ако това те

разсейва. Но моля ти се, не ми надувай главата със сълзите си.

— Ах, ти си ло, ти отхвърляш угризенията на съвестта, ти си подлец, ти уби Камий като долен измамник.

— Да не искаш да кажеш, че само аз съм виновен?

— Не, не казвам това. Аз съм виновна, по-виновна съм дори от тебе. Трябваше да изтръгна мъжа си от твоите ръце. О, аз съзнавам всичкия ужас на грешката си, но се опитвам да заслужа прошка и ще я получа, Лоран, докато ти ще продължаваш да водиш живот, изпълнен с отчаяние. Ти нямаш сърце! Не искаш дори да избавиш горката ми леля от гледката на отвратителния си гняв! Нито веднъж не си й казал поне една дума на разкаяние.

И тя целуваше госпожа Ракен, която затваряше очи. Суетеше се около нея, оправяше възглавницата под главата ѝ, оказваше ѝ хиляди внимания. Лоран излизаше извън себе си от гняв.

— Е, остави я най-сетне — викаше той, — не виждаш ли, че и ти и всичките ти грижи са ѝ противни. Ако можеше да вдигне ръка, щеше да ти зашлеви плесница!

Бавните и жалостиви думи на жена му, подчертано дълбокото ѝ разкаяние започнаха малко по малко да го хвърлят в пристъпи на сляпо озлобление. Той много добре виждаше, че това е само тактика; Терез искаше да се отдели от него, да се откаже от съучастничеството, да се потопи в скръбта и така да се избави от прегръдките на удавника. От време на време си казваше, че тя може би е избрала верния път, че сълзите ще я излекуват от страховете и трепереше при мисълта, че ще остане сам с мъките, сам със страха. Той също би желал да се разкае или поне да изиграе комедия на угризения, да направи опит; но не можеше да ридае, не можеше да намери необходимите думи и пак проявяваше насилие, разтърсваше Терез, за да я разсърди и да я върне при себе си, в поривите на бясна лудост. Младата жена се стараяше да остане невъзмутима, да отговаря със сълзлива кротост на гневните му крясъци, да се показва още по-покорна и по-разкаяна, колкото по-груб ставаше той. Лоран стигна до лудост. За да го доведе до пълно раздражение, Терез винаги свършваше с хвалебствия за Камий, изброяваше качества на жертвата.

— Той беше добър — казваше тя — и ние трябва да сме били ужасно жестоки, за да се нахвърлим върху човек с такова прекрасно сърце, който никога не е имал лоша мисъл.

— Да, много добър беше — кикотеше се Лоран, — искаш да кажеш глупав, нали?... Нима си забравила? Нали ти разправяше, че те ядосва с всяка дума, че не може да отвори уста и да не каже някоя глупост.

— Не се подигравай... Не бива да обиждаш човека, когото си убил... Ти, Лоран, не разбираш женското сърце. Камий ме обичаше и аз го обичах.

— Ти ли си го обичала? Наистина добре го измисли... сигурно защото много си го обичала, ме направи свой любовник... Спомням си как един ден лежеше на гърдите ми и разправяше, че Камий ти бил противен, когато си докосвала плътта му с пръсти, в която те потъвали като в глина... о, знам аз защо ме обикна! Необходими ти бяха по-силни ръце от ръцете на онзи нещастник!

— Обичах го като сестра. Той беше син на моята благодетелка, притежаваше цялата деликатност на слабите натури, беше благороден, великодушен, услужлив и с любящо сърце... А ние го убихме! Боже мой, боже мой!

Тя плачеше, примираше. Госпожа Ракен ѝ хвърляше пронизителни погледи, възмутена, че чува похвали за Камий от подобна уста. Лоран съзнаваше своето безсилие пред този изблик на сълзи и се разхождаше с трескави крачки, като се мъчеше да открие някакво последно средство, за да заглуши угризенията на Терез. Хубавите приказки, които чуваше за жертвата си, започнаха най-сетне да предизвикват мъчителна тревога в него; от време на време той се поддаваше на сърцераздирателните вопли на жена си, започваше да вярва в добродетелите на Камий и тогава страховете му се удвояваха. Но най-много го ядосваше и го довеждаше до бяс сравнението, което вдовицата на удавника не пропускаше случая да направи между първия и втория си мъж, като тези сравнения бяха винаги в полза на първия.

— Да, да — викаше тя, — той беше по-добър от теб! Бих предпочела той да е жив, а ти да си на неговото място под земята!

Лоран отначало свиваше рамене.

— Каквото и да ми разправяш — продължаваше тя с нарастващо оживление, — аз може би не съм го обичала, докато беше жив, но сега си спомням за него и го обичам... Обичам го, а тебе те мразя, разбираш ли? Ти си убиец.

— Ще млъкнеш ли? — реवेशе Лоран.

— А пък той, той е жертва, честен човек, убит от подлец. О, аз не се страхувам от тебе. Ти сам знаеш, че си негодник и грубиян без сърце и душа. Как искаш да те обичам сега, когато си покрит с кръвта на Камий?... Камий беше нежен към мене и аз бих те убила, чуваш ли, ако можех да възкреся Камий и да си възвърна любовта му!

— Ще млъкнеш ли, мръснице?

— Защо да мълча? Аз казвам истината. Бих откупила прошка с цената на твоята кръв. О, колко ми е тежко, колко страдам! Аз съм виновна, че този убиец погуби мъжа ми... ще трябва да отида някоя нощ да целуна земята, в която той почива. Това ще бъде моята последна наслада.

Лоран, зашеметен, полудял от жестоките картини, които Терез рисуваше пред очите му, се хвърли върху нея, свлече я на земята и я притисна с коляно, вдигнал юмрук.

— Така, така — крещеше тя, — бий ме, убий ме... Камий никога не е вдигал ръка над мене. Но ти, ти си чудовище!

И Лоран, шибнат от тези думи, я разтърсваше бясно, удряше я, измъчваше тялото с железните си юмруци. На два пъти едва не я удуши. Тялото ѝ омекваше под ударите му; тя вкусваше дива наслада, че я бият. Прехласваше се, предлагаше се, предизвикваше мъжа си към още по-голяма жестокост. Това също беше лек срещу терзанията; спеше по-добре през нощта, когато той я набиеше вечер. Госпожа Ракен вкусваше палеца наслада, когато Лоран влачеше така племенницата ѝ по пода и браздеше тялото ѝ с ритници.

Животът на убиеца стана непоносим от деня, когато у Терез се зароди пъклената мисъл да проявява угризения и да оплаква Камий на глас. От този миг нещастникът заживя непрекъснато със своята жертва; всеки час трябваше да слуша как жена му хвали първия си мъж и съжالياва за него. По най-нищожен повод казваше — Камий правеше това, Камий правеше онова, Камий имаше такива качества, Камий обичаше по такъв начин. Вечно Камий, вечно тъжни думи, с които тя го оплакваше. Терез влагаше всичката си злоба, за да направи още по-жестоко това мъчение, с което тровеше Лоран, за да спаси себе си. Тя стигаше до най-интимни подробности, разказа хиляди дреболии от младостта си с въздишки и съжаления и така намеси спомена за удавника в цялото им ежедневиe. Трупът, който и без това навестяваше

къщата, сега бе въведен открито в нея. Той седеше по столовете, на масата, изтягаше се в леглото, служеше си с мебелите, с всички вещи. Лоран не можеше да докосне вилица, четка или каквото и да било, без Терез да му внуши, че Камий е докосвал това преди него. Непрекъснато тласкан към човека, когото бе убил, убиецът започна да изпитва странно усещане, което го подлуди; той си въобрази, поради непрекъснатото сравнение с Камий и поради напомнянето, че си служи с нещата, с които си бе служил Камий, че той самият е станал Камий, че жертвата му е въплътена в него. Мозъкът му не издържаше този ужас и тогава той се хвърляше върху жена си, за да я накара да замълчи, да не чува повече думите ѝ, които го довеждаха до безумие. Всичките им разправии завършваха с бой.

Настъпи час, в който госпожа Ракен намисли да умре от глад, за да се избави от страданията. Смелостта ѝ се беше изчерпала, тя не можеше повече да понася мъчението, на което я подлагаше постоянното присъствие на убийците; мечтаеше да намери в смъртта последното успокоение. С всеки изминал ден мъката ѝ ставаше все по-силна, когато Терез я целуваше или Лоран я вземаше на ръце и я носеше като дете. Тя реши да се отърве и от ласките и от прегръдките, които ужасно я отвращаваха. Понеже не бе в състояние да отмъсти за сина си, предпочиташе да умре и да остави в ръцете на убийците труп, който няма да чувства нищо и с когото могат да правят каквото си искат.

Цели два дни отказа да хапне каквото и да било, като вложи последните си сили да стиска зъби и да не приема храната, която успяваха да напъхат в устата ѝ. Терез беше отчаяна; тя се питаше в подножието на кой стълб ще отиде да плаче и да се разкайва, когато леля ѝ няма да е вече между тях. Убеждаваше я, че трябва да живее. Плака, разсърди се дори, разбесня се като по-рано, отваряше челюстите на болната, както отварят устата на животно, което упорства — госпожа Ракен не отстъпваше. Това бе отвратителна борба.

Лоран беше съвършено неутрален и безразличен. Той се чудеше на усърдието, с което Терез възпираше болната да се самоубие. Сега, когато присъствието на старата жена не им беше необходимо, той дори желаше смъртта ѝ, не би я убил, но понеже тя искаше да умре, не виждаше защо е необходимо да попречат на желанията ѝ.

— Е, остави я на мира — крещеше той на жена си, — това ще бъде отлична развръзка... може би ще бъдем по-щастливи, когато тя няма да е между нас.

Тези думи, повтаряни много пъти пред нея, развълнуваха странно госпожа Ракен. Тя се уплаши да не би надеждата на Лоран да се осъществи и след смъртта ѝ семейството да вкуси спокойни и щастливи часове. Каза си, че ще бъде подло от нейна страна да умре,

че няма право да си отиде, преди да присъства на развързката на тази зловеща история. Едва тогава би могла да се спусне в мрака, за да каже на Камий: „Ти си отмъстен.“ Мисълта за самоубийството ѝ стана тягостна, като разсъди, че ще отнесе в гроба неизвестността. Там, в студа на мълчанието на земята, тя щеше да спи вечно измъчвана, защото нямаше да знае какво наказание е постигнало палачите ѝ, за да потъне спокойно в последния си сън, трябваше да утоли палещата жажда за отмъщение, трябваше да отнесе мечтата за задоволена ненавист, мечта, която щеше да я отнесе във вечността. Тя прие храната, която ѝ даваше племенницата ѝ, съгласи се да живее още.

Виждаше ясно, че развързката приближава. Всеки ден отношенията между двамата съпрузи ставаха все по-обтегнати и по-непоносими. Неизбежно беше избухването, което щеше да ги унищожи. Терез и Лоран с всеки изминал час се заплашваха все повече и повече един друг. Сега те не се измъчваха само през нощта, когато бяха насаме; живееха и през деня в страхове и сърцераздирателни кризи. Всичко им вдъхваше ужас и страдание. Мятаха се в някакъв ад, измъчваха се един друг, превръщаха в жестока горчилка всичко, което правеха и което казваха, като се стремяха всеки да блъсне другия в бездната, раззината под краката им, а падаха в нея едновременно.

И двамата бяха мислили за раздяла. И двамата бяха мечтали, всеки поотделно, да избягат, да отидат да вкусят спокойствие някъде далеч от пасажа на Пон-Ньоф, който с влагата и мухъла бе създаден за техния безрадостен живот. Но не се осмеляваха, не можеха да мислят за спасение. Струваше им сега, че сега вече е невъзможно да не се измъчват взаимно, да се махнат оттам, да не страдат и да не причиняват страдание на другия. Бяха обзети от упорството на омразата и жестокостта. Някаква отблъскваща и притегателна сила ги заставяше едновременно да желаят да си отидат и да останат. Те изпитваха странното усещане на двама души, които след като са се карали, искат да се разделят, но въпреки това винаги се връщат, за да си изкрещят нови обиди. Пък щяха да изникнат и материални пречки при едно бягство; те не знаеха какво да направят с болната, както и с гостите в четвъртък. Ако избягаха, може би приятелите им щяха да се усъмнят в нещо; тогава си представят как ги преследват и осъждат на смърт. И оставаха от малодушие, влачеха се жалки сред ужаса на съвместния живот.

Когато Лоран не беше там, сутрин и следобед, Терез сновеше между трапезарията и магазина, неспокойна и тревожна, не знаеше как да запълни пустотата, която все повече и повече обхващаше сърцето ѝ, тя се чудеше какво да прави, когато не плачеше в краката на госпожа Ракен или когато мъжът ѝ не я биеше или ругаеше. Щом останеше сама в магазина, завладяваше я необяснима слабост, тя гледаше тъпо хората, прекосяващи тъмния и мрачен пасаж, тъгуваше до смърт в дъното на тази зловеща изба, лъхаща на гробища. Най-сетне помоли Сюзан да идва по цял ден при нея, като се надяваше, че присъствието на това клето, кротко и бледо създание ще я успокои.

Сюзан прие предложението ѝ с радост. Тя продължаваше да изпитва към нея почтителна приятелска обич. Отдавна имаше желание да работят заедно, докато Оливие е в кантората. Донесе везбата си и зае зад тезгяха празното място на госпожа Ракен.

От този ден Терез поизостави леля си. Тя се качваше по-рядко да плче на коленете ѝ и да целува безжизненото ѝ лице. Сега имаше друго занимание. Слушаше, като се насилваше да проявява интерес, мудното бърбрене на Сюзан, която говореше за семейството си, разказваше най-обикновени случки от еднообразния си живот. Това я избавяше от самата нея. Тя се улавяше понякога, че я занимават разни глупости и това я караше да се усмихва горчиво.

Малко по малко загуби цялата клиентела, която посещаваше магазина. Откакто леля ѝ лежеше горе в креслото, тя беше занемарила магазина, а стоките бяха покрити с прах и влага. Миризма на мухъл се носеше навред, паяци се спускаха от тавана, тя не метеше почти никога паркета. Впрочем клиентките престанаха да идват повече поради странния начин, по който ги посрещаше понякога Терез. Когато беше горе и Лоран я биеше или я разтърсваше нервна криза, а звънчето на вратата на магазина властно звънеше, трябваше да слиза долу почти без да има време да прибере косата си или да изтрие сълзите си; тогава обслужваше грубо клиентката, която я чакаше, често дори не си даваше труд да я обслужи, а отговаряше горе от дървената стълба, че няма това, което търси. Неприветливото ѝ държане отблъскваше хората. Работничките от квартала, свикнали с кротката любезност на госпожа Ракен, се отдръпнаха пред грубостта и безумните погледи на Терез. Когато тя извика Сюзан да ѝ помага, упадъкът стана пълен; двете млади жени, за да не ги безпокоят посред бърбенето им, се

държаха така, че отпратиха и последните купувачки, които все още влизаха в магазина. От този момент търговията престана да дава дори едно су за нуждите на семейството; наложи се да прибягнат до капитала от четиридесет и няколко хиляди франка.

Понякога Терез изчезваше по цели следобеди. Никой не знаеше къде ходи. Тя без съмнение бе извикала Сюзан при себе си не само да ѝ прави компания, но също така да пази магазина, докато отсъства. Вечер, когато се връщаше безсилна, с почернели от изтощение клепачи, заварваше зад тезгяха малката женица на Оливие клюмнала, с блуждаеща усмивка, в същата поза, в която я беше оставила преди пет часа.

Около пет месеца след сватбата Терез изживя нов ужас. Тя се увери, че е бременна. Мисълта да има дете от Лоран ѝ се стори чудовищна, без да може да си обясни защо. Тя смътно се страхуваше, че ще роди удавник. Струваше ѝ се, че усеща в утробата си хладния размекнат и разложен труп. На всяка цена искаше да се освободи от това дете, което я вледеняваше и което не желаше да носи повече под сърцето си. Не каза нищо на мъжа си и един ден, след като го предизвика жестоко, когато той вдигна крак да я ритне, тя се обърна с корема си към него. Едва не умря от удара. На другия ден направи спонтанен аборт.

Лоран от своя страна също водеше отвратително съществуване. Дните му се струваха непоносимо дълги. Всеки от тях му носеше все същите тревоги, все същите тежки грижи, които го притискаха в определени часове с убийствено еднообразие и точност. Той влачеше своя живот — всяка вечер, изпълнен с ужас от спомена за деня, и в очакване на същите усещания следващия ден. Знаеше, че отсега нататък всичките му дни ще си приличат, че всички те ще му носят една и съща мъка. И си представяше седмиците, месеците, годините, които го чакаха, мрачни и неумолими, как се низжат, как падат върху него и как го задушават постепенно. Когато бъдещето е безнадеждно, настоящето става отвратително, горчиво. Лоран вече не се бунтуваше, живееше като животно, беше изпаднал в пълно бездействие, което постепенно обхваща цялото му същество. Безделието го убиваше. Излизаше от сутринта, без да знае къде отива, отвратен от мисълта да върши онова, което е вършил вечерта, и принуден въпреки себе си да го направи отново. Ходеше в ателието си по навик, превърнал се в

мания. Тази стая със сиви стени, от която не виждаше нищо друго освен един пустинен квадрат от небето, го изпълваше с мрачна тъга. Той се търкаляше по дивана, отпуснал ръце, с натезала глава. Не смееше да се докосне до четка. Беше правил много нови опити да рисува, но върху платново винаги се появяваше хилещо се лицето на Камий. За да не обезумее напълно, захвърли кутията с боите в един ъгъл и се отдаде на пълна леност. Този принудителен мързел му тежеше невероятно много.

Следобед се питаше с тревога какво да прави. Стоеше по половин час на тротоара на улица Мазарин, чудеше се, колебаеше се как да се развлече. Не му се качваше отново в ателието и винаги решаваше да тръгне по улица Генего, а после да скита по кейовете. До вечерта бродеше така затъпял и тръпки го побиваха, когато гледаше Сена. Дали беше в ателието или на улицата, чувстваше се все по един и същи начин потиснат. На другия ден започваше отново, прекарваше сутринта на дивана, влачеше се следобед по кейовете. Това траеше вече от месеци и можеше да трае години.

Понякога Лоран се сецаше, че е убил Камий, за да не върши нищо и беше много изненадан, че сега, когато не вършеше нищо, се измъчва толкова. Искаше да направи така, че да е щастлив. Доказваше си, че греши като страда, че е постигнал върховно благополучие, което се заключава в това да стои със скръстени ръце и че е глупак, дето не вкухва мирно това щастие. Но разсъжденията му пропадаха пред фактите. Той бе принуден да признае дълбоко в душата си, че безделието правеше тревогите му още по-жестоки, като му оставяше всички часове от живота, за да размисля върху отчаянието си и да задълбава безизходното си положение. Леността, това мечтано съществуване, беше неговото наказание. От време на време си пожелаваше пламенно да има някакво занимание, което да го изтръгне от мислите му. После отново се отпускате, притиснат от сляпата съдба, която бе сковала членовете му, за да може по-сигурно да го смаже.

В действителност той изпитваше облекчение само когато биеше Терез вечер. Това му помагаше да излезе от мъчителното вцепенение.

Най-острата болка, физическа и морална, му причиняваше ухапаното от Камий място на врата. Понякога му се струваше, че тази рана се разпростира върху цялото му тяло. Ако му се случеше да

забрави миналото, тя като палеца инжекция му напомняше тялом и духом убийството. Не можеше да застане пред огледало, без пред очите му да се извърши това явление, което винаги толкова го ужасяваше: под влияние на вълнението, което изпитваше, кръвта се изкачваше към врата му, зачервяваше раната и тя започваше да гори. Тази жива рана постоянно се подлютяваше, ставаше червена и болезнена при най-малко вълнение; тя го плашеше и го измъчваше. Най-сетне той започна да мисли, че със зъбите си удавникът е пъхнал там някакъв звяр, който го разяжда. Мястото на врата му, където се намираще белегът, сякаш бе отделно от тялото му; то бе като чужда плът, залепена там, отровно месо, което разлагаше мускулите му. Така той носеше навсякъде със себе си живия и разяждащ спомен за своето престъпление. Когато биеше Терез, тя се мъчеше да раздразни раната му; впиваше понякога ноктите си в нея и той ревеше от болка. Обикновено тя нарочно започваше да ридае, щом види раната, за да я направи още по-непоносима за Лоран. Отмъщаваше му за грубостите, като го измъчваше с тази рана.

Неведнъж той се бе опитвал, когато се бръснеше, да пореже врата си, за да заличи следите от зъбите на удавника. Застанал пред огледалото, вдигаше брада и щом забележеше червеното петно под сапунената пяна, обземаше го внезапен бяс, бързо приближаваше бръснача, почти готов да отреже живо месо, но студеното острие, докосвайки кожата му, винаги му връщаше хладнокръвието. Той губеше съзнание и беше принуден да седне и да почака да се успокои, за да завърши бръсненето.

Вечер се освобождаваше от вцепенението си, като изпадале в сляп момчешки гняв. Когато се умореше да се кара с Терез и да я бие, риташе стените като децата и се мъчеше да намери нещо, което да счупи. Това го успокояваше. Особена омраза изпитваше към шарения котарак Франсоа, който, щом се появеше, се приютяваше на коленете на парализираната старица. Лоран не го беше убил досега, защото всъщност не му достигаше сила да го хване. Котката го гледеше с големите си кръгли очи със сатанински втренчен поглед. Именно тези очи, вечно втренчени в него, изкарваха из търпение Лоран; той се питаше какво искат те, та не се отделят от него. Накрая стигна дотам да си представи истински ужаси, да направи нелепи предположения. Когато седеше на масата, посред някоя кавга или след дълго мълчание,

изведнъж извърщаше глава, виждаше очите на Франсоа, втренчени в него, тежки и неумолими, губеше ума и дума, готов да закрещи: „Е, проговори най-сетне, кажи какво искаш от мене!“ ако му се удаваше случай да настъпи някоя от лапите или опашката му, той го правеше с голяма радост, но изпълнен със страх, и мяукането на животното го хвърляше в смътен ужас, сякаш беше чул болезнения вик на човек. Лоран всъщност се страхуваше от Франсоа. Особено когато котката се настаняваше на коленете на парализираната като в непристъпна крепост, откъдето можеше безнаказано да втренчва зелените си очи в своя неприятел тогава убиецът на Камий започваше да намира смътна прилика между наеженото животно и болната. Той си казваше, че котката, както и госпожа Ракен, знаеха за престъплението и ако някога можеха да проговорят, щяха да го издадат.

Особено една вечер Франсоа гледа така втренчено Лоран, че той се раздражни до крайност и реши да свърши веднъж завинаги с врага си. Отвори широко прозореца на трапезарията, приближи се и улови котката за козината на шията. Госпожа Ракен разбра: две големи сълзи се плъзнаха по бузите ѝ. Котката започна да мяука, извиваше се, мъчеше се да се обърне, за да ухапе ръката на Лоран. Но той издържа. Замахна два три пъти и я запрати с всички сили срещу високата черна стена. Франсоа се разби, гръбнакът му се пречупи и той падна върху стъкления покрив на пасажа. Цялата нощ нещастното животно се влачи по водосточната тръба с пречупен гръбнак, като мяукаше дрезгаво. Тази нощ госпожа Ракен плака за Франсоа почти толкова, колкото бе плакала за Камий; Терез получи остра нервна криза. Жалните мяукания на котката звучаха злоещо в мрака под прозорците.

Скоро Лоран започна да изпитва нови тревоги. Изплаши се от някои промени, които забеляза в жена си.

Терез стана мрачна, мълчалива. Тя престана да излива разкаянията си пред госпожа Ракен и да я обсипва с признателни целувки. Започна да се държи с нея с предишната си студена жестокост и егоистично безразличие. Човек би казал, че след като бе опитала да проявява угризения и тези угризения не бяха успели да я успокоят, бе измислила друго лекарство. Тъгата ѝ без съмнение идваше от безсилието да си уреди спокоен живот. Тя започна да гледа болната с някакво презрение, като безполезна вещ, която не можеше да ѝ

послужи дори за утешение. Грижеше се за нея само толкова, колкото да не я остави да умре от глад. От този момент се повлече из къщата безмълвна, угнетена. Започна да излиза по-често, отсъстваше по четири пет пъти седмично.

Тези промени изненадаха и разтревожиха Лоран. Той си помисли, че угризенията на Терез навлизат в нов етап, че се проявяват в мрачното униение, което наблюдаваше в нея. То му се стори много по-обезпокоително, отколкото шумното отчаяние, което по-рано го изкарваше от търпение. Тя не му казваше нито дума, не се караше вече, сякаш бе затаила всичко дълбоко в себе си. Той предпочиташе да я чува как се мъчи да намира изход от страданието, отколкото да я вижда вгълбена в себе си. Страхуваше се, че някой ден мъката ще я задуши и за да се успокои, тя ще отиде да разкаже всичко на някой свещеник или на някой съдебен следовател.

Честите излизания на Терез придобиха тогава заплашително значение в очите му. Той реши, че тя търси навън някого, на когото да се довери, че се готви да го предаде. Два пъти се опита да я проследи, но я изгуби по улиците. Пак започна да я дебне. Измъчваше го една натрапчива мисъл: Терез, стигнала до връхната точка на страданието, сигурно ще отиде да го предаде, затова бе необходимо да я притисне, да спре признанията в гърлото ѝ.

Една сутрин Лоран, вместо да се качи в ателието си, отиде в кръчмата на улица Генего срещу пасажа. Оттам започна да следи хората, минаващи по улица Мазарин. Дебнеше Терез. Предната вечер младата жена бе казала, че ще излезе рано и сигурно ще се върне чак вечерта.

Лоран чака близо половин час. Знаеше, че жена му минава винаги по улица Мазарин; за миг все пак се уплаши да не би да я е изпуснал, ако е тръгнала по улица Сен. Хрумна му да влезе в пасажа и дори да се скрие в прохода към тяхната къща. Докато се чудеше какво да прави, видя Терез, която излезе бързо от пасажа. Беше със светла рокля с дълъг шлейф и за пръв път той забеляза, че се е облякла като лека жена; тя полюляваше бедра предизвикателно, заглеждаше мъжете и вдигаше толкова високо полата си с ръка, че се виждаха целите ѝ крака, връзките на обувките и белите ѝ чорапи. Тръгна по улица Мазарин. Лоран я последва.

Времето бе меко, младата жена вървеше бавно, с вдигната глава, с разпилени нагърба коси. Мъжете, които я поглеждаха в лицето, се обръщаха, за да я видят и в гръб. Тя тръгна по улица Екол-дьо-Медсин. Лоран се изплаши; знаеше, че на няколко крачки има полицейски участък; никакво съмнение, жена му очевидно отиваше да го предаде. Даде си дума да се хвърли върху нея, ако премине вратата на участъка, да я моли, да я бие, да я принуди да мълчи. На ъгъла на една улица тя погледна минаващия полицаи и той потрепера, че ще го заговори; скри се в един вход, обхвана го внезапен страх, че щом се покаже, ще го задържат. Тази разходка бе за него истинска агония; докато жена му се грееше на слънце по тротоара, развявайки поли, небрежна и безсрамна, той вървеше зад нея блед и треперещ, като си повтаряше, че всичко е свършено, че няма да може да се спаси и ще го осъдят на смърт. Струваше му се, че всяка нейна стъпка до приближава до наказанието. Страхът го караше да прави лъжливи заключения и най-малките

движения усилиха увереността му в това. Той я следеше, вървеше след нея, където и да отидеше тя, както се отива на изтезание.

Внезапно Терез се озова на старинния площад Сен-Мишел и се отправи към едно кафене на улица Мьосийо-льо-Пренс. Тя седна сред група жени и студенти на една от масите на тротоара. Ръкува се фамилиарно с всичките тези хора. После си поръча чаша абсент.

Чувстваше се очевидно добре, разговаряше с млад рус човек, който явно я чакаше там. Две леки жени се наведоха над масата, на която беше тя и ѝ заговориха на „ти“ с дрезгавите си гласове. Около нея жените пушеха цигари, а мъжете целуваха жените посред улицата, пред минувачите, които дори не обръщаха глава. До Лоран, застанал неподвижно от другата страна на площада под една порта за коли, достигаха груби шеги, нахално кикотене.

Когато Терез изпи абсента си, тя стана, улови ръката на младия човек и тръгна по улица Арп. Лоран ги проследи до улица Сент-Андре-де-з-Ар. Там ги видя, като влизаха в една къща с квартири. Той остана посред улицата, загледан във фасадата на къщата. Жена му се появи до един отворен прозорец на втория етаж. После му се стори, че различава как ръцете на млад рус човек се плъзгат около талията на Терез. Прозорецът се захлопна рязко.

Лоран най-сетне разбра. Без да чака повече, той си тръгна успокоен, сигурен, щастлив.

„Виж ти — казваше си той, докато вървеше по кейовете, — така е по-добре. По този начин има занимание и няма да ѝ дойде наум да прави зло... Тя е дяволски хитра, много по-хитра е от мен.“

Особено го учудваше това, че пръв не се бе сетил да се отдаде на порок. Може би така щеше да намери лек срещу ужаса. Не бе помислил за това, защото плътта му беше вече мъртва и не усещаше ни най-малко желание за разврат. Измяната на жена му никак не го развълнува; кръвта и нервите му не се бунтуваха при мисълта, че тя се намира в обятията на друг. Напротив, това го забавляваше; сякаш бе проследил жената на някой свой приятел и се подсмиваше на номера, който тази жена е изиграла на мъжа си. Така се бе отчуждил от Терез, че тя вече нямаше място в сърцето му; бе готов да я продаде и да я предава сто пъти от ръка на ръка, за да си купи един час спокойствие.

Заскита, доволен от резкия и благоприятен обрат, който го отведе от ужас в покой. Беше почти благодарен на жена си, че е отишла при

любовник, когато мислеше, че ще влезе в полицейския участък. Това приключение имаше съвсем неочаквана развръзка и тя го изненада приятно. От всичко, което видя, му стана ясно, че неправилно е треперил и че на свой ред трябва да се отдаде на порока, за да види дали това няма да го успокои и да го отвлече от мислите му.

Вечерта, когато се върна в магазина, Лоран реши да поиска няколко хиляди франка от жена си и да прибегне дори до крайни мерки, за да ги получи. Той си казваше, че порокът струва скъпо за мъжа, и смътно завиждаше на проститутките, защото можеха да се продават. Дочака търпеливо Терез, която още не се бе прибрала. Когато тя се върна, той се държа кротко и не ѝ каза нищо за утринната си шпионска разходка. Тя беше малко пияна; от небрежно навлечените ѝ дрехи се носеше мирис на тютюн и алкохол като от кръчма. Изтощена, с лице на бледи петна, тя залиташе, натежала от позорната дневна умора. Вечерята мина мълчаливо. Терез не хапна нищо. При десерта Лоран се облакът на масата и без предисловие ѝ поиска пет хиляди франка.

— Не — отговори тя сухо, — ако те оставя да правиш каквото ти хрумне, ще се озовем на улицата... Нима не ти е известно какво е положението ни? Просто вървим към пълна мизерия.

— Възможно е — каза той спокойно, — но това ми е безразлично, аз искам пари.

— Не, и хиляда пъти не! Ти напусна работа, търговията ни не върви и ние трябва да живеем само от процентите на моята зестра. Всеки ден посягам на парите си, за да те храня и да ти давам по сто франка на месец, които ме принуди да ти обещаая. Повече нищо няма да получиш, чуваш ли? Безполезно е да искаш.

— Размисли и после отказвай. Казвам ти, че имам нужда от пет хиляди франка и ще ги получа. Ти ще ми ги дадеш, каквото ще да става!

Това спокойно упорство ядоса Терез и тя напълно изтрезня.

— О, знам — извика тя, — ти искаш да свършиш както започна... Ето вече четири години, откакто те храня. Ти дойде у нас само за да ядеш и пиеш и оттогава си ни в тежест. Господинът не прави нищо, господинът се е подредил да живее на мой гръб със скръстени ръце... Не, няма да получиш нищо, нито су... Искаш ли да ти кажа какво си ти! Е, добре, ти си...

И тя му подхвърли една дума. Лоран сви рамене и се разсмя. Той се задоволи да отговори:

— Хубави думи си научила в обществото, в което се движиш напоследък!

— Поне не се движа с убийци!

Лоран страшно пребледня. Той млъкна за миг, втренчил поглед в жена си.

После поде с треперещ глас:

— Слушай, моето момиче, да не се караме! Това няма да ни доведе до нищо, нито мене, нито тебе. Аз вече съм стигнал до последния предел. Благоразумно би било за нас двамата да внимаваме, ако не искаме да ни постигне нещастие... Искам ти пет хиляди франка, защото имам нужда от тях! Ще ти кажа дори, че смятам да ги употребя така, че да осигуря нашето спокойствие.

Той се усмихна странно и продължи:

— Хайде, размисли, кажи последната си дума.

— Няма какво да размислям — отговори младата жена, — казах ти, че няма да получиш нито су.

Мъжът ѝ грубо скочи. Тя се уплаши, че ще я набие. Сви се, решена да не отстъпва под ударите. Но Лоран дори не се приближи. Той се задоволи да заяви студено, че е уморен от живота и ще отиде да разкаже за убийството на кварталната полиция.

— Ти ме тласкаш към крайности — каза той, — направи живота ми невъзможен.

Предпочитам да свърша с това... ще ни съдят и ще ни осъдят и двамата. Толкова.

— Да не мислиш, че ще ме уплашиш? — извика Терез. — И аз съм уморена като тебе. И дори ако ти не отидеш, аз ще отида при полицейския комисар. Добре, в края на краищата, готова съм да те последвам на ешафода, не съм страхливка като тебе. Хайде, ела с мене при комисаря.

Тя стана и тръгна към стълбата.

— Точно така — каза Лоран, — да вървим заедно.

Когато слязоха в магазина, те се спогледаха неспокойни, ужасени. Стори им се, че някой ги прикова към пода. Няколкото секунди, през които бяха слезли по дървената стълба, им бяха достатъчни да ги осени като мълния мисълта за последствията от

подобно признание. В същото време внезапно те видяха съвсем ясно полицаите, затвора, съда, гилотината. И се почувстваха така безсилни, че бяха готови да се хвърлят на колене, да се молят един на друг да останат, да не разкриват нищо. Страх и неловкост ги задържаха неподвижни и безмълвни две-три минути. Първа Терез се реши да отстъпи, тя каза:

— След всичко, което стана, много глупаво е да ти оспорвам тези пари. Днес или утре, ти все ще ги изядеш. Може би дори е по-добре да ти ги дам веднага.

Тя не се опитваше повече да скрива поражението си. Седна на тезгяха и подписа един чек от пет хиляди франка, които Лоран щеше да получи от банката. Тази вечер не стана повече дума за комисаря.

Щом Лоран напълни с пари джобовете си, започна да пие, да ходи по проститутки, впусна се в шумен и разгулен живот. Не се връщаше през нощта вкъщи, спеше орез деня, скиташе по цели нощи, търсеше силни преживявания, мъчеше се да избяга от действителността. Но само още повече грохваше. Колкото повече крещяха около него, толкова повече се вслушваше в необятната и зловеща тишина в душата си; когато някоя любовница го целуваше, когато гаврътваше някоячаша, вместо удовлетворение усещаше само тежка тъга. Развратът и гуляите вече не го влечаха; цялото му същество, охладняло и сякаш вцепенено вътрешно, изпадаше в нервна възбуда от целувките и лакомствата. Но отвратен предварително, той не бе в състояние да развихри въображението си, да възбуди чувствеността и стомаха си. Само се измъчваше малко повече от преди, като се насилваше да развратничи, и толкова. После, когато се прибереше и видеше отново госпожа Ракен и Терез, изтощението го хвърляше в ужасни кризи на страх и той си даваше дума, че няма да излиза повече, че ще остане в къщи с мъките си, за да свикне с тях и да ги победи.

От своя страна Терез започна да излиза все по-рядко и по-рядко. Един месец тя живя като Лоран по тротоарите, из кафенетата. Връщаше се за миг вечер, хранеше госпожа Ракен, слагаше я да си легне и отново изчезваше до другия ден. Веднъж не се видя с мъжа си четири дни. После я обзе дълбоко отвращение, почувства, че порокът няма да я облекчи повече от комедията с разкаянието. Напразно се бе мъкнала и всички квартири в Латинския квартал, напразно се бе

отдавала на покварен и разпътен живот. Нервите ѝ бяха разбити; развратът, физическите наслади не можеха повече да ѝ дадат силния тласък, който да ѝ донесе забрава. Тя бе като онези пияници, чиито обгоряло небце е нечувствително дори за огъня на най-силните напитки. Оставаше безчувствена към сладострастието, любовниците ѝ само я отегчаваха и уморяваха. Тогава ги изостави, като си каза, че вече не са ѝ необходими. Бе обзета от безнадеждна леност, която я задържаше в къщи; започна да ходи с мръсна фуста, несресана, с нечисто лице и ръце. Съвсем се запусна.

Когато убийците отново се озоваха така лице в лице, изтощени, изчерпали всичките възможности да се избавят един от друг, те разбраха, че нямат вече сили да се борят. Развратът не ги бе успокоил, а пак ги хвърли в тревогите им. Отново се озоваха в мрачното и влажно жилище на пасажа, където се чувстваха затворници завинаги, защото колкото и да се бяха мъчили да се спасят, нито веднъж не успяха да скъсат кървавата връзка, която ги свързваше. Те дори не помислиха да се заемат с някаква работа. Толкова потиснати, смазани, свързани от действителността се чувстваха, че ясно съзнаваха безполезността от каквито и да било опити за борба. И се възвърнаха към съвместния живот, но взаимната им омраза премина в неистов бяс.

Вечерните кавги се възобновиха. Впрочем побоищата и виковете продължаваха през целия ден. Към омразата се прибави и недоверието, а недоверието ги доведе до лудост.

Те се страхуваха един от друг. Сцената, която се бе разиграла, когато Лоран бе поискал пет хиляди франка, сега започна да се повтаря всяка сутрин и вечер. Преследваше ги натрапчивата мисъл, че взаимно ще се предадат. Вече не излизаха от къщи. Щом единият от тях кажеше някоя дума или направеше някой жест, другият си въобразяваше, че той се готви да отиде в полицейския участък. Тогава се биеха или се умоляваха един друг да мълчат. Страдаха ужасно, но нямаха достатъчно смелост да се излекуват, да пъхнат нагорещено желязо в раната. Заплашваха се, че ще разкрият престъплението единствено за да си внушат страх и да се освободят от тази мисъл, защото никога не биха намерили в себе си сили да говорят и да потърсят покой във възмездието.

Повече от двадесет пъти се бяха проследявали до вратата на полицейския участък. Ту Лоран искаше да признае престъплението, ту

Терез тичаше да се предаде. И винаги се срещаха на улицата и решаваха да почакаат още, след като си разменяха обиди и пламенни молби.

След всяко ново стълкновение ставаха още по-подозрителни и по-свирепи.

От сутрин до вечер се шпионираха. Лоран не излизаше вече от жилището в пасажа, а и Терез не го пускаше да излиза сам. Техните съмнения, ужасът от признанието ги сближаваха, обвързваха ги жестоко. Никога след женитбата си не бяха живели така тясно свързани и никога не бяха страдали така. Но въпреки тревогите не откъсваха очи един от друг, предпочитаха да изтърпят най-палещите мъки, отколкото да се разделят за един час.

Ако Терез слезеше в магазина, Лоран също веднага слизаше от страх да не заговори с някоя клиентка. Ако Лоран застанеше до вратата, загледан в минувачите на пасажа, Терез заставаше до него, за да го следи да не заговори с някого. В четвъртък вечер, когато идваха гостите, убийците си отправяха умолителни погледи и слушаха думите си с ужас, страхуваха се да не би другия да признае нещо, да каже нещо двусмислено.

Това положение не можеше да продължава.

Терез и Лоран стигнаха поотделно до мисълта да се избавят с ново престъпление от първото престъпление. Абсолютно необходимо бе единият от двамата да изчезне, за да се успокои другия. Тази мисъл им хрумна едновременно; и двамата чувстваха тягостна необходимост да се разделят колкото се може по-скоро, и двамата искаха да се разделят завинаги. Появилото се желание за ново убийство им се стори естествена, съдбоносна, неизбежна последица от убийството на Камий. Те дори не се замислиха, приека плана за убийство, като единствено средство за спасение. Лоран реши да убие Терез, защото Терез го притесняваше и можеше да го погуби с една-единствена дума, защото му причиняваше непоносими страдания; Терез реши да убие Лоран по същите причини.

Твърдо взетото решение за убийство ги успокои малко. Те започнаха да премислят подробностите. Действаха като в треска, без да проявяват предпазливост; дори не се сещаха за възможните последици от предстоящото убийство, без да са си осигурили бягство или друг начин да избягнат наказанието. Чувстваха непреодолима

потребност да се убият и се подчиняваха на тази необходимост като побеснели животни. Не се бяха издали за първото престъпление, което бяха прикрили с толкова хитрост, а в същото време рискуваха да отидат на ешафода, подготвяйки второ убийство, за което дори не помисляха как да го укроят. В поведението им имаше някакво противоречие, но те не го забелязваха. Казваха си само, че ако успеят да избягат, ще отидат да живеят в чужбина, като отнесат всичките пари. Терез от петнадесет-двадесет дни бе изтеглила всичките няколко хиляди франка от зестрата си и ги държеше в чекмеджето, Лоран знаеше това. Нито за миг не се питаха какво ще стане с госпожа Ракен.

Преди няколко седмици Лоран бе срещнал един от старите си ученици от колежа, който работеше тогава при един известен химик, занимаващ се с токсикология. Този приятел го покани в лабораторията, където работеше, за да му покаже апаратите и му назова съставките. Една вечер, когато вече се бе решил да убие Терез, Лоран, като гледаше как тя пие подсладена вода от чашата, си припомни, че бе видял в лабораторията малко флаконче с циановодородна киселина. Сети се какво му бе казал младият лаборант за страшното действие на тази отрова, която поразявала, без да остави големи следи, и реши, че точно това е отровата, която му трябва. На другия ден успя да се измъкне, отиде при приятеля си и докато той беше с гръб, открадна малкото флаконче.

Същия ден Терез се възползва от отсъствието на Лоран, за да наточи един кухненски нож, нацърбен от чупенето на захар. Тя скри ножа в един ъгъл на бюфета.

Следващия четвъртък вечерта у семейство Ракен, както гостите продължаваха да ги наричат, бе особено весело. Всички седяха до единайсет и половина. Като си отиваше, Гриве каза, че никога не е прекарвал по-приятна вечер.

Сюзан бе бременна и през цялото време говореше на Терез за грижите и радостите си. Терез сякаш я слушаше с голямо внимание; втренчила очи, стиснала устни, тя от време на време навеждаше глава, а когато притваряше клепки, сякаш сянка покриваше цялото ѝ лице. Лоран от своя страна прояви голямо любопитство към разказите на стария Мишо и Оливие. Тези господа бяха неизчерпаеми и Гриве едва успяваше да подхвърли някоя и друга дума между приказките на бащата и сина. Впрочем той донякъде ги уважаваше, смяташе, че говорят добре. Тази вечер те повече си приказваха, вместо да играят и той наивно се провикна, че разказите на бившия полицейски комисар го забавлявали почти толкова, колкото една партия домино.

Близо четири години вече семейство Мишо и Гриве прекарваха всеки четвъртък у семейство Ракен и нито веднъж не се бяха отегчили от тези еднообразни събирания, които се повтаряха с дразнеща точност. Нито за миг не бяха отгатнали нещо от драмата, която се разиграваше в тази винаги тиха и спокойна къща. Оливие твърдеше обикновено със свойственото нему полицейско остроумие, че трапезарията лъха на честни хора. Гриве, за да не остане по-назад, ч нарече „храм на умиротворението“. В последно време Терез трябваше два три пъти да обяснява, че има синини по лицето си, защото е паднала. Впрочем никой от тях не би и помислил, че това са следи от юмруците на Лоран; те бяха убедени, че семейството на домакините може да служи за пример на нежност и любов.

Парализираната старица не поднови опитите си да им разкрие подлостите, които се криеха зад мрачното спокойствие на вечерите в четвъртък. Тя наблюдаваше раздорите между убийците и отгатваше кризата, която щеше да избухне някой ден под съдбоносния напор на

събитията, затова разбра, че нейната намеса не е необходима. Оттогава се смири и остави всичко на естествените последици от убийството на Камий, които на свой ред щяха да убият убийците. Само молеше небето да ѝ даде достатъчно живот, за да присъства на насилствената развързка, която предчувстваше; последното ѝ желание бе да утоли погледа си с гледката на последното страдание, което ще унищожи Терез и Лоран.

Тази вечер Гриве се настани до нея и дълго говори, като си задаваше както обикновено сам въпроси, на които си отговаряше. Но тя дори не го погледна. Когато удари единадесет и половина, гостите бързо станаха.

— Човек се чувства тъй добре у вас, че не му се иска да тръгне — заяви Гриве.

— Наистина — съгласи се Мишо, — никога не и се доспива у вас, след като обикновено си лягам в девет часа.

Оливие сметна, че е уместно да се пошегува.

— Виждате ли — усмихна се той, като показва жълтите си зъби, — в тази стая мирише на честни хора, затова се чувстваме така добре тук. Гриве, ядосан, че са го изпреварили, замахна патетично и каза:

— Тази стая е „храм на умиротворението“.

През това време Сюзан завърза панделките на шапката си и каза на Терез:

— Утре ще дойда в девет часа.

— Не — побърза да отговори младата жена, — елате следобед... Сигурно ще изляза сутринта.

Тя говореше със странен, развълнуван глас. Придружи гостите до пасажа. Лоран също слезе с лампа в ръка. Когато останаха сами, всеки от съпрузите въздъхна облекчено: през цялата вечер ги бе разяждало глухо нетърпение. Сега станаха още по-мрачни и по-неспокойни. Не се погледнаха, а се качиха мълчаливо горе. Ръцете им леко трепереха и Лоран бе принуден да остави лампата на масата, за да не я изпусне.

Преди да сложат госпожа Ракен в леглото, имаха навик да разтребват трапезарията, да приготвят подсладена вода за през нощта, да се посуетят край болната, докато подредят всичко.

Тази вечер, като се качиха горе, те седнаха за миг с блуждаещи очи, с бледи устни. Помълчаха, а после Лоран, сякаш стреснат от сън, запита:

— Е, какво, няма ли да си лягаме?

— Да, да, лягаме си — отговори Терез, потръпвайки, като че ѝ стана студено.

Тя стана и взе шишето с водата.

— Остави — извика мъжът ѝ, като се мъчеше да говори естествено, — аз ще приготвя подсладената вода... Ти се погрижи за леля си.

Той взе шишето от ръцете на жена си и напълни чаша с вода. После се полуизвърна и изсипа флакончето, акто постави и бучка захар. В това време Терез се бе навела над бюфета; тя бе взела кухненския нож и се мъчеше да го скрие в единия от големите си джобове.

В този миг по силата на кой знае какво странно предчувствие за приближаващата се опасност и двамата съпрузи инстинктивно се извърнаха. Те се изгледаха. Терез видя флакончето в ръцете на Лоран и Лоран зърна бляскавия нож между гънките на роклята на Терез. Те се наблюдаваха безмълвно и студено няколко секунди — мъжът до масата, жената, наведена над бюфета. И разбраха. Всеки от тях сякаш се вледени, като откри собствената си мисъл у съучастника си. Като прочетоха взаимно тайната си, изписана по смутените им лица, те бяха обхваната от жалост и ужас.

Госпожа Ракен чувстваше, че развързката е близка и ги гледаше втренчено и пронизващо.

Внезапно Терер и Лоран избухнаха в ридания. Съдбоносен пристъп ги преви и ги хвърли в обятията им, слаби като деца. Стори им се, че някакво нежно и сладко чувство се надигна в гърдите им. Безмълвно оплакаха калния живот, който бяха водили и който щяха да водят още, ако проявяваха малодушие и останеха живи. При спомена за миналото се почувстваха толкова уморени и отвратени от самите себе си, че изпитаха непреодолима нужда от почивка, от забрава. Размениха си последен благодарствен поглед пред ножа и чашата с отрова. Терез взе чашата, изпи я до половина и я подаде на Лоран, който я пресуши наведнъж. Сякаш мълния се разрази. Те паднаха един върху друг поразени, намерили най-сетне успокоение в смъртта. При падането устните на младата жена се прилепиха до врата на мъжа ѝ, където беше белегът, оставен от зъбите на Камий.

Двата трупа останаха цялата нощ върху плочите на трапезарията, сгърчени, проснати, осветени от жълтеникавите лъчи на лампата, промъкващи се под абажура. И близо дванадесет часа, чак до обяд на другия де, госпожа Ракен, вцепенена и безмълвна, ги съзерцаваше в краката си, без да може да насити очите си, разкъсвайки ги с тежкия си поглед.

Издание:

Емил Зола. Терез Ракен

Френска, второ издание

Литературна група IV

Превела от френски Пенка Пройкиова

Редактор Недялка Христова

Художник Георги Гърдев

Художествен редактор Веселин Христов

Технически редактор Найдено Русинов

Коректори Елена Куртева, Тотка Вълевска

Дадена за набор на 25.06.1980 г. Излязла от печат на 30.10.1980 г.
Издателски номер 1606. Формат 84/108/32. Издателски коли
10,08. У. И. К. 10,46. Печатни коли 12. Цена 1,23 лв.

Издателство „Христо Г. Данов“ — Пловдив

ДПК „Димитър Благоев“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.